insancıl Aylık Kültür Sanat Dergisi

Sayı 366 - Ocak 2021

Salgın (Kovid-19 virüs) nedeniyle dergimiz dijital ortam için hazırlanmıştır.

İnsancıl
Aylık Kültür Sanat Dergisi

Sayı: 366

Ocak 2021

ISSN 1300-4158

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu
Berrin TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni
Cengiz GÜNDOĞDU

Teknik Hazırlık Tasarım
Hüray KILIÇ

Düzelti
Özden ÖZÜTEMİZ

İletişim

(0212) 249 80 19

e-posta

insancildergisi@hotmail.com

www.insancil.com

Kumrulu Yokuşu Sk.
Yıldırımakın Apt. No:8
Da.:11 Cihangir-Beyoğlu
İstanbul

İnsancıl
hakemli bir dergidir.

İÇİNDEKİLER

Ocak 2021/366

Cengiz Gündoğdu	Liseli Recep (Öykü)	1
Betül ÇOTUKSÖKEN	Felsefenin Gör Dediği: Felsefe Tarihi: Antropontolojik Okuma 55	2
Bedriye KORKANKORKMAZ	Seslenir Bana (Şiir)	6
Adnan ÖZTEL	“Estetik Kategoriler” Üstüne	7
Baran DOĞU	Sevgi Şiiri (Şiir)	12
Mustafa GÜNAY	Yaşama Bilinci Olarak Felsefe ya da Epikuros'un Mirası	13
Günova SEPİN	Hepimiz Burdayız (Şiir)	16
Sibel ÖZBUDUN	Kapitalizm Kadınların Yağmalanmasıdır	17
	PEN’den Edebiyat Dünyasına Çağrı	25
Hasan AKARSU	Srebrenitsa Kıyımı: "Son Sığınak"	26
Mehmet RAYMAN	Gökkuşağı (Şiir)	28
Ebru TUTU	İnsanı Anlama Çabasına Katkı Olarak 'Yabancılaşma'	29
Arif YILMAZ	Şiir ve Şair (Şiir)	34
Yusuf ÇOTUKSÖKEN	Özsözler Günlüğü (13) Ekim 2020	35
Asım ÖZTÜRK	Uyandım Bak (Şiir)	37
Berrin TAŞ	Hep Yolda	38
Neriman ÇELİK	Corona (Şiir)	42
Sevda TOPALOĞLU	Paralize Olmamak için Direngen Bir Arayış III	43
Çetin ÖRGEN	Çocuklar Ölüyor Duyuyor musunuz (Şiir)	47
Ali TAŞ Adn.	Binbir Renk Binbir Çiçek "Yaşar Kemalli Anılar" (1)	48
Osman AKYOL	Aşk ve Gurur	52
Mustafa GÜÇLÜ	Ahmed Arif Şairime Mektuplar (12)	53
F. Nurten ERGEN	Pazarda (Öykü)	56
Cengiz GÜNDOĞDU	Yıldız Güncesi	57

KAPAK KONUSU

Prof. Dr. Nusret HIZIR (1899 - 1980)

Nusret Hızır 1899 yılında İstanbul'da doğar. Almanya'da felsefe, fizzk ve matemattk alanlarında öğrenim gördükten sonra 1934 yılında *Hans Reichenbach*'ın asistanı olarak İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünde çalışmaya başlar. *Hızır* 1937-1942 yılları arasında Türk Tarih Kurumunda çalışır. 1942'de doçentlik sınavını verdikten sonra Dil ve Tarih-Coğrafya FakültesesFelsefe Bölümünde çalışmaya başlar. 1941-1948 yılları arasında da Tercüme Odasında çalışır. 1960-1962 yılları arasında görevden uzaklaştırılan 147 öğretim üyesinden biri olan *Hızır*, bu uzaklaştırmadan sonra 1963'te Paris'te École Normale Supérieure'de felsefe dersleri verir. Daha sonra Hızır 1968'de emekli oluncaya kadar Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültessnde ders vermeye devam eder ve bu sırada Türk Tarih Kurumunda danışmanlık yapar. *Hızır* emekli olduktan sonra da belirli sürelerle Siyasal Bilgiler FakültessiBasın Yayın Yüksek Okulu, Ortadoğu Teknnk Ünnversstessive Hacettepe Ünnversstessnde felsefe ve mantık dersleri verir.

Türkiye'de felsefenin kuruluşunda ve gelişiminde önemli bir yeri olan *Hızır* mantık, dil felsefesi, bilim felsefesi, politik felsefe ve metafizik gibialanlarda dersler vermiş, eserler üretmiş ve çeviriler yapmıştır. *Felsefe Yazıları* (1976), *Bilimin Işığında Felsefe* (1985), *Geride Kalanlar* (1987) *Hızır*'ın yaptığı çalışmalar arasındadır. *Erasmus*'un *Deliliğe Methiye* (1941), *Nietzsche*'nin *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe* (1956), *Freyer*'in *Yunan Felsefesinin Menşei Üzerine* (1956) eserlerini Türkçeye kazandırmıştır.

Hızır, üniversitelerde verilen felsefe öğretiminin felsefe tarihiyle sınırlı kalmaması gerektiğini, felsefenin ne olduğunun ve eleştirel düşünme gücü kazanılabilme yollarının da öğretilmesi gerektiğini düşünür. Felsefe, *Hızır*'a göre, kişilerin yapıp etmelerinde bilinçli olmalarına ve dünyaya eleştirel bir gözle bakmalarına katkı sağlar. Ona göre felse fi birdüşünme, mantığın da etkisiyle, bilimselçalışmalarda bilimedaha kapsayıcı bakış kazandırabilir. *Hızır*, mantık ve dilin yapısı üzerinde uzun bir süre çalışmış, bu alanda dersler vermiş, düşünme ve dilin mantıkla doğrudan bağıntılı olduğunu, mantığın sentaksı ve semantiği olan özel bir üst-dil olduğunu düşünmüştür. *Hızır*'a göre, ana dilini ve bu dilin mantık örgüsünü bilmemek, kişilerin dili yanlış kullanmalarına ve yanlış düşünmelerine neden olur. Ona göre bu durum kişilerin aydınlanmasını da engeller. Bu bakımdan *Hızır* eserlerinde ve konuşmalarında sıklıkla kavram kargaşaları ve mantık yanlışlarının önüne geçilmesi için Türkçenin yapısının iyi anlaşılması ve dilin geliştirilmesi konusunda çaba gösterilmesi gerektiğini belirtir. Türkiye'nin ilk kuşak felsefecilerinden biri olan *Hızır*, yaptığı çalışmalar ve verdiği derslerle Türkiye'de felsefenin gelişimine önemli katkılar sunmuştur. *Hızır* 1980 yılında yaşamını yitirir.

Öykü

Liseli Recep

Cengiz GÜNDOĞDU

Sigaramın dumanına sarıp saklasam seni
Ezginin Günlüğü

Uzun boylu... çakı gibi yirmi yaşında bir delikanlıydı Liseli Recep.

Liseli Recep, bir oto onarımevinde çıraktı. Annesiyle yaşıyordu.

Liseli Recep denirdi ona. Liseyi bitirip bitirmediği belli değildi. Ama kimileyin "Ben liseyi bitirmiş adamım, kapı gibi diplomam var" derdi.

Bir gece Taksim'e çıktı. Bir orospuyla yatmayı canı istemişti.

Liseli Recep, aslında büyük bir aşk tutkusuyla yaşıyordu... Şöyle incecik kız olmalıydı. Böyle bir kız bir gün karşısına çıkacaktı. O kızı sigarasının dumanıyla saklayacaktı. Ezginin Günlüğü'nün Sigaramın Dumanı şarkısını pek severdi Liseli Recep.

Şimdi Taksim'de... Ona kadını getirecek adam şöyle dedi.

- İstanbul'un bir numaralı orospusudur. Eline su dökecek kadın bulamazsın.

Kadın arabaya binerken adını söyledi.

- Ben Azra dedi...

Derinden geliyordu sesi. Yarı karanlıkta bile güzelliği anlaşılıyordu.

Azra otuz yaşlarındaydı. Recep'in deneyimsizliğini anladı, ona uysal davrandı.

Değişik zamanlarda üç gece daha birlikte oldular. Daha sonra iki ay gözükmedi Liseli Recep... Azra pahalı bir kadındı.

Bir akşam eve geldi. Annesi bir zarf verdi. Zarfta 2 bin lira vardı. Ayrıca bir not. "Bu gece bekliyorum. Gel. Azra."

O gece bir orospuyla ilişkiye girmedi Liseli Recep, bir kadınla sevişti. Kaç yüz erkekle yatan Azra o gece başka bir yaşama geçti... ilk kez dudakları titredi öpüşürken.

O geceden sonra sık sık buluştular. Liseli Recep "Evlenelim" demeye başladı... Azra kaçındı.

Bir gece Azra'nın isteği üstüne Luna Parka gidildi. Çarpışan arabaları çok sevdi Azra. O gece ayırdına vardı Liseli Recep. Kadının gülüşü çok farklıydı.

Luna Parka gidişlerinden bir gece sonra sabaha karşı Liseli Recep yumruklanan kapıya uyandı. Kapıyı açtı. Azra'ydı gelen.

- Dört kişiydiler diyebildi.

Ne var ne oluyor demeden dört kişi belirdi kapıda. Erkeklerden biri,

- Çekil önümüzden orospuya değmez, koruma onu dedi, der demez Liseli'nin yumruğu patladı adamın yüzünde.

Kavga kısa sürdü... bıçaklar çekildi, vuruşma başladı.

Polisler geldiğinde iki ölü üç yaralı vardı.

Ölenlerden biri Liseli Recep'ti.

Felsefenin Gör Dediği:

Felsefe Tarihi: Antropontolojik Okuma 55

Betül ÇOTUKSÖKEN*

Antropontolojinin en çok üzerinde durduğu izleklerden biri insanın ya da kişinin kendisiyle olan ilişkisidir. Felsefe tarihinin tüm sayfalarında temel soru bağlamı olarak insanın ya da kişinin kendisiyle olan ilişkisini görebiliriz. "Kendini bilme" buyruğuyla birbirinin ardı sıra gelen, âdeta sökün eden sorunlar ve sorular, tümüyle insanın ya da kişinin kendisiyle ilgisi içinde ortaya çıkar gibi görünürler; ancak antropontolojinin de keşfettiği ya da örtüsünü kaldırdığı gibi, bu bağlamdaki sorunlar ve sorular, aslında insanın ya da kişinin "arada olan kendisi"-nin dünyaya, bilgiye, bilgi olmayana, özetle kendisinin dışındakilere, kendisi olmayana uzanışıyla ortaya çıkarlar.

Yaşadıkları, deneyimledikleri, biriktirdikleri üzerine kıvrılan insan, bilen-eyleyen özne olarak tam bir farkındalıkla bu "bükülme", "kıvrılma" eylemini gerçekleştirdiğinde, artık felsefe dünyasının da içindedir, diyebiliriz. Tam da bu noktada yine insana özgü olmak üzere, yeni bir insansal duruşu daha keşfediyoruz: Tamalgıya (apperception) dayalı olan, onunla birlikte giden; zihnin tüm işlevlerinin eşliğindeki tamfarkındalık (mindfulness). Durumlar karşısında tamalgıya ve tamfarkındalığa dayalı bu yeni duruş, kendine ve kendisi olmayana felsefece yönelişin de olmazsa olmazıdır; çıkış noktasıdır. Böyle bir duruşun, ister kendisi, ister kendisi olmayan karşısındaki bu tarz duruşun, aynı zamanda "insan-olma uğraşı"nı içerdiğini söyleyemez miyiz? *Nermi Uygur Dipten Gelen*'de[1] bu uğraşın dışında yer alan öteki uğraşları "uğraşçık" olarak belirler ve şöyle der: "*Sayısız uğraşçıklar var, ama bana öyle geliyor ki, uğraşların uğraşı insan-olma uğraşıdır.*"[2]

Genellikle hep deprem bağlamında kullanılan bu "dipten" gelen nedir? "*Dipten Gelen*, kendisinden, içinden gelendir; öncelikli olarak felsefenin en eskil buyruğunu, 'Kendini bil!' buyruğunu kendine yöneltmiş gibidir:

'Ne diye kendimle böylesi uğraşıyorum?
Ne bu böyle dipten gelen?
Ne ki ben, -bir masal mı?
Ne denir bana, aptal mı, akıllı mı?
Neyim?'[3]

Ben kimim, ben neyim sorusu ona göre dipten gelen bir sorudur; bu, ben bilincidir aynı zamanda. İnsanlığın tüm durumlarını-duruşlarını bu soruların yanıtlarında yakalamak olanaklı görünüyor. Öncelikli olarak soruları sormak gerekiyor:

'*Evrenin bugüne dek oluşumunda*
süregiden doğal depremleri
önlemek ne denli olası değilse,
özümün özünden sorduğu soruları
önlemek de o denli olası değildir.'[4] diyen

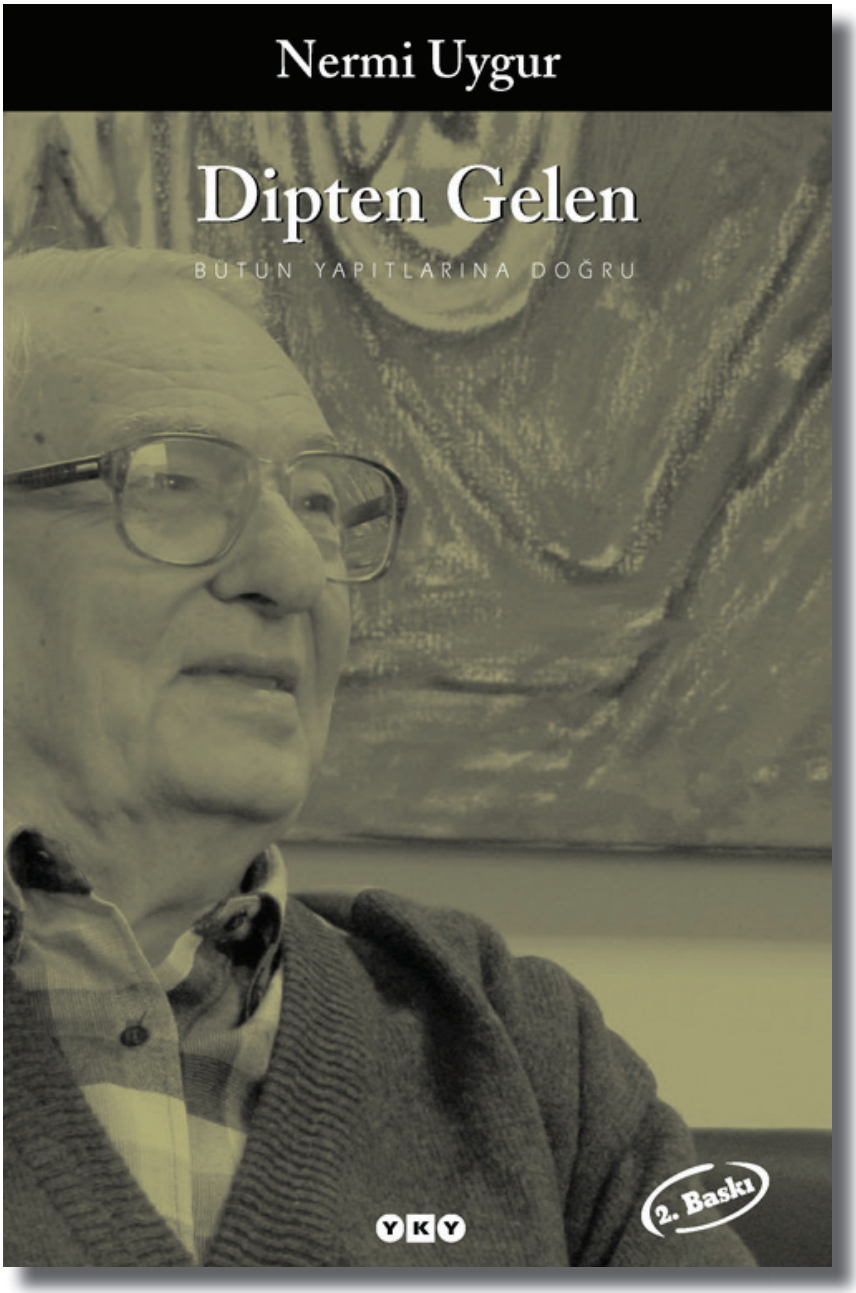

Nermi Uygur, hepimize örneklik ediyor; hepimiz gerçekten durup düşünmeliyiz kendimiz, isteklerimiz, eylemlerimiz, ilişkilerimiz, onların ardındaki değerlerimiz, ilkelerimiz, durumlar karşısındaki duruşlarımız üzerinde."[5]

"İnsan-olma" uğraşı içinde olan ve bu amaçla kendine yönelen *Nermi Uygur* kendini, sorularla karşılamaya çalışır; antropontolojinin ya da insan-ontolojisinin olanaklarını kendine, kendisine yönelik olarak işlevselleştirir ya da edimselleştirir. *Nermi Uygur*'un deyişiyle yineleyelim: "Beş Soruda Nermi Uygur Denen Şey? Ne Bu Böyle Dipten Gelen? Ne ki Ben, -Bir Masal mı? Ne Denir Bana, Aptal mı, Akıllı mı? Neyim?" Bu sorularda yoğunlaşan *Nermi Uygur* genel felsefi söylemdeki antropontolojik örüntüleri ne denli güçlü bir biçimde fark ettiğini ve kendi felsefe kumaşını nasıl da insan bağlamındaki örüntülerle dokuduğunu bizlere gösterir; son derece özenli bir biçimde psikoloji-felsefe sınırdaşlığına, yer yer iç içeliğine dikkati çeker: ancak daha çok felsefenin içindedir; imlediği de olsa olsa bambaşka bir psikolojidir: Öznel-kişisel psikoloji. Aslında düşünüş biçiminin ardında olan sanki şudur: Kişinin kendi beniyle, kendisiyle uğraşması, çoğun psikolojiyle özdeş kılınır. Bu bağlamda bu denli oyalanmasının nedeni aslında, olası karıştırmaları önlemek içindir; olanca ağırlığıyla nerede olduğunu daha açık bir biçimde ortaya koyacaktır. Yine de, öncelikli olarak kendine başka yönlerden bakmayı dener. Bu duruş, başkayla, başka açıdan kendine yönelme, asıl yönelme biçiminin, tarzının daha yetkin bir biçimde hakkının verilmesi, tamfarkındalıkla gündeme alınması anlamına da gelecektir; başka bir anlatımla, ilkin

öteki bilme-anlama yollarıyla kendine yönelme, sonrasında da bir kez daha, bu işin felsefede de yol almayla mümkün olabileceğini görme ve gösterme. *Nermi Uygur* böyle bir yolu da dener ve felsefe-psikoloji ya da psikoloji-felsefe keşişim alanında olanca ağırlığıyla felsefede olduğunu, ancak bunun da bir bakıma kendisine yet(e)mediğini gözler önüne sermeye çalışır; felsefenin de açtığı yolda daha ötelere gider; burada da tam olarak kalmaz. Artık salt deneme edimi başlar; tümüyle özbilinçlilikle, tamfarkındalıkla kendine yönelir; bir "duyma-düşünme *deneyi*"ni[6] işe koşar. Bu deneyin psikolojik olmadığını sezdirmeye çalışır; bu neredeyse dile dökülemeyen bir duruştur; anlatılmaya çalışılır ama acaba tam anlamıyla dile/söyleme dökülebilir mi? Burada artık "salt yaşama" vardır denebilir.

Nermi Uygur yanlış anlamaları ortadan kaldırmak için psikoloji karşısındaki duruşunu şöyle özetler. "*İster istemez başka yönlerden bakacağım kendimle ilgili uğraşa. Zaten önümde duran bir niteleme var; çeşit çeşit geleneklerde çok kişinin bilip uyguladığı bir deyimle, yaşayıp düşünen psikoloji denebilir uğraşıma. Kabaca söylendikte, psikoloji: insanın ben'ine çevrilmiş saygıdeğer bir bilim dalı. Kaç kuşaktır birikiyor başarıları. Harıl harıl psikolog yetiştiriyor uzman kurumlar. Nice laboratuvarlı laboratuvarsız araştırmalar, kuramlar, tartışmalar, okullar barındırır psikoloji. İnsanın 'ben'i', 'ruhu', 'içi', 'içeriği', 'özvarlığı', 'içgerçekliği' sözcükleri ağızdan çıkar çıkmaz, güvenli yanıt bekleyişleriyle hemen psikolojiye çevrilir bakışlar. Ne var ki düşünüşümün şurasında burasında beliren bu kuşatımdaki bir psikoloji bilimiyle işim yok şimdi. İsteseydim, psikolojik incelemelere adardım kendimi. Kendimi kendime açmanın yolu bir bilim olarak psikolojiden geçer inancını gütseydim, okuya öğrene, araştıra bu alanda dönenirdim. Şimdi yaptığımsa, olsa olsa, sözcüğün günlük-gevşek anlamında bir psikoloji derinleşmesidir, deyim yerindeyse. Pek değil, çünkü hiçbir bilimselliğe sığacağını sanmadığım uğraşıma dar düşen bir adlandırma bu. Şaşma uyandırsa da sözcüğün günlük kullanımında 'psikoloji' diye nitelenebilir şimdi burda yapıp ettiğim. (…) Saptamalarımdan başkaları bazı yararlar sağlasa bile, öznel-kişisel bir psikoloji benimki, ne denli 'psikoloji' denebilirse o kadar psikoloji işte.*"[7]

Nermi Uygur'un antropontolojik söylemi baştan beri kendi benine ve başka-ben'e yönelik olarak insan dünyasında iz sürer. Son kitaplarında bu çabanın gittikçe arttığına tanık oluruz. Tümüyle kendinin mercek altına alındığı, bu edimde özellikle salt "yaşama"nın öne geçirildiği, "yaşama"nın salt kavram ağıyla anlaşılır olmasının olanaksızlığı görülüp gösterilmektedir; hatta belki de dilin/söylemin, söylem oluklarının, ağlarının bile yetersiz kalışı, duyuşun-düşünmenin-saf ya da salt anlamanın oyuklarında, derinlerinde, dibinde, örtük olanda kendini arama çabası açığa çıkmaktadır; bu da bir fenomenoloji değil mi aslında? Böyle bir çabaya en çok yaraşan sözcük/terim fenomenoloji değil mi? Yine de en yol aldırıcı felsefe değil mi? *Nermi Uygur* da en sonunda felsefeyi anımsayacaktır bilimde, sanatta oyalandıktan sonra: "*Birden duraklıyorum: kala kala sonlara kaldı gene felsefe. Öyledir. Çok kimsenin "felsefe" dediği etkenlik, hep içinde olmanın verdiği doğallıkla mı, bilemiyorum, ancak şimdi aklıma geldi. Oysa yaşamımı boydan boya kuşatan tat, meslek, merak dürtüleriyle yaşamımdan hiçbirzaman eksik olmayan bir yaşam-uğraşı benim için felsefe. Öyle bir uğraş ki, beni en içten saran tarihi gelişmesi, açmazlarıyla vazgeçemediğim yoğun bir ben-derinleşmesi şimdi burda*

benim için felsefe. Böyle demekle yalım yalım heyecanlı, serin serin çıkarımlı düşünürlerimle eşleşen okumalı araştırmalı güzel zamanlarıma haksızlık ettiğimi sanmıyorum. Uzun bir çizelgeyi andırmasından ürktüğüm için birkaç adla yetineyim: Herakleitos, Sokrates, Platon, Epikuros, Augustinus, Seneca, Yunus Emre, Mevlânâ, Descartes, Malebranche, Spinoza, Maine de Biran, Fichte, Berkeley, Goethe, Nietzsche, Bergson, Berdiajev, Unamuno."[8]

Yaptığı kendi kendisiyle konuşmadır, kendini görme deneyidir: "*Benimki: kendimi olabildiğince aracısız bir kendiliğindenlikle görme deneyişi, aklıma gönlüme uygun bir ortam sağlama deneyişi. Şimdi burda gücümün yettiği oranda özüme özgü bir gidip geliş bu kendimle uğraş; ola ki, başkaları için de elverişli ipuçları barındırıyor. İçimden geliyor, kendimi kaptırdığım bu deneyişe; özden bir önemle sarılıyorum uğraşıma*."[9] Antropontolojik olana dayalı felsefi danışmanlığın çıkış noktalarından biri tam da bu belirleme olamaz mı? *Nermi Uygur*'un neredeyse tüm yapıtlarında bu noktanın ne denli ağırlıklı olduğunu, kendine yönelen, kendiyle, kendisiyle, tüm yaşantıladıklarıyla kendini düşünme bağlamına çeken, kendisine ilişkin olanı araya donduran kavramları katmaksızın söylem oluklarına yerleştiren *Nermi Uygur* danışman-danışan karşılaşmasında, "gerçekten", "içtenlikle" karşılaşan öznelere eşsiz olanaklar sunar.

Hepimiz şu alıntıda kendimizi bulabiliriz: "*Yaşayan benim ama neyin ne olduğunu tamtamına bilemiyorum. Ancak kıyısından bucağından haberim olduğuna göre, birşeyler geveliyorum işte. Bir bilsem, bambaşka olurdu herşey. Başkaca bilinecek bir şey yok belki de. Sen sana örtükçesin. Tuhaf mı tuhaf sen sana örtüksün. Bir gerçek bu hepimizin gerçekliği.*"[10] Sürekli olarak bu "örtükçe" olanı, "örtük" olanı açığa çıkarmaya çabalamıyor muyuz? Yine de bilelim ki bu çaba, olabildiğince iyi ve olabildiğince yetkin durumuna antropontolojik temelli felsefede ve yine ona dayalı felsefi danışmanlığın, birbirine açılan öznelerinde kendini gösterebilme olanağına kavuşuyor.

* Prof. Dr. Betül Çotuksöken, Maltepe Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü.

Dipnotlar

1- Nermi Uygur, *Dipten Gelen*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999: Nermi Uygur, *Bütün Eserleri II*, 2. Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, ss. 2251-2412.

2- Nermi Uygur, *Agy*, s. 2265.

3- Nermi Uygur, *Bütün Eserleri-II*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, s. 2262.

4- Nermi Uygur, *Bütün Eserleri-II*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, s. 2255.

5- Betül Çotuksöken, "Önsöz Yerine: Okur-Yazarlık Serüveninde 'Çözümleyici Felsefe'den 'Yaşama Felsefesi'ne Nermi Uygur", Nermi Uygur, *Bütün Eserleri II*, 1. Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, ss. 21-22.

6- Nermi Uygur, *Agy*., s. 2285.

7- Nermi Uygur, *Agy*., ss. 2280-2281.

8- Nermi Uygur, *Agy*., s. 2281.

9- Nermi Uygur, *Agy*., s. 2285.

10- Nermi Uygur, *Agy*., s. 2305.

Bedriye KORKANKORKMAZ

SESLENİR BANA

ey dalgaların gençliği
çağırsam gelir misiniz geriye
yaşadıklarım, ağlayıp durmayın karşımda
bakacak cesaretim yok arkama

müjdeli haberler sabahları gelir
geceleri gelen acılar ise bende sabahlar
bir ah çeksem ağarır türkülerin saçları
türküler, susmayın çocukların hatırı için

bu akşam bütün ışıklarını yaktım ömrümün
gülüşlerinin güneşi batan insanları düşündüm
diyemedim bana seslenen gençliğime
yaşlılığım dumanlar içinde, gel beni kurtar diye

“Estetik Kategoriler” Üstüne

Adnan ÖZTEL

Giriş

Yapıttan önce, *Cengiz Gündoğdu* için birkaç söz:

Cengiz Gündoğdu ürettiği düşüncelerle entelektüel ufkumuzu genişleten bir yazardır. Filozoflar, bilim insanıdır, sanatçıdır. O bir Rönesans insanıdır.

Karanlık bu dönemde Rönesans insanlarına çok gereksinimimiz var. Onların yazılarını dikkatle irdelememiz gerekiyor. Biliyorum böyle ince işlere zamanımız yok diyenler çıkacaktır. Bu yazı böyle ince işlere zaman ayıranlar için yazılmıştır.

Yapıt hakkında genel değinmeler

-Yapıtın en temel özelliği bilimsel oluşudur.

-Yapıt estetik bilimin kategorilerini açıklıyor.

-Putları kıran bir yapıttır.

-“Estetik Kategoriler”de öne sürülen düşünceler diyalektik bir yapı taşır. Onlar yıkan yapan düşüncelerdir.

-Yapıt estetik alandaki kafa karışıklığını gideriyor. Kafa karışıklığını gidermek için kalın bir çizgi çekiyor: Aydınlığı örenlerle karanlığı örenler arasında.

-“Estetik Kategoriler” kuramsal alanda verilen sınıf savaşımını gösteren nesnedir.

-Yapıt, öykü, roman yazmayı düşünenlere değil yalnızca, şiir yazmayı düşünenlere, estetik yapıt vermek isteyenlere, nesnel eleştiri yapmak isteyenlere, estetik üstüne kafa yoranlara da katkı sağlıyor.

Yapıtın “sol”la bağlantısı

“Sol” kümelerin ezici çoğunluğu sınıf savaşımını kavrayamamışlardır; kavrayanlar da sınıf savaşımını darlaştırmışlardır. Sınıfsal perspektifin yitirildiği postmodern zamanlarda “Estetik Kategoriler” devrimci bir rol oynuyor. *Cengiz Gündoğdu*, sınıf savaşımını anımsatmakla kalmıyor, onun alanını da genişletiyor. O, estetik alanda sınıf savaşımı veriyor; “sol” kümelerin yapmadığını yapıyor.

“Sol”un kuramsal zayıflığı estetik alana gelince hepten zayıflamaktadır. “Sol” bunun bilincinde bile değildir. İtiraz edenler olabilir. Şunu belirtmeliyim ki, istisnalar kaideyi bozmaz. “Sol” nasıl kuşatıldığını, nasıl bir kuşatma içinde olduğunu bile bilmiyor. “Sol” derin bir yabancılaşma yaşamaktadır. “Estetik Kategoriler” bu yabancılaşmayı aşmak için yazılmıştır. Yabancılaşmanın aşılabilmesi için burjuva ideolojik hegemonyasının kırılması gerekiyordu. “Estetik Kategoriler” burjuva ideolojik hegomanyasının kırılması için yazılmıştır. “Sol” gözüküp “sağ”dan vuranları göstermek için yazılmıştır.

Cengiz Gündoğdu kuşatmayı yarmak için bir dizi kitap yayımladı. *Taşkıran*, *Gerçekliğin Estetiği, Estetik Kalkışma, Romanda Estetik Kalkışma 1-2-3.* Dergilerde yaptığı eleştirileri de katarsak hatırı sayılır bir emek

var ortada. Bu çaba kuşkusuz boşa gitmedi ama etki gücü sınırlı oldu.

Geneli bırakalım. Bildiğim tikel örnekler var. Bu arkadaşlar pek çok alanda Türkiye'nin ilerisindedirler. Ama onlar bile bu yapıtları, bu çabaları gereğince anlamamışlardır.

Ortada kocaman bir soru var. Bu yapıtlar neden anlaşılmadı. Oysa yapıtlar açık, anlaşılır, temiz bir dille yazılmıştı; yazılanların anlaşılabilmesi için örnekler verilmişti. Hiçbir kuramsal yapıtta bu kadar çok örneği bir arada bulamazsınız. Bunu görmek için "Estetik Kalkışma" ya bir göz atmanız yetecektir.

Anlaşılmamak için yazanlar, "avangard" irrasyonalizmi, postmodern şarlatanlıkları… anlamak için kırk dereden su getirenler, kılı kırk yaranlar… *Cengiz Gündoğdu*'nun yapıtlarına gerekli ilgiyi göstermediler. Sosyalist olduğunu savlayanlar günlük gazetelerinde, dergilerinde *James Joyce, William Faulkner, Marcel Proust, Samuel Beckett, Franz Kafka*… övgülerinden, önerilerinden geçilmiyor.

Aynı biçimde, *Selim İleri, Adalet Ağaoğlu, Tomris Uyar, Oğuz Atay, Enis Batur, Aslı Erdoğan, Perihan Mağden, Pınar Kür, Bilge Karasu*… karşı gerçekçileri övülüyor.

Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu. "Sol"un düştüğü durum trajikomiktir. Trajiktir çünkü bu cahillikle girdiği mücadeleyi kazanamaz. Komiktir çünkü kendi yetersizliğinin bilincinde değildir. Tam tersine kendini beğenmiştir o. Estetik Kategoriler bilmeden; gençlere mutlaka *James Joyce* okumalarını önerecek kadar "üstad"dır o. Gençlerin zihinlerini bulandırdığını, onların camını kirlettiğini düşünemez. Kendi acınacak konumuna çeker onları. Burjuvazinin gönüllü uşağı olduğunu anlamaz bile.

"Sol" *Cengiz Gündoğdu*'yu anlayabilirdi. Ama anlamak istemedi. Bunun nedenleri çok çeşitlidir. En temel neden "Sol"un küçük burjuva sınıfsal konumudur. Küçük burjuva nesnel konum onun bilincini güdülemiştir. Bu bilinç özneldir. Dar kafalıdır. Toplumda çözümleme yapamaz.

Küçük burjuvazi çöküş döneminin etkilerinden sıyıramaz kendini. Sınıfsal karakteri buna izin vermez. O, görünüşte kapitalizme karşıdır ama özde ona hizmet etmektedir. Bu konumlanış estetik alana da yansımadan edemezdi. Politik alanda kendini "devrimci", "sosyalist" göstermeyi başarıyor ama estetik alanda tam anlamıyla çuvallıyor. Bu tipin zihni kapalıdır. Edilgin gücü yoktur. Aymazdır. Gerçeklikten korkar. Kendisiyle yüzleşemez. Kendi konumunu haklı çıkaracak yapıtlara yönelir. Bu tür yapıtları yukarda saydığım yazarlar yazarlar. Küçük burjuva sol bu tip yazarlarda kendi olumlamasını bulur. Ama bu konum sınıf mücadelesi açısından olumsuz bir rol oynar. Tek tek kişiler konumlarını kavrayabilirler ama bu küçük burjuva solun tipik reflekslerini değiştiremez. Onların yazgısını işçi sınıfının yazgısına bağlayamaz.

Devrimci entelektüel etki çok cılız da olsa kuşkusuz vardır. Varlık savaşımını hakkıyla kazanmıştır o. Bu varlık bir avuç tutarlı aydınlanma savaşımcısının olağanüstü direnişiyle ayakta durmaktadır. Bu varlık onun asıl taşıyıcısı maddi güçle birleşmezse, hiçbir işe yaramayacaktır.

Küçük burjuvalar ülkesiyiz. Küçük burjuvalar hızla proleterlese de küçük burjuva bilinç aynı hızla dönüşmemektedir. Dönüşemez. Çünkü bilinç maddi hareketten sonra gelir. Üst yapıda da gerici etki çok güçlüdür. Bu koşullarda burjuva ideolojik hegomanyanın "Sol"u etkisi altına almasından şaşılacak bir durum yoktur.

Devrimci düşünceler her zaman küçük bir azınlıkça benimsenirler. Bu işin doğası böyledir. Bu azınlık nitelikliyse niceliğe dönüşebilir. Niteliğin niceliğe dönüşümü önlenemez. Su bile belirli koşullar altında 100 derece de kaynıyor. Deniz kenarında yüksek basınçta kaynaması için niceliğin artırılması gerekir. Baskı ortamlarında nitelik dönüşümü için daha çok nicel çaba zorunludur. İşte tam da burası zurnanın zırt dediği yerdir. Bizim kü-

çük burjuvamız bir türlü zaman bulamıyor. Nicel birikimi yoğunlaştıramıyor. O zaman *Orhan Pamuk* onun gözüne güzel görünüyor. İşçi disipliniyle entelektüel çalışma yapamıyor. Parayla bu işi yapan burjuva entelektüellerinin ideolojik kölesi oluyor. Tarihin tekerini yeni sınıflar çevirir. Yeni sınıflar her zaman eski sınıflardan daha çalışkandırlar. Bizim küçük burjuvamız tembeldir. İşçi sınıfımızda entelektüel öncülerden yoksundur.

Küçük burjuvalara muhtaç değiliz. *Spinoza, Van Gogh, Orhan Kemal, Karl Marx*… yoksuldular. Yoksullar da entelektüel uğraş verebilir. *Maksim Gorki*'nin yaşamı buna örnektir. Çıkış yolu buradadır. Yoksullar entelektüel uğraş verdiğinde gerçekçilik bayrağı yükselecektir.

Yapıtın devrimciliği estetik alanla da sınırlı değil. Buna bir örnek: "*Evlilik, kapitalizmin üretildiği en yüce kurumdur." (Cengiz Gündoğdu, Estetik Kategoriler*, I. Basım, İnsancıl Yayınları, s. 65.)

Kapitalizme karşı olanlar bile kapitalizmi yeniden üretiyor. Kapitalizmin karşıtlığının "Sol"daki yüzeyselliğini gösterir bu tümce. Köklü kapitalizm eleştirisi *Cengiz Gündoğdu*'yu köklü estetik eleştiriye götürmüştür.

Kapitalizm ömrünü doldurmuş bir sistemdir. Çürümüştür bu çürümüşlükle insanı da çürütüyor. Tarihsel koşullar insanın yeniden kuruluşunu dayatıyor. Bu kuruluş yeni bir kuruluş olmak zorundadır. Yeni bir kuruluş için insanın kendini özne konumuna getirmesi zorunludur. Yeni bir kuruluş yeni bir özneyi gerektiriyor. Yeni özne bütünsel olmalıdır. Bütünselliğin bir öğesi de estetiktir. Estetik özne olabilmek için Estetik Kategoriler bilinmelidir. "Taşkıran", "Estetik Kalkışma", Gerçekliğin Estetiği", "Estetik Kategoriler" ciddi bir biçimde çalışılmalıdır.

"Estetik Kategoriler" insanı estetik konuma getirmek için yazılmıştır.

"Estetik Kategoriler"'in Oluşum Süreci

Cengiz Gündoğdu'nun estetik eleştirileri yalnızca "Estetik Kategoriler"'le sınırlı değildir. *Cengiz Gündoğdu*'nun estetik birikimini biçimlendirdiği son ürünüdür "Estetik Kategoriler". Onun bu konuyu ele aldığı en kapsamlı yapıtı "Estetik Kalkışma" dır.

"Estetik Kalkışma" 2012'de yayımlanıyor. Yapıtın oluşum süreci için *Cengiz Gündoğdu* şöyle der: "*Bu kitaba geldikte. Estetik Kalkışma tam zamanında yayımlanmıyor. Bu kitabın zamanı geçti… En azından 35 yıl önce yayımlansaydı iyi olurdu. Ama o zaman böyle bir kitap hazır değildi. O tarihlerde yazının gizemini çözebilmek için durmadan okuyordum."* (Estetik Kalkışma, İnsancıl Yayınları, I. Basım 2012, s. 5).

Bir yandan okumakta bir yandan da *Kemal Özer*'in yönetimindeki *Varlık* dergisinde yazılar yazmakta, dergiye gönderilen öyküleri değerlendirip mektupla yanıtlamaktadır. "*1984 yılında Varlık dergisi genel yönetmeni Kemal Özer, beni genç öykücülerin öykülerini değerlendirmekle görevlendirdi. Altı yıl yaptım bu işi. Gelen öyküleri değerlendirmeyi mektupla yanıtlıyordum. Amacım gerçekçi öykücü yetiştirmekti."* (Cengiz Gündoğdu, Estetik Kategoriler, I. Basım, İnsancıl Yayınları, s. 9.)

1984 öncesi de var. Birikim de savaşımda köklü kabaca ilerleten nesneleri görelim.

-Star sistemi eleştirisi
-İnsancıl dergisinin kurulması
-Taşkıran
-Estetik Kalkışma
-Gerçekliğin Estetiği
-Estetik kategoriler

"İnsancıl" öncesi 6 yıl *Varlık* dergisinde eleştirmenlik yapmış. Eleştirmen oldum bitti bu iş dememiş. Durmadan okumuş estetik üstüne kafa yormuş, kavramı bütün yönleriyle irdelemiş, ciddi sıkı bir kuramsal çalışma yürütmüş. Sonuç: 2012'de yayımlanan "Estetik Kalkışma". Bu yapıt tam anlamıyla bir kalkışmadır, kapsamlı donanımlı bir kalkışma.

"Estetik Kategoriler"in hangi birikimin ürünü olduğunu bilmek önemlidir. O hem *Cengiz Gündoğdu*'nun kendi birikiminin hem de insanlığın evrensel birikiminin ürünüdür. Okuduğu, özümlediği yüzlerce kitaptan birkaç örnek:

-V. İ. Lenin/ Materyalizm ve Ampiryokritisizm
-K. Marx- F. Engels / Yazın ve Sanat Üstüne
-M. Kagan / Güzellik Bilimi Olarak Estetik
-İsmail Tunalı / Estetik
-Ünsal Oskay / Estetik ve Politika
- Friedrich Von Schiller / İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup
-M. Gorki / Edebiyat Yaşamım
-K. Marx-F. Engels / Kutsal Aile
- Hasan Ali Yücel / Edebiyat Tarihimizden
-Ömer Seyfettin / Sanat ve Edebiyat Yazıları
- Anna Seghers / Gerçekliğin Evrensel Mirası
- G. N. Pospelov / Edebiyat Bilimi
- Alaattin Şenel / İlkel Toplumdan Uygar Topluma
- V. İ. Lenin / Felsefe Defterleri
- G. Lukacs / Estetik
- Plehanov / Sanat ve Toplumsal Hayat
- B. Suçkov / Gerçekçiliğin Tarihi
- V. İ. Lenin / Halkın Dostları Kimlerdir
- G. W. F. Hegel / Estetik

Kuramsal yapıtların yanısıra Türk Edebiyatı dünya edebiyatı okunup özümlenmiştir.

"Estetik Kategoriler"in "Estetik Kalkışma"dan Ayrımı

"Estetik kategoriler" Bilimsel Maddeci Estetiğe "giriş"tir.

"Giriş"in anlamını burada açıklamaya gerek yok. "Estetik Kalkışma" roman, öykü nasıl yazılmalı, nasıl okunmalı sorusunun kapsamlı yanıtlanmasıdır.

Yukarıdaki belirlemenin ışığında: "Estetik Kategoriler", "Estetik Kalkışma"nın hem özetidir hem de değildir. Özettir çünkü temel önermeler aynıdır. Açıklamalar, örnekler kısaltılmıştır.

"Estetik Kalkışma" da bir roman ya da öykü için gerekli öğeler belirtilmiş ancak bu öğelerin bir bölümü "Estetik Kategoriler" de kategorik sınıflandırmaya alınmamıştır.

"Estetik Kategoriler"i *Cengiz Gündoğdu* şöyle sınıflandırmıştır: "*Bilimsel maddeci diyalektik estetiğin kategorilerini şöyle sıralayabiliriz.*

- Dil ve Anlatım
- Karakter-Tipik olan
- Örge
- Nesnelerin Birliği
- Çatışkılar
- Canlandırma
Ek Kategoriler
- Toplumsal Çözümleme
- Güdücü Örge
- Öznel Zaman
- Öznel Uzam
- Öznel Konum"

(Cengiz Gündoğdu, Estetik Kategoriler, I. Basım, İnsancıl Yayınları, s. 15.)

"Estetik Kategoriler"e girmeyen ama estetik roman, öykü için gerekli ögeler şunlardır:

- İzlek
- İtki
- Nedensellik
- İlerleten Nesneler
- Gösteren Nesneler

Son üçü Nesnelerin Birliği kategorisinin bileşenleridirler. "Estetik Kalkışma"da açımlanmışlardır. Bu üçünü temel kategorilerden biri olan "Nesnelerin Birliği"nin alt kategorileri olarak görebiliriz. "İtki" için şöyle düşünüyorum. İtkinin kuramsal açıklaması yapılmamış "Estetik Kalkışma"da. Benim görüşüm şudur: "İtki" içsel nedendir. Dolayısıyla nedenselliğin bileşenidir. Nedensellik de "Nesnelerin Birliği" kategorisine bağlıdır.

"İzlek" için düşüncemse "İzlek", "Örge" ile "Nesnelerin Birliği" kategorisine bağlıdır. İkisinin kesişim kümesidir. "İzlek"in estetik

kategori olmamasını ben şöyle yorumluyorum. "İzlek" ana düşünceyle ana duygunun bireşimidir. Düşünceyi, duyguyu düzyazıyla da anlatabilirsiniz…

Burada birçok soru beliriyor benim kafamda:

1- Kategori ayrımlarını nasıl yapacağız

2- Kategori ayrımını yapabilmek için kategori nedir onu bilmem zorunlu.

3- "Estetik Kategoriler"i sınıflandıracaksam, estetik nedir onu bilmem zorunlu.

Bu sorular şimdilik bir kenarda kalsın. Buraya daha sonra döneceğim.

"Estetik Kalkışma'da kategorik ayrım yapılmadan gerekli öğeler açıklanmıştı. "Estetik Kategoriler" de (temel denmese de ben temel diye anlıyorum) temel kategorilere ek kategoriler ayrılmış.

Ek kategori "güdücü örge" "Estetik Kalkışma"da "Canlandırma" kategorisi içinde işlenmiş. Buradan çıkan sonucu "güdücü örge" "canlandırma"nın alt kategorisidir.

"İtki"yi "Nesnelerin Birliği" içine almamış *Cengiz Gündoğdu* "Estetik Kalkışma"da, ayrı bir kategori olarak da sınıflandırmamış "Estetik Kategoriler"de. "İtki"yi yeniden düşünüyorum. Herkesin bir itkisi vardır. İtki romanda, öyküde olmalıdır. Her davranışın bir nedeni vardır. Nedensellikte romanda, öyküde olmalıdır. "Nedensellik" nasıl ki estetik bir kategori değilse "İtki" de değildir. Nedensellik bilimde, felsefede de var. O halde ayırıcı bir kategori olamaz.

"Mektup" "Estetik Kalkışma"da, "Estetik Kategoriler"de de işlenmiş; ama estetik kategori olarak sınıflandırılmamış. Çünkü mektup edebi bir türdür, estetik kategori değildir. Mektup yazının bir alt türüdür.

"Estetik Kategoriler"de ek kategorilere "öznel konum", "öznel uzam" eklenmiştir. Bu kategoriler "Estetik Kalkışma"da ele alınmamıştı. Ayrıca kategoriler dışında "Koşut anlatım"da ele alınarak açıklanmıştır. Buradan çıkan sonuç:

"Estetik Kategoriler" özet değildir. "Estetik Kategoriler" de "Estetik Kalkışma" geliştirilmiş, ona ek yapılmış, kategorik bağlamda öğeler sınıflandırılarak bir düzene sokulmuştur. Böylece en üst düzey soyutlamaya ulaşılmıştır, *Cengiz Gündoğdu*'nun kendi kuramsal çabaları bağlamında.

"Gösterme" "Estetik Kategoriler"de ayrı bir başlık altında açıklanmıştır.

"Yaratıcılık", "gerçekçilik" "Yapıta Başlarken" başlıkları "Estetik Kategoriler"e alınmamıştır. Bu da "giriş"in mantığına uygundur.

"Estetik Kalkışma"da her başlık örneklerle açıklanırken önce gerçekçi sonra karşı gerçekçi örnekler verilmiş, "Estetik Kategoriler"de gerçekçi yapıtlar II. bölümde karşı gerçekçiler de III. Bölümde alıntılanarak çözümlenmiştir. I. bölüm kuramsal açıklamalara ayrılmıştır.

Yapıtın ışığında yanıtlanması gereken ek sorular:

1- Estetik bilim midir?

2- "Öznel Konum" nedir?

3- Güzel nedir?

4- "Var varlık-yok varlık" nedir?

Bu sorulara *Cengiz Gündoğdu*'nun yapıtlarından da yararlanarak yanıt arayacağım.

Kaynaklar:

-Cengiz Gündoğdu, *Estetik Kalkışma,* İnsancıl Yayınları, I.Basım 2012.

-Cengiz Gündoğdu, *Estetik Kategoriler*, İnsancıl Yayınları, I. Basım 2020

-Hasan Ali Yücel, *Edebiyat Tarihimizden.*

-Ömer Seyfettin, *Sanat ve Edebiyat Yazıları.*

-Anna Seghers, *Gerçekliğin Evrensel Mirası.*

Baran DOĞU

SEVGİ ŞİİRİ

“dr. ismet bora için”

tüm duygu ve düşüncelerin odaklandığı şiir ve yazılarda
sevginin ve hislerin ve mutlulukların içinde sayfalar boyu
kelimelerle anlatırken, yorum ve bilgileri ve bütün kitapları şimdi
aşk gelsin ve yaşansın hayatlar, gökyüzü beyaz bulutlar içinde…
yağmurlar biriksin, aydınlansın günler gün ışığında bu sabah
anlarımızı paylaşalım, sevinip umutlanalım sevgi ve iyilik üzre
mutluluğumu aramaktayım, yüzümde sevgili ve hüzünlü ifadeler
ben yalnız ve üzüntülü, ama ben!.. doğan aya bakmaktayım gecede
bir sevginin ve gereksinimin içinde geçen emekler için…
teşekkürler ederek gökyüzündeki tanrı’ya ve dua ederek ona
evet, siz bir umut ve bir sevgi ve bir yaşam ve bir çare gibi yanımda
işte tam da bu anlarımda, odamda yalnız başıma yazarken ilgileri
bir doktor odasında, sıkıntının tümel çözümü ve iç kaygılarda
bu bir minnet borcu, bir olgusu hayatın, bu sayfalar bir armağan
sevgilerden fışkıran ve aşk’larda buluşan bir randevunun izinden
anlık sevinçler ve sonsuz bir yaşam ve bir özlem duygusu içinde sabırla
anısı olsun iyiliklerin ve özverinin, iyi kalpler, ışıklı düşünceler…
yaşadıkça seveceğim insanları, sevdikçe yaşayacağım… onları
bir duyu ve bir sanrı ve bir düşünce, yaşamın istemleri ve ilgi
ve tüm güzellikler güzel insanların yanında, evren ve varolum
bir oluşum ve mistik bir düşünce, gecelerin zor geçen saatlerinde
veya rüyalarımı besleyen yaşamın reel an ve anılarında… uykularda
kavramların ve bilgilerin birleşiminde, bir sınavı yaşamın…
gelsin yanıtları her sorunun, belki bilimsel açıklamalar ve bulgular
anlamak bir insanı, insanoğlu doğanın içinde ve yaratılışta
unutmak istemiyorum anıları ve sevgiyi, binler iyilikte
teşekkür ederek size ve tanrı’ya… esenlikler olsun size ve yarınlara
ve merhaba yeni gelen güzel günlere… mutluluk adına merhaba!

Yaşama Bilinci Olarak Felsefe ya da Epikuros'un Mirası

Mustafa GÜNAY

Felsefe tarihi çalışmaları, yalnızca geçmişe değil geleceğe yönelik düşünce, arzu ve yönelimlerle şekillenir. Geçmişteki bir filozofa ve onun metinlerine yöneldiğimizde hem bugüne kadar etkisini, değerini ve anlamını irdeleriz hem de söz konusu düşünürün/felsefenin geleceğe yönelik etkisini güçlendirmek ya da zayıflatmak yönünde açık ya da örtük bir çabaya da girişiriz. Felsefe tarihçilerinin çalışmalarını karakterize eden temel nitelikler bunlardır denilebilir. Belli bir nesnellikle geçmişe bakmaya çalışanlar olduğu gibi olumlu ya da olumsuz bakışını belirgin biçimde ortaya koyanlar da vardır.

Alfred Edward Taylor'un *Fol* Yayınlarından çıkan *Epikuros** kitabını okudum. *Taylor*'un *Epikuros*'tan nefret etmese de sevmediği belli, bazı yerlerde aşağılayıp duruyor, yaklaşımını kabul edilir bulmadım. *Taylor*'u tanımıyordum, biraz araştırdım. Teolojik yönü güçlü biri anladığım, belli ki *Epikuros*'un felsefi mirasına da bu çerçeveden bakmış. Onun bakışında Platonculuk ve Hristiyanlık belirleyici özellikler olarak görünüyor. *Taylor*'un *Sokrates, Platon* ve *Aristoteles* gibi filozoflar hakkındaki kitaplarının da yayımlandığını hatırlatmak yerinde olur. Bunlar felsefenin büyük ve kurucu isimleri. *Epikuros* da öyle denilebilir. Taraftarlarının bir okul olduğunu da düşünürsek, hem bir felsefi akım hem de buna göre yaşamanın ve bu yaşamı kollektif biçimde gerçekleştirmenin de örneğidir Epikurosçuluk. Antikçağın diğer felsefe okulları-akımları arasında, etkileri günümüze kadar sürüpgelen bir felsefe çizgisi *Epikuros*'un ortaya koyduğu.

Bazı filozoflar/felsefeler, bastırılmak, engellenmek, susturulmak istenmiştir tarih boyunca. Bu durum *Epikuros*'un eseri ve bu geleneği sürdürenler için de söz konusudur. *Taylor* da bu durumdan söz ediyor. Ancak onun kitabında karşımıza çıkan tutumu *Epikuros*'u ve düşünce çizgisini değersiz gösterme yönünde belirginleşiyor. Elbette onun *Epikuros*'un saygın kişilik olduğuna ilişkin değerlendirmeleri bulunmakla birlikte ele aldığı filozofun felsefesine eleştirelliğin ötesinde sert bir tavır takındığı göze çarpmakta. Kitabının son bölümünde farklı *Epikuros* eleştirilerine yer veren *Taylor*, filozofun düşünce mirasının günümüzdeki anlamı ve değerine gerektiği kadar yer vermemeyi tercih etmiş.

Taylor, Samos (Sisam) adasında doğan *Epikuros'*un yaşam serüveni ve düşünce çizgisi hakkında dikkat çeken bazı hususları şöyle açıklar: "*(…) Epikuros'un erken dönem eğitimini İyonya adası Samos'ta alması ve felsefi duruşunun, kendisini Atina'da kabul ettirmek için Küçük Asya'yı terk etmeden önce şekillenmiş olmasıdır. Bu*

noktalar, '*Bahçe' adı altında bir araya gelen topluluğun, Atina'daki yerel felsefi kurumlara karşı takındığı mesafeli tutumun nedenini ve Epikuros'un teknik terminolojisindeki belirgin İyonyacılığı açıklayacaktır."* (Taylor 2020: 33)

İyonya ve İyonyacılık vurgusu önemlidir. Felsefe tarihindeki egemen paradigmanın Atina merkezli bir felsefeye dayandığını ve buradan hareketle de Yunan-Roma üzerinden günümüz Avrupa kültürünün kavramlaştırılıp uygarlıkla özdeş kılarak diğer düşünce geleneklerinin felsefe-dışı ve uygarlık-dışı konumlandırıldığını hatırlamak yerinde olur. İyonya coğrafyasındaki felsefenin önemine ve kendine özgü çizgisine yakın zamanda dikkat çekenlerden biri de *Kojin Karatani*'dir. (Onun *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri* adlı eseri bu konuda önemli bir kitaptır.)

Epikuros'un daha sonra Atina'ya yerleştiğini biliyoruz. Burada özellikle Aristotelesçi ve Platoncu okulların temsilcileriyle Epikurosçular arasında tartışma ve eleştirilerin sürdüğü saptanabilir. *Taylor* şöyle demekte: "*(…) elimizde meçhul bir Akademia üyesinin Epikuros'u, yarı eğitimli kişilerin arasında moda haline gelen yüzeysel öğretileri yaymakla ağır bir şekilde eleştirdiği Sokratik Söyleve de sahibiz.*" (s. 34)

*Taylor, Epikuros'*un başlangıçlarda öğrencisi olduğu Platoncu okuldan ve sürdürdüğü felsefeden uzaklaşmasını onaylamayan bir tavır sergiler. *Epikuros*'un öğretisini oluştururken önceki filozoflara borcunu unuttuğunu ve saygısız davrandığını söylerken, bu durumu ona yönelttiği eleştirilerin temeli yapar. Bu bağlamda *Platon*'un Pythagorasçı hocalarına karşı minnettarlığını açıklamaya özen gösterdiğini vurgularken *Aristoteles*'in de kendinden öncekilere tavrını da anımsatır. *Aristoteles*'in kendisini daha önde tutmayı tercih eden bir düşünür olduğunu vurgular. *Aristoteles, Taylor'*a göre, "*önceki filozofların bilinçsizce geliştirdikleri felsefi sistemlere karşı esas olanın kendi sistemi olduğunu iddia ederken bile lafı fazla uzatmamıştı*." (s. 38) Görüldü-

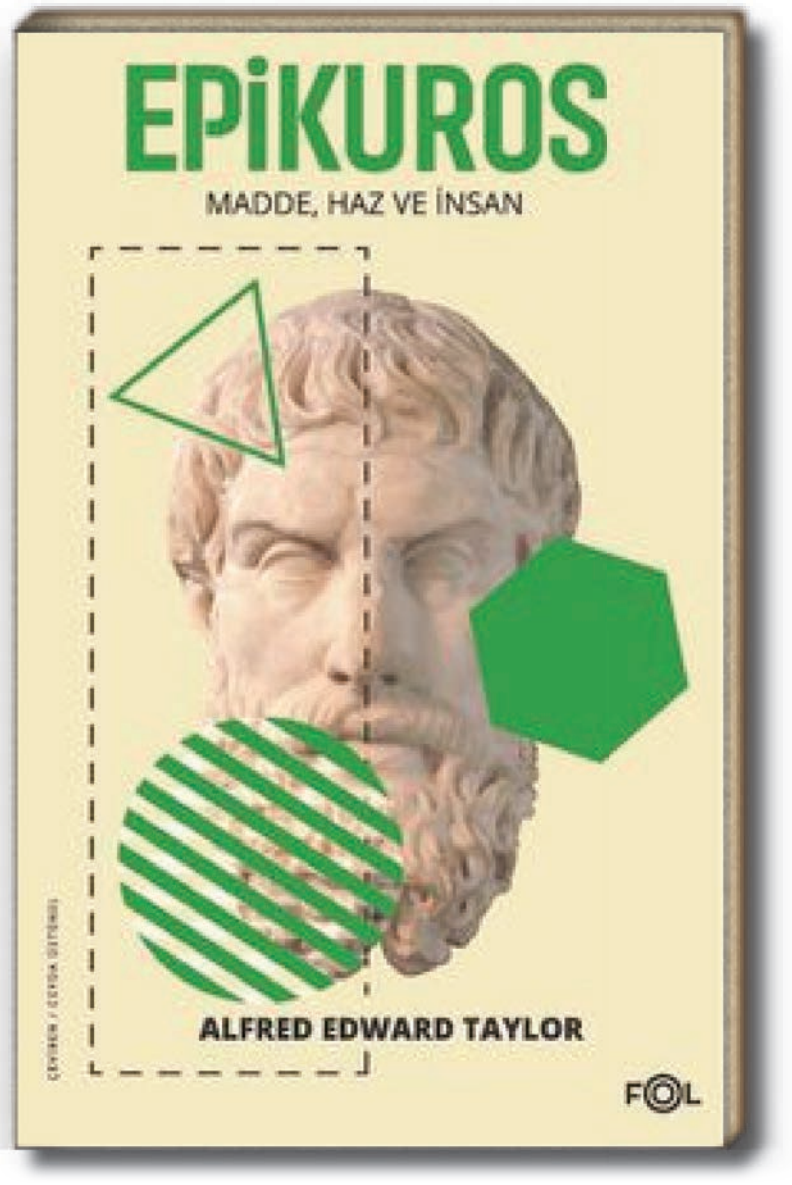

ğü gibi *Taylor*, nedense eleştiri oklarını fırlatmak isterken duraksayan bir tutum ortaya koyar. Ancak karşısına *Epikuros*'u alınca şunları söylemekten çekinmez: "*Kısacası, tutarsız düşüncelerden acemice bir araya getirdiği bir harman ve yararlandığı kaynakları saklama adına koparttığı yaygara, Epikuros'a özgü bir şeydi."* (s. 38) *Epikuros* hakkında dikkat çeken bir başka eleştiri de, onun başkalarının görüşlerini kendisine mal etmiş olduğu hakkındadır. (s. 49)

Epikuros'a saldıran yalnızca Platoncular değil aynı zamanda dönemin egemenleridir. *İskender, Epikuros*'un sakıncalı gördüğü kitaplarını "büyük bir ciddiyetle" yakmıştır. *Taylor* dönemin özellikleri hakkında şunları söyler: "*M.Ö. 200'de ya da çok da öncesinde, gerçek eziyetlerin yaşandığını ve belki de çeşitli Grek kentlerindeki Epikurosçuların katledildiğini biliyoruz."* (s. 43)

*Taylor, Epikuros'*un teoloji eleştirilerinden rahatsız görünür. Bu nedenle filozofun tanrılar hakkındaki düşünme tarzı teizmin temel tezleri yıkıp geçtiği için eleştirilerini bu konuda yoğunlaştırır. *Epikuros*'u bu bağlamda yanlı ve yanlış yorumladığını söyleyebiliriz: "*Epikurosçu tanrılar, Epikurosçu bir bilge gibi haz duyan ve ölümsüzlüğün verdiği avantajların eşliğinde mükemmel bir dinginlikte yaşam süren, abartılmış, 'doğal olmayan' Epikurosçu filozoflar olarak düşünülür.*" (s. 80-81)

Taylor, Epikuros'un teolojik akla yönelik eleştirilerinin seküler, aydınlanmacı ve hümanist sonuçlarından söz etmekten kaçınır. Bahçede yapılan felsefenin köleleri ve kadınları da kapsaması gibi bazı özelliklere değinmekle birlikte bu durumun o günün koşullarındaki anlamını ve değerini dikkate almaz. *Epikuros*'tan nefret etmese de onun düşüncesinden, sonrasındaki etkilerinden ve onun filozof kimliği ve duruşundan hoşnut olmadığını söylemek mümkündür. *Epikuros*'un siyasete ve devlete karşı tavrı da *Taylor'*un eleştirilerinden payını alır.

Epikuros'un felsefesinin pratik yönü belirgindir, sistemci bir öğreti yerine yaşama felsefesidir onun düşünceleri. Felsefesinin yaşama yönelik karakteri onun *Platon* ve *Aristoteles*'ten farklılığını da ortaya koyar. Yaşama ve bu dünyaya bağlı bir felsefesi olan *Epikuros*'a göre, insan yaşlıyken de gençken de felsefeyle ilgilenebilir ve ilgilenmelidir. Geç kalma diye bir şey söz konusu değildir. Gençler gelecek için yaşlılar da geçmişi, yaşamlarını değerlendirmek için felsefeyle ilgilenirler. Felsefeyle ilgilenmemek mutlu olmakla ilgilenmemektir. Felsefe mutluluk içindir. Felsefe yaşam içindir, ölüm korkusunu eleştirir. İnsan anlayışı ve insani ihtiyaçları değerlendirmesi ve bu konuda yaptığı belirlemeler, yüzyıllar sonra yeniden doğayla uyumlu ilişkiler kurmanın yollarını arayan ve sermayenin hükmettiği bir yaşama ve kültür dünyasında bunalan insana yol gösterici nitelikler de taşır. Bir düşünelim, ihtiyaçlarımız ve ihtiyaç olarak gördüğümüz ya da bize gösterilen şeyler konusunda: hangi ihtiyaçlarımız doğal ve zorunlu, hangileri ne doğal ne de zorunlu?

Özgürce yaşamanın yolunu ve olanaklarını da içeren düşünceleriyle Epikuros'un felsefesinin etkileri günümüze kadar gelmiş ve anlaşılan bugün de Platonculari, dinsel inançlarına sıkı sıkıya bağlananları rahatsız etmektedir. *Epikuros*, yüzü yaşama ve dünyaya dönük felsefesiyle aydınlanmacı, hümanist yönleriyle geçmişte olduğu gibi bugün de özgür ve mutlu yaşamanın anlamını, değerini ve olanaklarını sunmaktadır.

*Alfred Edward Taylor, *Epikuros,* çev. Ceyda Üstünel, Fol Yayınları, 2020, 119 s.

Günova SEPİN

HEPİMİZ BURDAYIZ

- Orda kimse var mı?
- Hepimiz burdayız!

Hepimiz burdayız!
Bu çürük, ince demirler
Kuma dönmüş betonların altında.

Yaşam üçgenimiz eksik bizim
Un bulsak yağ bulamayız
Yağ bulsak iş bulamayız.
Çalındığı için hukuk
Hukuktan çalındığı için
Hepimiz burdayız!

-Siz, eyy, dışardakiler
Nasılsınız?

Kapitalizm Kadınların Yağmalanmasıdır[1]

Sibel ÖZBUDUN

"Kadının esaret altında
tutulduğu bir toplumda,
hiç kimse erkek kadar ağır bir
biçimde cezalandırılmamıştır."[2]

Zeliha Altuntaş (Komün TV): 25 Kasım'ı geride bıraktık. "Mirabel Kardeşler" nezdinde şiddetin her türlüsünü konuşmak istiyorum.

Devlet şiddeti ve onun içindeki onu besleyen- onun beslediği erkek şiddetini... Ve bunun biçimlerini... Tarihe ve günümüze baktığımızda kadınlar savaş ile birlikte fethedilen, işgal edilen toprakların bir parçası olarak tecavüze uğramış, satılmış, köleleştirilmiş ve yurdundan edilmiştir.

Çin asıllı Amerikalı yazar *Iris Chang*'ın 1997 yayınlanan "Nanking Tecavüzü" adlı kitap ile birlikte İnsan Hakları örgütlerinin çabalarıyla Japonya Asya Kadınlar Vakfına 800 milyon Dolar ödedi. Bu bağlamda "Savaş Mekânı" olarak "Kadın Bedeni" üzerine neler söylersiniz?

Sibel Özbudun: İnsan simgelerle düşünür. Nedir simge? Bir "şey"i, kendisiyle herhangi bir ilişkisi olmayan, ama anlamı yaygın ve ortak kabul gören bir başka "şey" aracılığıyla ifade etmek, anlatmak, göstermek. Yüzük ile kişinin medeni hâli arasında hiçbir ilişki yoktur gerçekte, ama sol yüzük parmağında taşınan bir halkanın kişinin evli olduğunu gösterdiğine dair genel bir kabul vardır toplumda. Üzerinde belirli renk ve şekiller olan belirli biçim ve ebatlarda bir bez parçası ile ülke arasında somut, nesnel bir ilişki yoktur ama hemen herkes, bayrağın ülkeye, ulusa işaret ettiği konusunda hemfikirdir.

Simgeler düşünmeyi kolaylaştıran araçlardır. Anlaşılması ve anlatması güç kavramları, bir toplumun üyelerinin ortak deneyimlerinden türetilen simgelerle ifade ettiğimizde, iletişim kolaylaşır.

Öte yandan, simgeler, kimi zaman yoğun duygu kaynakları, güçlü, harekete geçirici motiflerdir. Bu nedenledir ki insanların en yalın, en az yontulmuş duygularını denetlemeye, harekete geçirmeye talip din ve milliyetçilik gibi ideolojiler, bu tip güçlü simgelerden bolca yararlanır.

Beden, bu anlamda bu "yontulmamış" duyguları harekete geçirmede başvurulan zengin bir simgeler kaynağı. Bedenden kaynaklanan simgeler o denli "hakiki"dir ki, onların "simge" olduğunu bile düşünmez, sahihliklerinden asla şüphe etmeyiz. Örneğin "beş parmağın beşi bir değildir", dolayısıyla da insanlar arasında eşitlik mümkün olamaz. İşçiler, köylüler, yoksullar "ayak" takımıdır ve ayaklar "baş" olmaya kalkışmamalıdırlar; bayraklara rengini veren "kan"dır vb.

Aslında birer toplumsal-kültürel deneyim olan kadınlık ve erkeklik, ya da toplumsal

cinsiyet alanı da bu türden "yoğun" simgesel kaynaklar arasındadır. Kadınlığımızı ya da erkekliğimizi sürekli ve gündelik olarak deneyimleriz ve bu deneyimleri "doğal" kabul ederiz. Bu anlamda kadınlık ve erkekliğe atfedilen anlam ve değerler, başka alanlara başka alanlara transfer edildiğinde, "doğallıkları"nı, deneyimlenebilirliklerini o alanlara taşırlar.

Uzunca bir girizgâh oldu belki, iznimle şöyle açımlayayım: Milliyetçi ideolojiler, devleti genellikle "eril" olarak tasavvur ederler. Dolayısıyla devletler erkeklere atfedilen tüm değerleri haizdir: otoriter, güçlü, koruyucu-kollayıcı. Kuşku yok ki devletlerin en katı uzuvlarından biri olan ordular da erkektir ve erilliğin en koyultulmuş, en vurgulu özellikleriyle tanımlıdırlar: sert, acımasız, güçlü, gözüpek, becerikli, savaşkan… Öyle ki, -bunu bir arkadaşımdan dinlemiştim- eğitim sırasında birliklerine iletişimde kullanılmak üzere birer kod seçmeleri istendiğinde, "kartal, şahin, atmaca, pars" vb. isimler desteklenirken, "civciv, kelebek, serçe" benzeri isimler disiplin soruşturması gerekçesi sayılır.

Buna karşılık, erkek olan devletin koruması ve kollaması altındaki "vatan" ve "millet" dişildir. Ve dişil olana, "ana"dırlar, "bacı"dırlar, "helalli"dirler. Eril bedenin önünde kendini siper etmesi, uğruna tereddütsüz ölümü göze alması gereken "namus"turlar.

Ama eril tahayyülde kadın, ikircimli, tehlikeli bir varlıktır: "kutsal" ve "dokunulmaz"olduğu kadar "kirli"/"kirletilebilir" bir varlık. Bunun tercümesi, "bizim" kadınlarımızın "kutsal" olduğu, dokunulmaz kalması için ölümü göze almamız gerektiği kadar, öteki kadınlar, düşmanın kadınları, aşağılanması, zapt ve işgal edilmesi, kirletilmesi gereken kancıklardır. Zafer, bir erkek ordunun, bir başka erkek orduyu alt etmesiyle tamamlanmaz; zaferin kesinleşmesi için muzaffer ordunun erkeklerinin, mağlupların "vatan"larını (topraklarını), "millet"lerini (sivil halkı) ve "namus"larını (kadınlarını) tarumar etmesi gerekir - savaşın yazılı olmayan yasalarına göre… Yenik bir ordunun bütünselliği ancak evleri yakılıp-yıkıldığı, kadınlarına tecavüz edildiğinde tam olarak dağıtılır, zafer garantiye alınmış olur.

Bu nedenledir ki, uluslararası sözleşmeler, yazılı kurallar ne derlerse desin, savaşları tarih boyunca kadınlara, kız çocuklarına toplu tecavüzler izlemiştir. Böylelikle, örneğin Mısırlı ilahiyat profesörü Suad Salih (ki kendisi de kadındır), "meşru savaşlardan" esir alınan düşman kadınlarına zaferi garanti altına almak için tecavüz edilebileceğini söylemektedir. Ya da Fatih Altaylı, Gülay Göktürk'ün TSK'na ilişkin sözlerini eleştirirken, "Hanımefendi belki farkındasınız, belki değilsiniz ama o ordu sizin bacak aranızı da koruyor… Türk ordusuna sallayan hanımefendi bilmelidir ki, Türk ordusu Türkiye'nin sınırlarını korur. O sınır ne yazık ki, kadınlarımızın bacak arasına kadar uzanır," demektedir.

Tabii bir savaş alanı olarak kadın bedeni metaforu, sadece tecavüzle ilintili değil. Savaşın ağırlıklı olarak kadın ve çocukların yaşamlarında yıkıntılar yarattığı da tüm savaşların gösterdiği bir hakikât. Yerleşimlerin yıkımı, geride kalan yüz binlerce dul ve yetim, yerinden yurdundan olup yabancı ülkelerde sığınmacı olarak yaşama zorunluluğu, savaşın getirdiği yoksulluk ve yoksunlukla baş etme hâli… Üstelik de kadınlar tüm bu meşakkatlerle çocuklarına miras bırakacakları hiçbir kahramanlık öyküsü olmadan katlanırlar çoğunlukla.

Evet, gerçekten de diyebiliriz ki savaşın esas alanı, kadınların bedenleri ve yaşamlarıdır…

ZA: Dönem dönem tüm dünyada Kürtaj Yasası gündeme geliyor. Kapitalizm bir taraftan işçi sınıfının yeniden üreticisi olarak kadınları aile, ev içine hapsederek bir yan-

dan da ucuz işgücü olarak sömürüyor. Bunu 3K politikaları çerçevesinde (yani Mutfak kilise, cami, çocuk) İtalya da *Mussolini*, Almanya'da *Hitler* ve Türkiye de AKP iktidarı ekseninde nasıl değerlendirirsiniz?

SÖ: Bu doğrudan kapitalizmle ilişkili bir durum. En çok da kapitalizmin neoliberal evresiyle. Malum, neoliberalizme "yeni muhafazakârlık" (şu meşhur ve mahut "neo-con"-lar) olarak adlandırılan bir kültürel iklim eşlik etti. 1960'lı yıllar ve sonrasında özgürlüklerde "aşırı"ya gidildiği, işçilerin, emekçilerin, gençlerin ve kadınların fazlasıyla -deyim yerindeyse- "şımardığı", fazla başıboş kaldıkları, din, aile gibi "kutsallar"ın zedelendiği, yıpratıldığı, ahlâkın düşkünleştiği, toplumun yozlaştığı, demografik dengelerin bozulduğu, bu durumun ulusları tehdit ettiği yolundaki söylemlerden söz ediyorum.

Şurası vurgulanmalı: Yeni-muhafazakârlık, neoliberalizmin ikiz kardeşidir. Çünkü neoliberalizmin "liberalizm"i sadece ve sadece sermaye hareketlerinin, meta akışının serbestleştirilmesiyle ilgilidir, büyük şirketlerin kârının azamileştirilmesiyle ilgilidir. Kârın azamileştirilmesi, genel özgürlük alanının daraltılmasını gerektirir: işçilerin örgütlenmesi, sınıf mücadeleleri, emeğin dolaşımı, insanca bir yaşam standardına sahip olmak, istihdam güvencesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinden bedelsiz yararlanabilmek… Temel hak ve özgürlükler iki yoldan sınırlandırılır: bir yandan sermayenin işgücünün ucuz ve örgütsüz olduğu coğrafyalara (örneğin Doğu ve Güneydoğu Asya, Kuzey Afrika, Latin Amerika…) aktarımıyla; ikincisi ise içeride emeğin deregülarizasyonu aracılığıyla: istihdam güvencesinin ortadan kaldırılması (hatırlayın, AKP'li vekil Ahmet Sorgun geçtiğimiz günlerde "Türkiye'de kriz yok, insanlar iş beğenmiyor" mealinde bir açıklama yapmıştı!) esnek çalışma uygulaması, örgütsüzleştirme, taşeronlaştırma… Ücretlerin genel düzeyi böylece en alt seviyelere çekilirken, kârlar uçuşa geçer.

Kadınlar, kadın emekçiler açısından bu süreç iki düzlemde işliyor: ücretlerin düşürülmesi ve kamusal hizmetlerin özelleştirme talanına açılması sonucu yoksullar açısından erişilmez hâle gelmesi sonucu ailenin temel gereksinimlerinin ücretsiz olarak kadınların sırtına yüklenmesi.

Bunun için egemenlerin elinde müthiş bir silah var: ataerki. Ataerki, ev-içi görevleri, yani yeniden üretimci faaliyetlerin hemen tümünü kadınların sırtına yıkan, erkeği evin temel ekmek getiricisi, kadını ise çocukların bakımı, evin sürdürülmesi gibi hizmetlerden sorumlu kılan geleneksel işbölümünün kutsanmasıdır.

Bu "işbölümü"nün kadınlar tarafından içselleştirilmesi, kapitalist sistem açısından müthiş bir değer taşır, çünkü kadınların, çalışıyor olsalar da kendi emeklerini ikincil olarak görmeleri, "aile bütçesine katkı" ya da "evliliğe hazırlık" vb. amaçlarla çalıştıklarını düşünmeleri, onların talepkârlık düzeyini asgaride tutar.

Öyle ya, iş piyasasında nasıl olsa geçiciysem, kıdem tazminatı, emeklilik hakları, daha iyi çalışma koşulları, hatta daha yüksek ücretler için neden mücadele edeyim ki? Çeyizimi düzünce, evlenince, çocuğumu doğurunca, borçlarımızı ödeyince işten ayrılır, "asli görevi"me veririm kendimi. Çocuklarımla, çamaşırla, bulaşıkla, ev işleriyle daha fazla ilgilenirim. Hem de aile huzurumuz bozulmaz… Ya da evde yapılan parça başı işlerle, yarım zamanlı işlerle kazanırım ekmeğimi.

Dahası, eğer geleneksel olarak bana kabul ettirilen, benim de içselleştirdiğim işbölümü uyarınca, analık "kutsal" bir görev ise, analık ve kadınlık vazifelerimi hiçbir karşılık beklemeden yerine getirmeye çalışırım: çocukların, yaşlıların, hastaların bakımı, ev işleri, çocukların eğitimine destek… yani da-

dılık, bakıcılık, aşçılık, bulaşıkçılık, temizlikçilik, hemşirelik, öğretmenlik vb. görevlerini bilabedel üstlenirim: hatta çalışıyor olsam da… Böylelikle kamuyu kreş, anaokulu, servis, huzurevi, kantin, hastane işletmek vb. "gereksiz" masraflardan kurtarır, bu alanların bu işleri kâr kapısına çevirecek, yani yüksek ücretli çocuk yuvaları, öğrenci yurtları, huzur evleri, özel hastaneler, okulları açıp işletecek özel sektöre yolu açarım.

Bu nedenledir ki "ailenin (yeniden) güçlendirilmesi", kürtaj hakkının sınırlandırılması hatta yasaklanması, boşanmaların güçleştirilmesi gibi tedbirler kapitalizmin hem yasal düzenlemeler hem de ataerkil ideolojinin güçlendirilmesi anlamında hep gündeminde olmuştur, hele ki ücretlerin düşürülmesinin özel bir önem arz ettiği kriz dönemlerinde…

Hitler Nazizm'inin "kinder-küche-kirsche"si bu bağlamdan soyutlanamaz: Unutulmasın, Almanya'da 1922 başlarında 1 ABD doları 1000 marka eşitti. Bu miktar Kasım 1922'de 6000 marka, 4 Ocak 1923'de 8000 marka yükseldi. Bir hafta kadar sonra, 15 Ocak 1923'de 1 ABD doları 56 000 marka eşitlenmişti. Ve aynı yılın Eylül ayı başlarında 1 dolar 60 milyon markı gördü. 1923 sonlarında ise mark tedavülden kalkmıştı; insanlar alışverişlerini ya altın ya da trampa usulüyle gerçekleştirmeye başlamışlardı. Mark öylesine değer yitirmişti ki ya yakılarak ısınmada kullanılıyordu ya da duvar kâğıdı olarak… Yani Nazizm derin bir ekonomik krizin çocuğudur. Bu krizden çıkmak bir yandan Almanya'nın hayat alanını genişletmek, yani işgal ve ilhaklar, bir yandan da işgücünü alabildiğine ucuzlatmak ile mümkün olabilecekti. Böylelikle Alman Faşizmi kadınları 3K'ya çağırırken, aslında (kadınları profesyonel alanlardan -yöneticilik, mühendislik, akademisyenlik, doktorluk vb.- sürerek bunları erkeklere açmak dışında) kadın emeğinden vaz geçmiyor, sadece onu ucuzlatıyordu. Nazizm döneminde yüz binlerce kadın işçi olarak çalışmayı sürdürdü; ama boğaz tokluğuna ve "kutsal" analık görevlerinden asla feragat etmeksizin.

AKP iktidarının kadınları "aile"ye geri çağırmasının gerisinde de büyük ölçüde bu mantık var: Bir yandan ideolojilerini toplumun derinliklerine nüfuz ettirerek toplumu İslâmlaştırma çabası; ama bir yandan da kadın emeğini alabildiğine ucuzlatarak, ucuz emek aracılığıyla küresel piyasada kendine bir yer açabilmek. Unutmayalım ki AKP Anadolu sermayesinin partisidir; "din kardeşliği"nin, tevekkülün, kıtla kanaat etmenin, bu dünyadansa ahreti hak etmenin, alın yazısına inancın başat değer olduğu ve işçi-patron ilişkilerini biçimlendirmede önemli bir rol oynadığı bir coğrafya. Marmara bölgesindeki sınai ilişkiler sendikacılık, grev, direniş, fabrika işgalleri, toplu sözleşme gibi sınıf mücadeleleri terimleri çerçevesinde biçimlenirken, KOBİ'lerden palazlanan "Anadolu kaplanları" işçilerine kurban eti dağıtarak, Cumaları aynı camide saf tutarak, işçi ailelerine fitre-zekat desteği sağlayarak, grevin, boykotun Siyonistlerin işi olduğu, haram olduğu yolunda vaazlar verdirerek… işçilerini denetim altında tutmaktaydı.

Kadın işçiler söz konusu olduğunda, onları evlerinde, mahallelerinde parça başı üretimde çalıştırmak, ya da bir-iki yıl asgari ücretle (ya da onun altında) çalıştırıp sonra kapı dışarı etmek, ama bu arada düğününde bir çeyrek altın takarak "baba patron" görüntüsü vermek, çok daha kârlıydı.

Özetle, muhafazakârlık hem bir dünya görüşünü başat kılarak toplumu kontrol altına almanın, hem de ücretleri düşük tutmanın aracıdır; hele ki "modernite" ve içerdiği tüm iddialardan vazgeçerek sadece "kârın azamileştirilmesi"ne odaklanan kapitalizmin neoliberal evresinde… Kadınlar açısından bu, bir yandan emeklerinin alabildiğine ucuzlatılması, bir yandan da aile ideolojisiy-

le sarmalanarak yeniden üretimci rollerinin vurgulanarak bu alandaki hizmetleri bedelsizce üstlenmelerinin sağlanmasıdır.

ZA: İşçilerin Uluslararası Birliği - Dördüncü Enternasyonal'den (IUB- DE) kadınların 17 Ekim günü "Pandemi ve Kapitalist Kriz", "Kadın Mücadelesinin Rolü" başlıklı uluslararası çevrimiçi buluşmasında Türkiye, Arjantin, Şili, Brezilya, İspanya, Portekiz ve Dominik Cumhuriyetinden ve bazı diğer ülkelerde kadın aktivistlerin katıldığı sanal konferansta kapitalist hükümetlere karşı Feminist Hareketin ve işçi sınıfının birlikte mücadelesinin önemi vurgulandı. Buluşmada oylanıp kabul edilen Politik kampanyalarını nasıl yorumlarsınız?

SÖ: İzninle bu soruyu yanıtlamaya, tarihsel bir hatırlatma ile başlayayım. "Kadın özgürlüğü" sorunsalı, Avrupa'da münhasıran kadınların eşitliğini savunan bir ideoloji olarak feminizmin ortaya çıkışını önceler. 1789 Devrimi'nden esinlenen ve onun getirilerini daha ileriye taşımak isteyen Avrupalı radikal devrimciler, cinsiyetler arasında tam eşitlik şiarını, tam demokrasi, sınıfların ortadan kalkması ve uluslara özgürlük şiarlarıyla birlikte yükseltiyorlardı. Onlar "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" sloganında özetlenen ortak bir siyasal hareketin, yani aynı zamanda hem ulusların özgürlüğünü, hem sınıfların ortadan kalkmasını, hem de kadınların kurtuluşunu gerçekleştirmeyi hedefleyen bir siyasal hareketin unsurlarıydı.

Bu devrimci dalga 1848 devrimlerinin Avrupa'da yenilgiye uğraması sonucunda dağıldı. 19. yüzyılın ilk yarısı radikalizminin bileşenleri, yenilginin ardından birbirinden ayrışarak tekilleşti: ulusal kurtuluş, kadınların eşitliği ve işçi sınıfı hareketlerinin gündemleri ayrıştı. Her biri radikalliklerini törpüleyerek varlığını bir süre daha devam edeceği anlaşılan kapitalizm koşullarında sürdürmeye uyarladı kendini: sendikacılık, milliyetçi hareketler, feminizm…

Ancak 19. yüzyıl sonlarında Paris Komünü'yle birlikte yeniden yükselişe geçen ve Ekim Devrimi'ne giden yolu açan işçi sınıfı radikalizmi, gerek ulusal sorunu (UKKTH olarak) gerekse kadınların kurtuluşunu yeniden bünyesinde mecz edecekti. Böylelikle, 19. yüzyıl feminizmi sınıfsal bir yarılmadan kaçınamadı; burjuva bir "eşitlik" anlayışının sınırlarıyla yetinenler ile kadınların kurtuluşu ile emekçi sınıfların kurtuluşu, yani kapitalizmin ortadan kaldırılması arasındaki bağlantıyı kabul edenler arasında bir yarılma…

Günümüzde "ikinci dalga feminizm" olarak kabul eden ve daha çok 68'in özgürlükçü ortamından türeyen kadın hareketlerinin üzerinden atladığı bir yarılmadır bu…

Kanımca bu "lapsus"un nedeni, kısmen 68 dalgasının 70'li yılların büyük krizi karşısında kapitalizmin neoliberalizme dümen kırması karşısında kırılması, sosyalist sistemin dağılması gibi gelişmelerin, büyük bir hızla sınıf temelli siyasetlerin çözülerek yerlerini "kimlik politikaları"na bırakması idi. Böylelikle, ikinci dalga feminizm büyük bir hızla kendini bir "kimlik" hareketi olarak tanımlamaya yöneldi: taleplerini bir cinsiyetin diğeri tarafından ezilmesine karşı duruşla sınırlandıran, ve bunu diğer tüm tahakküm ve sömürü biçimlerinden soyutlayan bir politika yapma tarzı. Kadınlar zaman zaman diğer mücadele eden toplumsal kesimlerle yan yana düşebilirlerdi, çevreciler, hayvan hakları savunucuları, etnik gruplar, işçiler… Ama kadın mücadelesi kendi bağımsız gündemine sahip olmalıydı, çünkü kadınlar üzerindeki tahakküm (ve kimi feminist varyantlara göre sömürü) diğer tahakküm biçimlerinden özerk bir mantığa dayanıyordu: erkek egemenliği.

Bu, ister istemez kadınların taleplerini "kültürel alan"la sınırlayan bir yaklaşımdır. Ekonomi politikten soyutlanmış, ondan ayrı

olarak tahayyül edilen bir kültürel alan. Kültürde değişiklikler yaparak hayatı dönüştürmeyi hedefleyen bir naivite.

Ancak sanırım kapitalist sömürü sisteminin (yukarıda çerçevesini çizmeye çalıştığım tarzda) ataerkini nasıl durmaksızın yeniden ürettiğini, kadınların yeniden üreticilik rollerini vurgulayarak ve onu adeta bir "fıtrat"a dönüştürerek kadın emeğini nasıl ucuzlattığını yaşayarak gördükçe kimlik politikalarının, anti kapitalist mücadeleden yalıtlanmış bir kadın mücadelesinin nasıl nafile olduğu, giderek nasıl ÇUŞ'ların yararına kullanılabildiğini kavrıyorlar.

Bu bakımdan sözünü ettiğin buluşmadan çıkan eğilim, bence hayırlıdır.

Ama kişisel kanaatim, ideal olanın eşitlik, özgürlük ve yaşamı hedefleyen mücadelelerin emek eksenli birleşik ve bütünsel bir antikapitalist mücadelede buluşması. Ataerkinin tasfiyesinin, her türlü ayırımcılığın tarihin çöplüğüne atılmasının ve emekçilerin sınıfsal sömürü ve tahakkümden kurtuluşunun, sınıflı toplum yapısına karşı savaşımın birbirinden soyutlanamaz veçheleri olduğunu düşünüyorum çünkü…

ZA: Toplumsal Cinsiyet eşitsizliğinin en az olduğu ülkelerde bile kadın cinayetlerinin ve kadına olan şiddetin devam etmesi Kuzey Paradoks şeklinde açıklanıyor. Siz bunu nasıl değerlendirirsiniz?

SÖ: Kanımca aslında İskandinav ülkelerinde kadına yönelik şiddetin Avrupa ortalamasını geride bırakması, tam da burada anlatmaya çalıştıklarımı örnekliyor. "Kadına yönelik şiddetin engellenmesi", hatta tek başına "kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik önlem dizileri" (iktidar organlarında kadın temsilinin arttırılması, tüm eğitim basamaklarının kadınlara açılması, kadın istihdamının teşvik edilmesi, vb. vb.) ataerkinin tasfiyesinde önemli adımlar olmakla birlikte, "nihai" değildir, olamaz. Çünkü ataerki salt kadın ile erkek arasında bir konu değil. "İktidar"ı mümkün kılan, insanlar arasındaki eşitsizlik sorununa mündemiç bir hâl… Kadına yönelik eril şiddeti ortadan kaldırmak istiyorsanız, insanlar arasında eşitliği sağlamalı, yetmez, eşitlikçi, paylaşımcı ve kolektivist bir ethos'u yerleşikleştirmek için çabalamanız gerekir. Yoksa en mükemmel sözleşmeler, en kusursuz yasal düzenlemeler, en iyi niyetli kurumsallaşmalar etkisiz kalır.

"İskandinav sosyalizmi" söylenceleri bir yana, bu kuzeyli serbest piyasa "cennetleri"nde eşitsizlik gün geçtikçe büyüyor. Örneğin bugün Norveç'te yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfus yüzde 8'e ulaşmış durumda, nüfusun en zengin yüzde 10'luk dilimi, servetin yarısından fazlasını elinde tutuyor. Durum İsveç ve Danimarka'da da farklı değil, bu ülkelerde de en zengin yüzde 10, ulusal servetin yüzde 60 ila 70'ini denetlemekte. İsveç'te nüfusun yüzde 18.3'ü, yani 1.8 milyon kişinin yoksulluk sınırının altında yaşadığı hesaplanıyor. Evsizlerin, özellikle de kadın ve çocuklar arasında yaygınlaştığına, çalışan yoksulların sayısının arttığına, emeklilerin gelir düzeylerinin düştüğüne dair raporlar, İskandinav ülkelerinde sık sık gündeme geliyor.

Öte yandan hiçbir İskandinav ülkesi kapitalizmin bireyci ve rekabetçi ethos'undan, tüketim toplumunun yabancılaştırıcılığından, hiçleştiriciliğinden bağışık değil. Porno özgürlüğü, alkol-uyuşturucu kullanımının yaygınlığı, özellikle Finlandiya'nın DSÖ sıralamasında ön sıraları zorladığı intihar oranları… Bunlar hiç de şiddetin, özellikle de kadınlara yönelik şiddetin engellenmesini sağlayacak bir ortama işaret etmiyor.

ZA: Bolivya'da "Erkek egemenliğini ve sömürgeciliğini" ortadan kaldırma bakanlığı kuruldu. Böyle bir talebi Türkiye için dillendirmek çok mu ütopik olur?

SÖ: Kuruldu kurulmasına, ama… bir darbeyle devrilip yurtdışına çıkmak zorunda bırakılan Evo Morales'in "halkçı-yerlici-sosyalizan" partisi MAS'ı yeniden iktidara taşıyan Ekim 2020 seçimlerinin ardından kuruldu. Türkiye'nin bugünkü iktidarı ise, bırakın "erkek egemenliğini ortadan kaldırma bakanlığını" "kadın" sözcüğünün kullanılmasına dahi tahammülü yok. Biliyorsun, Türkiye Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayırımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni (CEDAW) 1985'de imzaladı. Bu sözleşme gereği Türkiye'de kadın-erkek eşitliğini sağlamak ve kadına karşı ayırımcılığı önlemek misyonuyla 1990'da Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kurulmuştu. AKP iktidara gelir gelmez ilk icraatlarından biri bu müdürlük ve bağlı olduğu devlet bakanlığının adını Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı olarak değiştirmek oldu. Ama aile içinde olsa da "kadın" adının müstakilen kullanılması "muhafazakâr" iktidarı rahatsız etmiş olacak ki, 2011'de bu bakanlık kaldırılarak yerine "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı" ihdas edildi. Bitmedi; Meclis İçtüzüğünde değişiklik yapılarak Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun (KEFEK) kaldırılarak "Aile ve Sosyal Politikalar Komisyonu"na dönüştürülmesi yolunda teşebbüs muhalefetin ve kadın örgütlerinin sert tepkileri sonucu durduruldu.

Bugün kadınların durumuna, "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" bakıyor.

Yalnızca bu bakanlığın serüveni dahi, AKP'nin kadın politikaları konusunda bize çok şey anlatıyor: "Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği"nden, kadınları (işin çarpıcı tarafı, işçilerle birlikte) "garip-gureba"dan gören, ancak "zayıflar ve yardıma muhtaçlar" kategorisinde değerlendiren ve münhasıran "aile" içerisine yerleştiren "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler" Bakanlığına…

Aile içi şiddete uğrayan, kocalarından şiddet gören kadınları "Siz de tahammül gösterin, sabırlı olun, serkeşlik etmeyin, kocanız sizi döverse en sevdiği yemeği yapıp, 'ne kabahat işledim ki beni dövüyorsun, söyle hatamı düzelteyim' deyin" diye "ikna etmeye" çalışan Diyanet'in seferber edilmesi rastlantı değil. AKP'ye göre kadınların şiddet görmesi, füruattandır, yen içinde kalması gereken kırık koldur. Ve bu mahalle bekçisinden savcısına, yargıcına, bakanlık bürokrasisine, en tepelere kadar tüm bir idari mekanizmanın ortaklaştığı bir tutumdur. Neticesi… sözcüğün tam anlamıyla, "nasıl olsa indirim alırım" diye sözcüğün tam anlamıyla "vur deyince öldüren" eril şiddet…

Yani bugünkü iktidar koşullarında "Erkek Egemenliğini Tasfiye Bakanlığı" bir ütopya bile değil, ne yazık ki. Ama yarın öbür gün bu coğrafyada köklü bir değişim gerçekleştirebilir, sosyalist bir dönüşüm sağlayabilirsek eğer, hayatın her alanında toplumsal cinsiyet rollerinde, kadın erkek ilişkilerinde köklü bir değişikliği gerçekleştirmeye yönelik en radikal tedbirleri alacak organları yaratmak, şarttır.

ZA: Ebru Pektaş bir yazısında ".... yıkılan duvarlardan, çözülen sosyalizmlerden sonra bugüne bakıldığında, adına geri tepme denilen kadın düşmanlığının gemi azıya almasında sosyalizmin olmadığı bir dünyada yaşamamızın önemli bir etkisi vardır. Kısacası, yıkılan duvarların üstünde yükselen yeni dünya düzeni sosyalizm kaybedince kadınları da kaybetmiş saymıştır.." yazmıştı. Sosyalizm kaybedince kadınlar da kaybetmiş mi oldu?

SÖ: Yüzde yüz! Beğenilsin beğenilmesin, eleştirilecek bütün yönleriyle reel- sosyalist sistemin işçi-emekçiler ve ezilen halklar için bir direnç kaynağı, bir umut ışığı ve bir dayanak olduğu, sistem dağıldıktan sonra açığa çıktı. Sosyalist sistemin çöküşüyle birlikte kapitalizm küresel ölçekte emek üze-

rine görülmemiş bir saldırı başlattı. Sosyalizmin emekçiler için bir çekim odağı olmaktan çıkması, kapitalist sistemin elini büyük ölçüde ferahlatmıştı; bu tehditten kurtulur kurtulmaz, bir yandan daha önce de sözünü ettiğim gibi, üretimi işgücünün bol, ucuz ve örgütsüz olduğu Güney ülkelerine kaydırarak, bir yandan da Kuzeyli işçi sınıfını "deregülarize" ederek, örgütsüzleştirerek, yarı-zamanlaştırarak, taşeronlaştırarak, sosyal güvenceleri budayarak üretim maliyetlerini alabildiğine düşürme yarışına girdi. Hatırlar mısınız bilmem, 12 Eylül darbesinin hemen ardından TİSK'in başkanı Halit Narin "Bugüne kadar işçiler güldü; artık gülme sırası bizde," demişti. Bu aslında küresel bir replik!

Bu saldırıdan kadınlar paylarına düşeni hem emekleri, hem bedenleri hem de kimlikleri açısından bolca aldılar. Emekleri açısından niteliksizleştirilip en düşük ücretli işlere yığıldılar. Bedenleri açısından bir yandan yoğunlaşan sömürü, yaygınlaşan bölgesel çatışmalar, iklim felaketleri nedeniyle yerlerinden yurtlarından olup güvencelerini yitirerek şiddete çok daha açık hâle geldiler, bir yandan da kadın ve çocuk bedenleri fuhuş, organ ticareti ve köle mafyasının avlağına dönüştü. Ve kimlikleri açısından, neoliberal yükselişe eşlik eden "post-" ideolojiler döneminde laikliğin değer yitimine uğraması ve köktendinciliğin dünyanın her yerinde yükselişe geçmesi sonucunda kadınların kamusal kazanımlarında bir geri püskürtülme yaşanacaktı. Bu özellikle İslâmî Ortadoğu için geçerli; ama örneğin radikal Hinduizm'in bir siyasal kimlik iddiasına dönüştüğü Hindistan'da toplu tecavüzler ve kadın katliamının neredeyse cezasız kalması, "Hıristiyan değerler"i merkeze alan örneğin Victor Orban'lı Macaristan, Bolsonaro'lu Brezilya, Trump'lı ABD'de eşitliğin, kürtajın, LGBTİ haklarının saldırıya uğraması…

Sosyalist sistemin çöküşünün kadınlar için kara günlerin habercisi olduğu, aslında Glasnost/ Perestroika günlerinde SSCB'ni likide etmekle tarihe geçen Gorbaçov'un söylemlerinde ortaya çıkmıştı. Gorbaçov tasfiye öncesinde Sovyet kadınlarına seslenerek, "SSCB için büyük kahramanlıklar yaptınız, bu ülkenin inşasında payınız büyüktür, ama artık yoruldunuz. Biraz kenara çekilin, evlerinize dönün, çoluğunuzla çocuğunuzla ilgilenin, hem gençlerimiz sıcak aile yuvasına kavuşsun, hem de biz sizin çalışmanızın getirdiği ağır maliyetten kurtulalım" yollu konuşmalar yapıyordu. Sovyet sisteminin gerçekten de kadınların üzerine yıkıldığını söyleyebiliriz. Dağılan cumhuriyetlerden milyonlarca kadın işsizlik, birden yüzlerce kat katlanan fiyatlar, sosyal desteklerin kesilmesi, o güne dek ücretsiz olan hizmetlerin apansız el yakar hâle gelmesiyle karşı karşıya kaldı. Bir kısmı ülkelerinde kalıp hayat pahalılığıyla, yoklukla, baş etmeye çabalarken yüz binlerce yüksek kalifikasyon sahibi kadın dadılık, aşçılık, bulaşıkçılık yapmak ya da beyaz kadın ticaretine hedef olmak üzere yurtlarını terk etti…

Gerçekten de o duvar tüm emekçilerin üzerine çöktü, doğrudur; ama en omuzlarındaki çifte yük nedeniyle en çok kadınların üzerine çöktü.

Dipnotlar

1- Karl Marx.

2- 26 Aralık 2020'de Komün TV'de Zeliha Altuntaş'ın hazırlayıp sunduğu "Mirabel Kardeşler Nezdinde Kadın ve Şiddet" başlıklı programda yapılan sunum.

PEN'DEN EDEBİYAT DÜNYASINA ÇAĞRI

PEN Yazarlar Derneği Yönetim Kurulu, sektörümüzdeki kadın yazar, çevirmen ve yayıncıların maruz kaldıkları taciz ve benzeri davranışlara karşı önleyici, onarıcı bir adalet sağlamak amacıyla, sektörün bütün unsurlarını bir araya getiren bir onur komisyonu kurma kararı aldı.

Türkiye Yazarlar Sendikası, Çevirmenler Birliği, Türkiye Yayıncılar Birliği gibi kurumlara ortak çalışma çağrısı yapan PEN, komisyonun hem bu tarz vakalar olduğunda mağdurun başvurusuyla faile gerekli uyarıları yapmayı, hem de mağdura avukat, psikoterapist gibi ilgili mesleklerin gönüllü desteğini sunmayı hedeflediğini belirtti.

Komisyonun yola çıkış ilkesi PEN Kadın Hakları Bildirgesi'ndeki şu satırlardır:

"PEN gerek ev duvarları arasında, gerekse kamu alanında kadına yönelik tüm şiddet biçimlerinin tehlikeli sansür türlerine yol açtığı görüşündedir. Dünyanın her yerinde kültür, din ve gelenek çoğu kez insan haklarından üstün tutulmakta, kadın ve kızlara zarar vermeye yönelik birer gerekçe sayılmaktadır.

"PEN açısından, bir insanı susturmak onun varlığını inkârdır. Bir tür ölümdür. Kadınlar yaratıcılık ile bilgi alanlarında her bakımdan özgürce davranamazsa insanlık eksik ve yoksun kalır."

Srebrenitsa Kıyımı: “Son Sığınak”*

Hasan AKARSU

Yazar *Hasan Nuhanoviç* 1968 doğumludur. Sırp kuşatması nedeniyle mühendislik öğrenimini bitiremez. Bu kuşatmayı ailesiyle birlikte 1992’den 1995’e değin tüm acılarıyla yaşarken Srebrenitsa’daki Birleşmiş Milletler karargâhında çevirmenlik de yapar. “Son Sığınak” yapıtında bu yıllarda yaşadıklarını olduğu gibi anlatır. 1988’de askerliğini yapan Hasan (Hasko), savaş için deneyimli olsa da elinde silahı yoktur.

Anılarda olaylar gerçektir. Üç yıl boyunca Sırplar (Çetnikler) ile Boşnaklar arasında süren savaşa tanıklık eden Hasko, acıları, sıkıntıları, açlığı, yokluğu, umarsızlığı günü gününe anlatır. Babası İbro, müdür olarak önemli görevdedir, halk arasında saygınlığı vardır. Savaş sırasında aile onun yararını görür. Hasko, annesi, babası İbro ve kardeşi Braco, arkadaşları Mirza, Paşan, Nefis, Hamdo, Çamil, Fahro, Azem tanıdık kişilerdir. 1992 başlarında ülkede gerginlik başlar. Hırvatlar ile Sırplar önce birbirileriyle savaşırken sonra Sırplar, Müslüman Boşnaklara saldırır ve büyük kırımlar yaparlar. Aile, Saraybosna’ya gider. Baba İbro, ailesini yine Vlasenica’ya götürmek istese de kendi köyü olan Stoborani’ye götürmek zorunda kalır. Hasko, Drina Nehri yakınındaki köyde Çetnikler’in saldırısına karşı köylülerin direnişini ayrıntılı olarak anlatır. Yiyecek stokları tükenince açlık başlar, kıtlığa karşı insanların direnişi, arayışı bitmez. Drina Nehri, insan ölüleriyle dolar. Her yerde kan vardır. Müslümanlar Suşica Kampı’na götürülüp işkence yapılır. Saraybosna top ateşi altında kalır. Anlatıcı Hasko, bölgeyi iyi

Hasan Nuhanoviç

tanıdığı için önemli dağları, köyleri savaş ortamında yaşananlarla birlikte tanıtır (Mrşiç Tepesi, Zlovrh Zirvesi, Javor Dağı, Tara Dağı, Luka Köyü, Jepa vb.). Stoborani savaşçılarına katılan Hasko, insanlıktan çıkıldığını gözler. Halk, savaşı "Allah'ın cezası" olarak değerlendirir. Vişegrad'daki kıyımda Boşnaklar evlere kapatılıp yakılırlar.

Havadan Gelen Ölüm

Sırp uçaklarının bombalamaları, top ve füze saldırıları yoğunlaşır. Aile, Srebrenitsa'ya ateş yağmuru altında ulaşır. Üç yıl kalırlar orada. Yiyecek kıtlığı karşısında umarsızdırlar. Halk milislerine güvenirler. Nato'nun savaşa el koyması üzerine kentte bir rahatlama olur. Daha sonra Birleşmiş Milletler askerleri de (İngiliz çöl fareleri) gelir. Hasko, kütüphanede çalışırken İngilizce öğrenir ve daha sonra yabancı askerler arasında çevirmenlik yapar. Yiyecek yardımı konvoyu gelir, havadan paraşütlerle yiyecekler atılır, halk rahatlar. Sırp Miloseviç, Boşnakları katletmeyi sürdürür. BM askerlerinin de taraf tuttuğu gözlenir. 12 Nisan 1993'te maç sırasında stadyum bombalanır. Kasaba Sırplar'ın denetimindedir. Hasko, çevirmenlik yaptığı için kurtulur. Babası, annesi ve kardeşi için çırpınır ancak ailesi Potaçari Kampı'ndan çıkarılıp bilinmeze götürülür. Hollandalı BM askerlerinin Sırplar ile işbirliği içinde oldukları anlaşılır. Hasko, on yıl sonra babasına Potaçari Anıt Mezarı'nı yaptırır. Ondan beş yıl sonra da annesini ve kardeşini toprağa verir. Mart 1996'da Bosna'da 27 bin kişinin kayıp olduğu, 8 binden fazla Boşnak'ın öldürüldüğü açıklanır.

Yazar *Hasan Nuhanoviç*, "Son Sığınak" adlı yapıtında, 1992-1995 yılları arasında Bosna Hersek'teki savaşı, kıyımları, açlığı, kıtlığı kendi gözlemlerine, yaşadıklarına dayanarak anlatırken tarihe tanıklık eder. Yugoslavya dağıldıktan sonra acıların yaşandığı bölgelerde savaşın acımasızlığını, baharın gelişiyle doğanın canlanışını, kışta çekilen çileyi, kıyılan insanların görüntülerini, korkuyu, yılgınlığı, umutları etkileyici bir dille yansıtır.

* Hasan Nuhanoviç, *Son Sığınak*, Anı, Çeviren: Can Evren Topaktaş, Turkuvaz Kitap, Eylül 2020, 358 s.

Mehmet RAYMAN

GÖKKUŞAĞI

kim demiş kuşaklar
birbirine yabancıdır diye
benim bildiğim ana baba
hep yaslanıyor kerpiç duvara
çatılardan düşen kiremitlerin
toprağı bizim gölgemizdi

şimdi daha yakınız yağmura
çünkü yan yana giden ağaçların
yolu hiçbir zaman çıkmaz uçuruma
bir sessizlik içinde büyür toraman
hep geriden başladığımız günlerin
yakasına bir düğme dikmek için
sımsıkı sarılırız düşlerimize

kuşakların eğrisi bile
dolanı dolanı çıkar tepelere
denizleri çalkalayan kadınlar
hiç kaybolmaz hayatta
gökkuşağından yakındır yaşam
rengini yadırgamaz kimse

dikiş ipliğine benzer bu günce
yakasından düşen düğmeleri bekletir
gün oluğu çekmecelerin içinde
şehirlerin rüzgarı soğuk olur
kaldırım kaçığı çorapları görünce
daha tutkun bakmalıyız göklere
cebimizde kalmış güz kıyısı
beş taş oynadığımız günler

İnsanı Anlama Çabasına Katkı Olarak 'Yabancılaşma'

Ebru TUTU

Bu çalışma ile "yabancılaşma" kavramı, *Adalet Ağaoğlu*'nun "Bir Düğün Gecesi" adlı yapıtı bağlamında incelenecektir. Kitap, "Dar Zamanlar Üçlemesi" adlı serinin ikinci kitabı. *Ağaoğlu* bu seriyi 1974-78 yılları arasında yazar. Eser, 12 Mart romanları kategorisinde değerlendiriliyor. 12 Mart 1970 askeri darbesinin öncesinde, sırasında ve sonrasında olanları değerlendiren bir dizi roman yazıldı.

Söz konusu dönem 68 kuşağının özgürlük arayışlarının ardından gelen baskıcı, özgürlükçü öznenin alanını daraltan bir dönemdir. Başkaldıran özne karakterlerinin yoğun olarak işlendiği romanlarda dönemin iktisadi yapısı da anlatılır. *Adalet Ağaoğlu*'nun yanı sıra *Sevgi Soysal* (Yenişehir'de Bir Öğle Vakti), *Füruzan* (47'liler), *Erdal Öz* (Yaralısın), *Pınar Kür* (Yarın Yarın), *Çetin Altan* (Bir Avuç Gökyüzü), *Kemal Bekir* (Kanlı Düğün) aynı kategoride yer alan diğer romanlar arasında sayılır.

Bir Düğün Gecesi şu cümle ile başlar; "İntihar etmeyeceksek içelim bari!". Dönemin insancıl yaşamı dışlayan ağırlığını yeterince duyumsatan bir cümle olmasının yanı sıra yabancılaşmış insanın yaşamla bağını da açık seçik ortaya koyuyordu. Yaşananların birey üzerindeki etkisi bu cümle ile bütün ağırlığıyla duyumsanıyor. Süre giden sayfalardaki düğün ilanının olan biteni uzaktan izleyen Ömer'in zihninden yorumu ile ordusermaye ilişkisi gözler önüne seriliyor. İlan şöyle demektedir;

Dereli ve Özkan Aileleri

Kalkınan memleketimizin milli temeline yeni bir harç olmak üzere kızımız Ayşen'le oğlumuz Ercan'ın –yoksa Ertan mıydı?– Anadolu Kulübü'nde yapılacak olan nikâh ve düğün töreninde sizleri de aralarında görmekten mutluluk duyarlar.

Babası İlhan Dereli

Babası Tümgeneral Hayrettin Özkan

İki kuşun gaga gagaya verdiği mavi kartın altında, 1972 yılının 26 Kasımında, saat 19.00'da temele bu harem konulacağı törenin başlamış olacağı bildiriliyordu.

Ömer konumunu, "Kendimi bir düğün salonunun şu köşesine diktim; bakıyorum işte." olarak ifade eder. Gelinin (Ayşen) eniştesi ve aynı zamanda akademisyendir. O düğünde neden bulunduğunu da tam olarak bilememektedir. Roman boyunca düğün salonunda olup biteni okuyucuya Ömer aktaracaktır.

Romandan sürdürmeden önce "yabancılaşma" kavramı üzerine düşünelim. Yabancılaşma kavramını felsefi bir terim olarak ele alan ilk filozof *Hegel* olmuştur. Politik terminolojide ilk kez değerlendiren ise *Rousseau*'dur. Ancak bu kavrama içerik kazandırıp günümüzde anladığımız anlamda kullanılmasını *Marx*'a borçluyuz.

Öylese *Marx*'ın kavramı günışığına çıkarana dek olan süreçten söz edelim. Kavramın *Feuerbach, Hegel* ve *Marx*'ta kullanıma dair Birikim Yayınları'ndan çıkan *1844 El Yazmaları*'nın 'Giriş' bölümünde şu sözler yer alıyor;

"Hegel insanın kendi bilincine varmasındaki yabancılaşmadan, Feuerbach da tarihi olmayan, bir sınıf olmayan soyut insanın yabancılaşmasından söz ediyordu. Marx işçinin "yabancılaşma"sından söz eder. "Yabancılaşma" kavramına bütünüyle yeni iktisadi sınıfsal ve tarihi bir içerik kazandırır. Marx'ın "yabancılaşma" terimiyle anlatmak istediği, işçinin kapitalist için zorla çalışması, işçinin çalışmasının ürününü kapitalistin kendine mal etmesi ve kapitalistin mülkiyetinde bulunduğu için işçinin karşısına yabancı, köleleştirici bir güç olarak çıkan üretim araçlarından işçinin ayrılmasıdır. Burada Marx kapitalist sömürünün özelliklerini hemen bütünüyle açıklar."[1]

Kapital'in 1. cildinde kavramın kullanımı ise şöyledir;

"*1861 yılında yapılan resmi bir sağlık araştırmasının ortaya koyduğuna göre, ölüm oranlarının yüksek olmasının başlıca nedeni, annelerin dışarıda çalışmaları ve bunun ürünü olarak, başka şeylerin yanında yetersiz beslenmeye, uygun olmayan gıdalarla beslenmeye, afyonlu mamalarla beslenmeye vb. yol açan ihmal ve kötü davranışlardır; bunlara bir de, annelerde çocuklarına karşı gelişen doğal olmayan yabancılaşma ve bunun sonucu olan bilerek aç bırakma ve zehirleme eklenir. "Kadın çalışmasının minimum düzeyde olduğu" tarım bölgelerinde, buna karşılık, ölüm oranı en düşük düzeydedir.*"[2]

Yabancılaşmış insana dair sınıflar üzerinden yaptığı analizde *Marx*, mülk sahibinin de proleterin de aynı insani kendine yabancılaşmayı sergilediğini söyler. *Kutsal Aile* metninde ilgili kısımda *Marx* sözlerini şöyle sürdürür;

"*Ama ilk sınıf bu kendine yabancılaşmada kendi onaylanmasını ve kendi iyisini, kendi öz kudretini bulur: Onda insani varoluşun bir görünüşüne/suretine sahiptir. Proleter sınıf, kendine yabancılaşmasında kendi yok oluşunu hisseder; o kendinde kendi kudretsizliğini ve gayri insani (unmenschlichen) varoluşunun gerçekliğini görür. Hegel'in ifadeleriyle, proleter sınıf aşağılanma içinde bu aşağılanmaya karşı hiddettir/başkaldırmadır; kendi insan doğası ile, bu doğanın hiçbir sınır tanımaksızın, kat'i ve kapsamlı olarak olumsuzladığı kendi yaşam koşulu arasındaki çelişki tarafından zorunlu olarak harekete geçirilen bir hiddettir/başkaldırıdır.*" [3]

Bu çalışma ile incelenen roman kapsamında ise yöneten ve yönetilen sınıf bağlamında bir ayrım yapmak mümkün olabilir ve yabancılaşma daha çok birey düzeyinde ele alınırken bunun dönemin ağırlığı üzerinden bir değerlendirmesinin yapıldığını görürüz. Romanda öne çıkan bir başka konu da iktidar olgusu ile insanın yabancılaşması arasındaki bağlantıdır.

Serinin ilk romanı *Ölmeye Yatmak*'ın Aysel karakterinin bir gölge halinde var olduğu bu ikinci romanda daha çok Aysel'in yakınındaki karakterler üzerinden hikâyeyi kurar *Adalet Ağaoğlu*. Aysel'in boşluğunu eşi Ömer doldurur. Düğün salonunda olup biteni onun izlenimlerinden öğreniriz. Romanın açılış cümlesi ise Tezel'e aittir. Tezel, Aysel'in kız kardeşi yaşamını resim yaparak sürdüren biridir. Düğün İlhan'ın kızı Ayşen'nin düğünüdür. Ayşen Aysel'in halasıdır. İlhan ise zengin bir sanayicidir. Ayşen'in evlendiği romanın girişi boyunca Ömer'in adını anımsamakta zorlandığı Ercan'ın babası ise Tümgeneral Hayrettin Özkan'dır. Daha ilk sayfalarda Ömer'in aktardığı düğün davetiyesinden mevzuyu okuyucusuna kavratır *Adalet Ağaoğlu.* Bir sanayici ile bir askerin ev sahipliğini yaptığı düğün 70'ler ve sonrası Türkiye hakkında da çok şey söylemektedir.

Bu sözü edilen karakterlerin politik görüşlerine gelindiğinde Ömer darbe öncesi gözaltına alınıp sonrasında serbest bırakılmış ve görevine dönmüş solcu bir akademisyen, Aysel'de aynı görüşte yaşayan bir akademisyen. Ayşen ise bir dönem sol görüş içinde kendini var etmeye çalışmış ancak annesi Müjgan'ın müdahaleleri ile orada bir varlık alanı yaratamamış birisi, kurtuluşu da Ercan'la evlenip yeni bir varlık alanı yaratma çabasında bulduğunu düşünüyor. Ayşen'in yabancılaşması ile Tezel'in yabancılaşması aslında birbirine yakın yabancılaşmalar. Biri çözümü içki kadehlerinde ve hiçlikte bulmuş diğeri ise evlenme konusunda kendini ikna ederek yolculuğu sürdürmeye karar vermiş. Tezel'in bohem özgürlük alanı ile Ayşen'in kölelik alanı benzer olmasa da denk. Düğünün Ankara Anadolu Kulübü çatısı altında gerçekleşiyor olması da toplanılan mekânın dönemi yansıtan koşullarını sergilemesi bakımından çarpıcı.

Aysel, Tezel ve İlhan'ın anneleri Fitnat Hanım ise Ömer'in bir araya gelmekten sürekli kaçındığı bir karakterdir. Tezel'in düğün için evden çıkmadan hemen önce yakasına taktığı sarı gül ile düğünde ona ayrılan özel köşesinde torununun "mutluluğunu" paylaşmaktadır.

Yabancılaşma-mülkiyet ilişkisine Fitnat Hanım üzerinden bakarsak, ekonomik sıkıntılar çektikleri dönemden oğlu İlhan'ın çabası ile çıktıklarını Ömer'in sobalı ev vurgusundan anlıyoruz. Tezel'in Ömer'i Aysel'i düğüne gelmesi konusunda ikna etme konusunda yetersiz kaldığını vurguladığı bölümde Ömer romanın tamamına hakim olan zamanın önce geriye gidip sonra ileriye ilerlemesi yöntemi ile ailenin ekonomik durumuna dair bilgi verdiği bölümü alıntılayalım. Bunun nedeni de sobalı evden Anadolu Kulubü'ndeki düğüne gelinen süreçte bu çalışmada anlatılmaya gayret edilen yabancılaşma kavramını roman için daha da belirtik kılmak olacak. Ömer cümleleri ile söylersek;

"*Gelmelisin, gelmelisin. Mutlak gelmelisin Aysel! Annenin, abinin, en önemlisi Ayşen'in gönlünü hoşetmelisin. Kızcağız ancak bir iki yıldır seni anlamaya, sana güvenmeye başlamıştı, biliyorsun. Ancak ayırdetmeye başlamıştı sağını solunu. Ne var hem? Aile yapısını yeniden düzenlemedik daha. Annen senden çok oğluyla övünüyor işte. Sanki sen mi güvence altına aldın kadının yaşlılık günlerini. Sanki sen mi kaldırıp taşıdın onu o sobalı evden? Sanki sen mi televizyon alıverdin ona, geceler boyu canı sıkılmasın diye, yapayalnız?*"

Düğün salonunda Ömer'ce yapılan gözlemler orada bulunanların sınıfsal konumları hakkında da bilgi veriyor. Ömer, oradakilerle arasında biraz da mesafe koyarak şunları söylüyor; "*Dün tarhana kararken bugün ansızın pokere oturuvermiş eller gibi. Dün köylüye urgan, kına satarken bugün ansızın yedek parça, motor ve kaçak otomobil lastiği satar gibi…"* İktisadi birikimin bir sonucu olarak oluşan bu yeni sınıfın kendi arasındaki ilişkilere dair alıntıyı da atlamayalım…

"*İlhan, Generalin bir omuz başı gerisinde duruyor. Müjgân, Generalin karısının bir ayak boyu gerisinde. Buna nasıl boyun eğiyorlar? Müjgân, nasıl oluyor bu? Müjgân'ın dudaklarında bu durumu, bu durumun akla getirebileceği soruları yanıtlamakla görevli bir gülümseme: Bir kez için. Bir kez için. Giriş çok sıkışık. Çok da gelen var, onun için. Bir kez için bir omuz boyu ve bir ayak boyu gerileyebiliriz. Kızımın hatırına. Kızımın mutluluğu için. Bugüne bugün General Generaldir, Generalin karısı da Generalin karısı. Yoksa Nuriye'nin de, o Generalin de dün ne olduğunu bizden iyi kim bilir? Hem bu bir şey mi canım? Sen bunları, bu Nuriye'yi falan kabul günlerinde görsen!.. Bu ne ki? Bir akşam için, bir nikâh süresince Nuriye'nin şu kadarcık gerisinde durabilirim. Ne çıkar bundan? Yarın nasıl olsa yuvalarını yaparım. Nuriye'nin Nuriş hanımefendiliğini nasıl*

yerle yeksan ederim, görürsünüz. Dün koskoca bir mebus kızıyken, bugün de İlhan'ın karışıyken ben, bir zamanların şalvarlı, başörtülü Nuriye'sini takar mıyım? O gün telefonda da dedim ya sana Ömer, demedim mi? Punduna getirip getirip nasıl Nuriye deyi deyiverdiğimi söylemedim mi? Daha durun. Daha görürsünüz…"

İlk romanın tersine Aysel'in suretini gördüğümüz üçlemenin bu ikinci romanında Tezel üzerinden Aysel hikayeye dahil olur. Tezel dünyayı ne kadar anlamsızlaşarak özgürleşmeyi seçtiyse Aysel de o ölçüde anlamlandırarak özgürleşmeyi seçmiş olanlardandır. İki karakter arasındaki zıtlık okuyucuyu dengenin bulunduğu bir üçüncü karakteri bekler konumuna getirir. Ancak roman boyunca bu altın ölçüyü sağlamak pek mümkün olmayacaktır. Uçlar arasında salınan karakterlerin her biri yabancılaşmayı başka başka şekillerde yaşamaktadırlar. İç sesler silsilesine dahil olan Aysel'in hayalet olarak varlığını sürdüren iç sesi şöyle demektedir;

"*Hem bak görürsün, Tezel kaç tane tablosuna, o artık beş para etmez tablolarına müşteri bulacak o düğünde," diyor. "Tam yeridir. Onları, düğün için Cincinatti'lerden kalkıp gelen Eytin Törk'e nasıl kolayca sokuşturur, görürsün!" Ve nasılsa, bir kezcik usul bir titreme sesinde: Ah Tezel, nasıl bırakıverirsin kendini böyle, nasıl yazık edersin o güzelim resimlerine?.. Sonra yine çat çat çat… Bitti. Geçiştirdi yüreğine damlayan yağmuru. Şimdi kupkuru bir gökyüzü. Kupkuru bir yürek. Makine çatçatları arasına sıkışan bu sözleri içinden tamamlayan da şunlar olmuştur: Tezel, evet. İnadına kasketli adamlar, inadına üstüne elek asılmış duvarlar, başına yemeni dolamış alnına alınlık takmış kadınlar çiziyor. Çıngıl çıngıl çiçekli pazenleriyle köy çocukları çiziyor. O pazenler üstüne uyduruk iki yama atmayı unutmadan, kırk örgü saçları, bitliyim, diyen çocuklar çiziyor… Burunlarından akan sümükleriyle, vahşi hayvan bakışlarıyla… Yurdum, yurdumun insanları, diye gözleri yaşaracak orda, uzakta, Cincinatti'deki Cemil Türk'ün o eski yüzbaşının. Cim Törk! Karısı, bir Amerikan evinin iki yanı camlı şömine duvarına asar asmaz onları dönüşünde. Eski yüzbaşının gözleri yaşarırken kaç tablo ısmarlanacak artık karga sesli, geçmişsiz, 'Is'nt that amazing!' çığlıkları atan seyrek saçlı Cincinatti kilise kadınları adına. Gidin canım, çekilin başımdan! Sen de çekil, annem de çekilsin, Tezel de! Ben nasıl ayakta durabileceğimi anlıyorsam öyle yapıyorum!.."*

Aysel'in sevgilisi Engin'in mektuplarında geçen sözleri ile yabancılaşma ilk kez açık ve seçik olarak romanda ifade edilir. Nasıl mı?

Engin'in mektupları. Bu mektuplardan salt güzellikler ulaşabilir. Şunca insansızlık, durmadan üreyen şunca suçlamalar arasında "Ömer abi, beni suçlu, mahkûm ilân etmemeniz, burda, içerde benim kurtuluşum oldu. O kurtuluşla burda birçok hastalığın kökenini çok daha iyi kavrayabiliyorum. O kurtuluşladır ki, geçmişten içinde öçle, duyumsuzlukla kabarmış urlar, kinler biriktirmişlerin tekmelerinden incinmiyorum. Sadece anlamaya çalışıyorum. İnsan, insanlığının bilincinden nasıl bu denli uzaklaştırılmış olabilir, diyorum," diye yazan Engin'den.

"İnsan, insanlığının bilincinden nasıl bu denli uzaklaştırılmış olabilir, diyorum" cümlesi romanın açılış cümlesi kadar değerlidir. Açılış cümlesindeki teslimiyetin yerini bu cümle ile anlama çabası alır ve buradan da umutlu bir yolculuğuna başlanabilir diye düşünüyorum.

Romana dair edebiyat dünyasında eleştiri var mı diye bir araştırma yaptığımda *Cengiz Gündoğdu'*nun *Eleştiri* adlı yapıtında romanda psikolojizm yapıldığı vurgusuyla karşılaştım. *Cengiz Gündoğdu*, 'Edebiyatta star sistemi' kavramsallaştırmasını yapmış bu yapıtında. Bu bağlamda eleştiriyor

Adalet Ağaoğlu'nun 'Bir Düğün Gecesi' romanını. Roman kahramanlarının toplumsal gerçeklikten uzak olduğu vurgusuyla şunları söylüyor *Gündoğdu*;

"*İkisi de psikolojizm yapmış, Psikolojizm, küçük burjuva bilincinin tipik bakışıdır. Her şey onun öznel dünyasında gerçekleşir. Ama bu gerçekleşmenin, nesnel dünyayla hiçbir ilişkisi yoktur.*

İki kitap da insan, en tatsız biçimde idealize edilmiş. İnsanların içi boşaltılmış. Hiç kimsede en ufak bir umut bile yok.

İki kitabı da okurken yaşama sevinci duyamadım. İnsanın, insan olma mücadelesinin, o görkemli mücadelelerin silik bir izi bile yok iki kitapta da."

Gündoğdu eleştirisini temellendirmek adına kitaptan alıntılar da yapıyor. Hiçlik kavramının vurgusunun ne denli yaygın olduğu eleştirisi ile birlikte alıntılıyor pasajları. Şunları söylüyor *Cengiz Hoca,*

"Bir Düğün Gecesi'nde en çok geçen kavram hiçlik.[4]

"İçkini içersin, hiçliğe bakarsın, kendi hiçliğini görürsün." (s. 24)

"Bir tek görevim var: Akşamüstleri içkimi içebileceğim bir yerlere çıkabilmek. 'Hiç'e varmam, oraya demir atıp durmam yeterince başarılı olmayabilir." (s. 32)

"Boşluk. Hiçlik. Gecenin karanlığı. Değil. Yeterince karanlık değil. Gece dediğin katran gibi olmalı." (s. 33)

"Bu çiş molası ne zaman verilecek? Alnıma soğuk bir rüzgar çarpsın. Beni bana bağışlasın… Beni bana bağışlasın… Hiçe, hiçime, boşluğuma geri göndersin beni, beni bana versin." (s. 76)

İnsanı, ya kendini öldüreceksin, ya içkici olacaksın diye iki çıkmazdan birine sokmak, ağır vuruştur insana.

Adalet Ağaoğlu, kitabındaki kişileri toplumsallığı içinde gösterseydi, küçük burjuva bilincini didik didik etseydi, kitap gerçekçi çizgide yükselirdi."

Bu eleştirisi hiçliği yazmayalım anlamında değil *Gündoğdu*'nun. Hiçliğe düşmek de bir toplumsal gerçeklik ise hiçliğe düşen de bu gerçeklik çerçevesinde yazılacaksa bu düşüşün toplumsal, bireysel nedenlerinin işlenmesi gerektiğini düşünüyor *Cengiz Gündoğdu.* Ve bu düşüncesini bir örnekle de pekiştiriyor. Şöyle yazıyor,

"*Bir örnek vermek gerekir. Anna Karenina kendini öldürür. Tolstoy, bu kendini öldürmenin toplumsal bireysel nedenlerini işler. Anna Karenina genelle bireyin bireşimidir. Tipik olandır. Bir Düğün Gecesi'nde Tezel, Ömer, Aysel, Ali Usta ne genel olandır, ne de tekil olandır.*

Bu çalışmayı sonlandırırken yabancılaşmanın anlatıldığı romanın paradoksal olarak yabancılaşmaya düşmüş olabileceği sorusunu hep birlikte düşünebilmek, *Hegel*'ci ilerleme düşüncesi ile örtüşebilir mi sorusunu sormak ve olumsuzlamanın olumsuzlamasını yapmak mümkün olur mu diye bir deneme yapmak istedim. Umarım becerebilmişimdir…

Kaynakça

1- Karl Marx, (2008). 1*844 El Yazmaları*. Çeviren: Murat Belge. İstanbul: Birikim Yayınları.

2- Karl Marx, (2010). *Kapital 1*. Cilt. Çeviren: Mehmet Selik, Nail Satlıgan. İstanbul: Yordam Yayınları.

3- Hayalet-*Seçme Yazılar,* (2017). Editör: Güçlü Ateşoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

4- Cengiz Gündoğdu, (2016). *Eleştiri.* İstanbul: İnsancıl Yayınları.

5- Adalet Ağaoğlu, *Bir Düğün Gecesi*, Everest Yayınları, İstanbul 2014.

Arif YILMAZ

ŞİİR ve ŞAİR

akşam oldu, yalnızım bir odada
kedisiz… çocuksuz…
şiir yazıyorum…
aşk'ı yazmak istiyorum, ölümü
artık herkes şiir yazıyor
iyidir, iyidir yazmak… umudu diri tutar
soğuk gecelerde ve yalnızsan…

Özsözler Günlüğü (13) Ekim 2020

Yusuf ÇOTUKSÖKEN*

1 Ekim

"Bir gelenek, başlangıçta devrimcidir; çağın koşullarına göre güncellenemediğinde tutuculaşır; son kullanma tarihi geldiğinde de kültür tarihinde yerini alır."

2 Ekim

"Kin ve nefret, yaşamın etkisi kolay kolay silinemeyen kirlerindendir."

3 Ekim

"Sağduyu, sağlıklı düşünme, insana saygı değersizleştirilince, tehdit patlamaya hazır bir silaha dönüşür."

4 Ekim

Albert Einstein'ın bir sözünü anımsadım: "İnsanlar gerçekte ikiye ayrılır: İyi insanlar ve kötü insanlar." Doğru da... Ben de şunu sorayım dedim: İnsanlığa, ülkesine, ailesine ve kendisine hiçbir iyiliği dokunmayan insana da "iyi insan" diyebilir miyiz?

5 Ekim

"Ölümün ufkundan yaşama bakılmaz, yaşamın ufkundan ölüme bakılıp insan olunur; insanca yaşanır ve yaşatılır..."

6 Ekim

"Öğretmeni mutlu olmayan bir ülkenin geleceği de umutlu olamaz."

7 Ekim

"Yaşamda herkes, önce öğrenci, sonra öğretmendir. Herkesin başkalarından öğrenebileceği şeyler (bilgi, görüş, yaklaşım vb) hep vardır..."

8 Ekim

"Yaşama sevinci kendini sevmekle başlar; oradan insanı, doğayı, evreni sevmeye kadar uzanır, tümünü kucaklar."

9 Ekim

"Birilerinin bizi aptal yerine koymalarına izin verdiğimiz sürece, biz de aptallıktan kurtulamayız."

10 Ekim

"Bütün aptallıkların biz insanların tek tek kendilerinden kaynaklandığını fark edememiş olmak, ne kadar acı verici."

11 Ekim

"En aptal kimse, kör inatçılığın tutsağı olan, 'Her şeyi en iyi ben bilirim.' diyen kişidir."

12 Ekim

"Yaşamda, konuşması gereken yerde susan, susması gereken yerde konuşan kimse, aptalın tekidir."

13 Ekim

"Her halkçı ve toplumsal başarının tarihinde, yaşanan acı, işkence, ölüm vb'nin ardından umut çiçekleri açar ve geleceği aydınlatır..."

14 Ekim

"Bu dünyada, büyük yıkımların bedelini hep halklar ödüyor... Oysa bu yıkımlarda hiç payları yok. Kötü yönetimlerin, 'sosyal devlet', 'insan hakları', 'insancıl değerler' vb kuşatıcı anlayış ve kavrayışlara sıcak bakmaması yüzünden yaşanıyor bu acı durumlar..."

15 Ekim

"Gerçekler halka, gizlenmeden ve doğru biçimde açıklanırsa, ülkenin geleceğine daha güvenle bakılabilir."

16 Ekim

"Yaşam; paylaşılmadıkça anlamı olmayan, değeri anlaşılmayan eşsiz bir olanak, benzersiz bir şans..."

17 Ekim

"Demokrasilerde, siyasal partiler amaç değil, araçtır; amaçsa, ülkenin iyi yönetilmesi, her bakımdan kalkınması ve çağdaşlaşması, halkın da devletiyle onur duyması, yurdunda yaşamaktan mutlu olmasıdır."

18 Ekim

"Size çarpan ve çözdüğünüzde de sizde iz bırakan her bir sorun, bilgeliğinizi ve cesaretinizi artırır."

19 Ekim

"Siyasette, ders alınmamış başarısızlıkların faturasının, gerçek sorumlularına değil de, halka çıkarılması bir başka başarısızlıktır, alçaklıktır."

20 Ekim

"Aramayı biliyor ve istiyorsanız, hemen herkeste sevilecek yönler bulabilirsiniz..."

21 Ekim

"Bir dostun gönül alıcı sözleriyle güne başlamanın tadı hiçbir şeyde yok..."

22 Ekim

"Tarih diyor ki: 'Ezilenler, ezenlerden demokratik ve yasal yöntem ve araçlarla hesap sormadıkça adalet sağlanamaz.'"

23 Ekim

"Tarih, evrensel düzeyde kahramanlarla zalimleri bir arada, çarpıcı özellikleriyle anlatır çokluk; çünkü, kahramanlar, saygı duyulacak ve örnek alınacak kişiler; zalimlerse, kötülükleriyle her zaman lanetle anılacak, yüzlerine tükürülecek kişilerdir..."

24 Ekim

"Dolu kafalıların konuşmalarını dinlemek yerine, boş kafalıların zırvalarına katlanmak, ne büyük işkence!"

25 Ekim

Şöyle bir tartışma var: 'Düşüncelere değil, insana saygı duyulmalı.' deniyor. Ben bu konuda şöyle düşünüyorum: İnsana, insan olduğu için saygı duyarım önsel (apriori) olarak. Ancak, hiçbir yararlı, özgün, yaratıcı düşünce üretmeyen birine bunun dışında saygı duyulur mu?

Ben yaratıcı, özgün, insanlığı kucaklayan, barışı ve özgürlüğü savunan, sömürüye karşı çıkan, vb düşüncelere de, bunları üreten ve savunan kişilere de saygı duyarım...

26 Ekim

"Hemen tümümüz, çokluk doğrularımızın değil, yanlışlarımızın eseriyiz, sanırım... (Yoksa esiri miyiz?)"

27 Ekim

"Dünyaya ve insana şaşı bakanlar, mutlu da olamazlar, mutlu da edemezler..."

28 Ekim

"Yaşamda büyük acılar yaşamış bir kimsenin gülüşü, gerçekten daha içten olur."

29 Ekim

"Düşünceler; yeni gerçekler yaratmaz, yalnızca varolanları (doğruları, gerçekleri vb) yansıtır, tanımlar, açıklar, yorumlar; ancak, kimi düşünceler de kafaları iyice karıştırır. En yararlı olanlar da ikincilerdir kanımca..."

30 Ekim

"Umut; başarısızlıkların, yanılmaların, ihmallerin, tükenmişliklerin... ilacıdır."

31 Ekim

"Öfkeyi meşrulaştıran bir anlayış, kendi geleceğini de yakar."

UYANDIM BAK

Üçkuyular

Yaz sana dokunsun
Silsin yüzündeki gece karanlığını
Doğan güneş,
Eşiğime gelip yatsın serin çiğ damlası
Dolansın penceremin önünde
Perdelerime el sürsün sesinin buğusu
Gün ağarsın, yaz kokusu yayılsın zamana,

Sesler uyandırsın dal uçlarını
Tomurcuğumdaki çığlık havalansın,
Kıpırdasın bahçelerin duvarı,
Dün gece, düşlerimin elinden tutsun
Sarıgözlü bir çiçek,
Kalkışsın konuşmaya içindeki suskunlukla
Kapıların çıngırağındaki uzun yazlar seslensin,

Gökyüzümü giyindim
Yanan ateşle
Parmaklarıma doğru uzansın günün alevi,
Doğumun sancısı çığlık çığlığa
Orman uykusundan uyansın,
Çağırsın son rengiyle
Katırtırnakları arının kanatlarını
Ayağını çabuk kılsın, kanadını yel bürüsün
Savursun dilimdeki sözcükleri tomurcukların ovasına
Üretiyor bak kendini kıvılcımıyla doğa,

Yazlar sana dokunsun
Dilimin balıyla seslensin uzaklara
Kanadı sevgi olan zaman
Uçup gelsin kapımın eşiğine, uyandım bak
Bırak karanlığı ve umutsuzluğu
Dışımdaki yersizliğe
Sen her gün çoğalanıma bak.

Hep Yolda

Berrin TAŞ

9 Aralık 2020

Bir yazarın düşüşü*…

İnsancıl 31 yaşında.

Bu 31 yılda kadınların yaşadıklarına tanıklık ettim.

Gencecik kadınlar anlattılar. Ben dinledim. Şiir yazıyorlardı. Edebiyat ortamında olmak istiyorlardı.

Erkek egemen kafalar onları rahatsız ediyordu.

Şiirlerine hayranlık duydukları bir erkek şairle karşılaşınca seviniyor bu kadınlar. Şiirlerinizi çok sevdim dedikten sonra bir erkek şairden şu sözü duymanın ne denli incitici olabileceğini bilemezsiniz. Ne demiş erkek şair. "*Yavrum sen onu yatakta göster*" demiş.

Bir başkası açık alanda sohbet ederlerken kadın telefon kulübesine girince arkasından gidip zorla öpmeye çalışmış. Bu durumu bana anlatan kadın başına gelenleri yeniden anımsadığı için ağlıyordu.

Örnekler çok.

Anlatmakla bitmez.

Bana sarkıntılık eden de oldu.

Bu tür olaylar yaşandığında, bir yerlerde okuduğumda hep aynı şeyi merak ettim. Daha doğrusu aynı soruyu sordum. Kadınlara saldırgan davranan bu şair yazar erkekler bir sanatçı olmanın sorumluluğunu

neden taşımıyorlardı. Bir erkek şair şiirlerine hayran bir kadının gözünde değersizleşmeyi neden kabul ediyordu.

Bu soruya değişik yanıtlar verilebilir elbette. Benim bir yanıtım var.

Bu erkekler bu dünya bizim, bu sokaklar bizim diyorlar. İstediğimiz kadına ellemek hakkımız. Ne var ki bunda. Bu kadar abartacak ne var. Bir yanlış yaptıysak ne olmuş yani. Alt tarafı özür dileriz olur biter.

Çoğu durumda özür bile dilemezler bu erkekler. Sıkışınca özür dilemek zorunda kalırlar. O da özür değildir. Yaptıkları saldırının anlaşılmasını isterler. Ne yazık ki bugün gazetelerde medya aracılığıyla şişirilmiş bir yazarın düşüşüne tanıklık ettik. Neymiş. Şişirilmiş balon böyle patlatılırmış.

Üzüldüm aslında.

Bir yazarın bu duruma düşmesi yazarlığının sorumluluğunu taşıyamamasından kaynaklanıyor.

Yazarlığının değerini bilseydi kendini böyle bir duruma düşürmezdi.

Eskiler ne derler bilirsiniz. "*Takke düştü kel göründü.*"

*Hasan Ali Toptaş.

12 Aralık 2020

Dün akşam…

Uyumaya hazırlanıyordum. Telefonumun sesini kısayım dedim. Elime aldım. *Neriman*'ın gönderdiği iletiyi gördüm. Çok üzüldüm. *Adnan Öztel* koronaya yakalanmış. Hapisanede iyi bakılması olanaksız. Kaygılandım. En kötüsü hiçbir şey yapamamak. Uyumak üzere yattığımda da aynı şeyleri düşündüm. Kimbilir şu anda hangi koşullarda yaşıyor. Hapisanelere yolladığımız dergiler geri geliyor. Yalnızca *Recep Çitikbel*'e dergi gidiyor. O da bizden abone formu istedi. Hapisaneden para yatırtmış. Şimdi onun dergileri eline geçiyor. Bu nasıl uygulama anlamıyorum. Her hapisanede ayrı kurallar mı geçiyor.

14 Aralık 2020

Hanımlara Mahsus Gazete… Fatma Aliye…

1 Ağustos 1895'te yayınlanmaya başlamış. 1895-1908 yılları arasında 13 yıl yayımlanmış. Derginin yayın amacı açıklanırken ilk sayıda "'*özellikle nesil yetiştiriciliği' rolünden ötürü kadınların da geliştirilmesi, yükseltilmesi gerektiği vurgulanmış, kadının içinde bulunduğu durumla toplum arasında bağlantı kurulmuştur.*"

Hanımlara Mahsus Gazete'nin yazarları arasında *Fatma Aliye* de vardır. *Hanımlara Mahsus Gazete* yalnızca iyi anne, iyi eş rolünü benimsetmekle yetinmemiş. Kadınlar dergideki yazılarında iyi anne, iyi eş rolünü reddetmemişler, "*konumlarını sorgulayarak erkeklerle kıyas getirmişlerdir. Buna ilk örnekleri ilk kadın romancımız Fatma Aliye vermiştir.*"

Fatma Aliye "*Temeddün eden (medeni) milletlerin ulum u fununda evvela erkekleri terakki eyledikleri ve kadınların onlara peyrev oldukları (izinde gittikleri) görülüyor. Erkekler o hazineye girdiklerinin ibtidasında kendilerini ta'kib eden kadınları kıskanıp o hazinenin cevherlerini onlardan sakınmak istiyorlar. Güya ki hakk-ı takaddümü (önde bulunmak hakkını) had-kamlıkla (bencillikle) bir hakk-ı tasarruf ve temellük (sahip çıkma) yerine koymak istiyorlar. Bu hep böyle olmuş, böyle gelmiş şeylerdendir. Ama böyle olmuş dememiz, böyle yapmışlar demektir. Yoksa bu ilm ü fazlın sahibi olan cenab-ı feyyaz-ı mutlak (Allah) hazretleri anı kullarının erkeğine dişisine hep birden ihsan buyurmuş olduğundan bunu kadınlardan diriğe (esirgemeye) erkeklerin iktidarı erişebilir mi*" demektedir.

Fatma Aliye, erkeklerin bilgiyi kadınlardan sakladıklarını söylüyor.

Kadının bilgiye ulaşması her zaman sorunlu olagelmiştir. Kimileyin ataerkil değerlerin baskılayıcı sonucu olarak kadına biçilen rollerin sürdürülmesi istenir. Kimileyin ailenin

istemleri kadının bireyselliğinin önüne geçer. Bir de ülkeyi yöneten iktidarların kadına bakışı kadının bilgiye ulaşımını desteklemiyorsa durum daha da zorlaşır. Öte yandan günümüz olanaklarına baktığımızda bugün bu sorunun ortadan kalkmış olması gerekirdi. Günümüzde okuma yazma bilmeyen kadın olmaması gerekirdi. Okula gitmesi engellenen genç kızlar para karşılığı satılamıyor olmalıydılar.

1895-1908 yılları arasında yayımlanmış bir dergide kadınların bilgiye ulaşmasını erkeklerin engellediğini yazabilmişti *Fatma Aliye*. Şimdi 2020 yılındayız. Uçağa atlayınca dünyanın bir ucundan öteki ucuna gidilebiliyor. İnternet aracılığıyla çok uzaklardaki yakınlarınla konuşulabiliyor. Peki biz 125 yıl önceki sorunlarla bugün de boğuşmak zorunda kalıyoruz. Neden.

Neden ülkemizin kimi köylerinde kız çocukların okuması engellenir. Neden küçücük kızlar başlık parasına babası dedesi yaşındaki adamlara satılırken kimsenin gıkı çıkmaz. Okumak, kendini var etmek kendi ayaklarının üstünde durabilmek kadınlar için neden zorlaştırılır. Bu kültür neden olumlu bir değişim göstermez. Olumlu küçük bir değişim için büyük bedeller ödemek zorunda kalıyor kadınlar.

Kadınlar engellenmezse günümüzde bilgiye ulaşmaları daha kolay olabilir. Engelin adını koymak gerekir. Bu engel kimileyin sevilen bir erkektir. Kimileyin babadır. Erkek egemen zihniyettir. Bu zihniyet kadının alıştığı biçimde yaşamasını ister. Roller dağıtılmıştır. Kadının bu rolün dışına çıkması istenmez. Ülkemizde kadının en küçük hakkı için bile kavga vermesi gerekir. O zaman önündeki engeller teker teker kalkmaya başlar. Bu da hiç durmadan mücadele etmek demektir.

Fatma Aliye

Mücadele.
Dik ve onurlu bir yaşam için.
Kimsenin önünde eğilmemek için.

Eşitlik isteyen İsmet Hakkı Hanım

1908'de ilan edilen 2. Meşrutiyet'le kadın dergilerinin sayısı artmış. Bu dergilerden biri de *Demet*.

Demet kendini şöyle tanıtıyor. "*İlmi, siyasi, hanımlara mahsus haftalık musavver mecmua.*"

Yayın amacı, "*Emelimiz pek safdır. Kadınlarımızın tenvir-i fikirlerine hizmet etmek onlara haftada bir kere birkaç an-ı edebi ve ilmi imrar ettirmek istiyoruz. Gazetemiz edebi, ilmi ve siyasidir,*" denilerek açıklanmış.

İsmet Hakkı Hanım da *Demet*'in yazarlarındandır. Daha önce *İkdam* gazetesinde görüşlerini yazmış, "*kadınların artık ikincil konumda kalmak istemediklerini vurgulamıştı. Bizler şu asrın terakkiyatından ne hisse alacağız,*" demişti.

İsmet Hakkı Hanım aynı yazıda feminizm kavramını da gündeme getiriyor. Mesleki sınırlamalara karşı çıkıyor. "*Bizde umumiyete yakın bir ekseriyet antifeministtirler. Sanayi-i nefiseden (güzel sanatlar) başka meslekleri*

kadınlara yakışdırmazlar. Ben bu fikre iştirak edenlerden değilim diyen İsmet Hakkı kız okullarına fen derslerinin konulması gereğine dikkat çekmiş, henüz siyasete katılım düzeyinde olmasa da tahsil ve terakkide eşitlik istemiştir."

Bilirsiniz işte kız çocuklarının okutulmak istenmediği bir ülkede yaşıyoruz. Ülkemiz hiç mi değişmez. Hala kız çocuklarına okumayı çok görenler var. Bir yanda kendini geliştirme olanakları önlerine serilenler. Öte yanda okuma yazma öğrenmesi bile çok görülenler. Ne yazık ki bu kadınlar bir arada yaşamıyor. Ayrı ortamlarda yaşıyorlar. Birbirlerinden habersiz yaşayıp gidiyorlar. Birbirlerini etkileme olanaklarından uzaklar. *İsmet Hakkı Hanım*'ın eşitlikçi görüşlerini bilmek köyünde kendi kıt koşullarında yaşayan bir genç kızı özendirebilirdi. Yazı yazmak isteyebilir. Kendini geliştirmek isteyebilir. Koşulların zorladığı ortamlarda düşlediklerini gerçekleştirebilmek için büyük bedeller ödemek gerekebiliyor. Destekleyen birileri yoksa yakın çevresinde, mücadele etmekten yorulabiliyor kadınlar. Sokaklar güvenli değil, ev güvenli değil. Sonrası can sıkıcı bir yaşam. Bunalımlı kadınlar. Ailenin istemi doğrultusunda yaşamayı ödev bellemiş kadınlar. O kadınların içlerinde bir yerlerde titreşen düşler dünyası kıvranır durur. Ah başka bir yaşam olaydı. Ak keşke başka bir ülkede doğmuş olaydım. Ah… ah insansız dünya. Seni köşelere sıkıştırır.

Kaynak

Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi,* Metis Kadın Araştırmaları, 2. Basım, Eylül 1996.

20 Aralık 2020

Taciz raporları…

Hürriyet gazetesinde vardı bugün. Gazete *Ege* Üniversitesindeki taciz raporlarına ulaşmış. Okuyunca yerlere yatarak gülesim geldi. Bu acı bir gülüş olabilirdi. Taciz şikayetlerine verilen yanıtlar o kadar aptalca ki. yalnızca aptalca demek de yetmez. Tacizci bir hocayı korumak için canla başla çalışmışlar. Buna erkek dayanışması denebilir. Şikayetlerden ve komisyonun raporundan örnekler sunuyorum size.

"*Şikayet: Hasta baktığım esnada arkadan bana yanaşıp saçımı kenara çekti ve kulağıma eğilip fısıltı şeklinde 'Seksi kadın şeyini giysen mi' dedi. Ben de panikle arkama döndüm. Kim olduğuna baktım. Z.E.B. hoca olduğunu gördüm."*

"Rapor: Ortam gürültülüydü, konuşmalar yakın mesafeden yapılmış, kanıt yok."

Burda kadının beyanına güvenilmiyor. Kanıt aranıyor. Bulunamıyor.

Birazdan güleceksiniz.

"*Şikayet: Saçlarım hafif ıslak olduğu için açıktı. Arkamdan bir kişi vücuduma elleri değecek şekilde arkadan kazağımı çıkarmaya başladı. Çok şaşırdım. Dönüp baktım, hoca olduğunu gördüm. Saçlarına gösterdiğin ilginin birazını da bana göster dedi.*"

"*Rapor: Z.E.B. savunmasında hijyen ve düzenin sağlanması amacıyla öğrencilerin beyaz önlükle çalışma zorunlulukları olduğu içlerine ve üstlerine giydikleri kıyafetleri çıkarmaları gerektiği şeklinde açıklama yapmış, bu durumda şikayetçinin formasının üzerine kazak giymesinin hijyen açısından yasak olması, klinik kurallarına uymaması dolayısıyla çıkartıldığı şeklinde kanaat oluşturmuştur.*"

Bir hocanın öğrencisinin kazağını çıkarmasının saçmalığına değinmemişler. Bir de hocanın saçına gösterdiğin ilgiyi bana da göster demesini doğal bulmuşlar belli ki. Gece gündüz namus namus diye kadınların kafasını ütüleyen yaşamına kasteden erkek zihniyet işte bu. Canları isteyince namusla açıkladıkları ahlak anlayışları tacizi onaylar.

Bu dünyanın eşitlikçi adil bir dünya olabilmesi için uzun bir yolu var. Bir gün bu kısıtlayıcı tacizci zihniyetlerin egemenliğinin sona ereceği umuduyla yaşamayı sürdürüyorum.

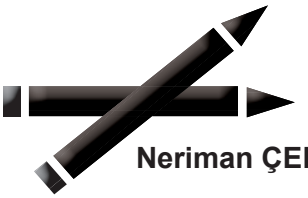

Neriman ÇELİK

CORONA

Adnan Öztel'e

Sen, sen
Yüreğimin ince sızısı
Yaram
Göz yaşım
Bir yaşam ki
Soğuk duvarlar arasına sığmayan
Dolup dolup taşan
Sende mi canım benim
Sende mi yenildin yüzyılın virüsüne

Ki en büyük korkumdun
Yüzleşirmiş işte insan
Sınanırmış en büyük korkusuyla

Sakın sakın
Yenilme
Kendin için değil
Benim için
Çünkü sen benim yaşam bağım
Sen benim inandığım
Sen benim güvendiğim
Sen benim
Sen benim….

Paralize Olmamak için Direngen Bir Arayış III

Sevda TOPALOĞLU

Paralize olmamak için direngen arayışım, rüyadan özgürleşme metaforuma doğru evrilirken; kalabalık kimsesizlikte kayboluşum arayışa dönüştü, arayışım yoldayken kendimi ve yolumu yaratmaya, sitemlerim sorgulamaya, umutsuzluğum farkındalığa. Arafta olmanın sancısını da, kara delik misali büyüyen boşluklara rağmen devam edebilme gücünü de yaratan sorgulamalar, uyumsuzluğun uyumunun kapısını aşındırdı bu defa.

"Uyum sağlamak zorundasın, yaşadığın topluma ayak uydurmak zorundasın, uyum bir zekâ göstergesidir, uyum sağlamadan yaşamak mümkün değildir, uyum sağlayamadığın için normal değilsin" gibi cümlelere, altı buçuk milyar yıllık dünyada bir kum tanesi kadar bile olmayan ömründe bir defa olsun tanık olmayan var mıdır? Bazen zihin süzgecinden geçirmeden, bazen bilgisizlik ya da yanlış bilgilenmişliklerle, bazen alışılagelmiş kalıpların farkında olmadan, bazen yaşamdan kopuk teorik bilgilerin ışığında, bazen daracık ve kirli bir pencereden bakarak ifade edildiğini duyumsadığım, kulaklarımın işittiği ama doğru olmadığını sezinlediğim, bu gibi genel geçer ifadelere her tanık olduğumda, zihnime hücum eden sorularla, amansız bir sorgulama başlar.

"Uyum nedir, neyin uyumu, neye uyum, neden uyum, kime göre uyum? Topluma uyum sağlamak nedir, olması gereken midir? İnsanların çoğunluğunun bir eylemi yapması o eylemin doğru, yerinde ya da faydalı olduğunu mu gösterir? Ya da insanların çoğunun aynı şeyi düşünmesi, o düşüncenin doğru olduğunu mu gösterir? Ya da bir şeyin bir çağda, bir toplumda kabul görmüş olması onun haklılığını mı gösterir?…"

Geçmişten günümüze, yakından uzağa örnekler üzerinden düşünelim. Bir toplumda dünyanın düz olduğuna, skolastik, dogmatik düşünceye, endüljansa inanan insanlar o dönemin koşullarına, öğretilerine, yapısına uyum sağlamıştı. Başka bir toplumda tecavüze uğrayan bir kadını bedeninin yarısını toprağa gömüp "Allahu Ekber" nidalarıyla ibret(!) olsun diye taşlayarak öldürenler de o dönemde, o toplumda olan koşullara uyum sağlamıştı. Bir başka toplumun bir döneminde, doğan bebeğin cinsiyeti kız olduğunda, kızlarını diri diri toprağa gömenler yaşadıkları topluma uyum sağlamıştı. Başka bir toplumda bebek, çocuk, yaşlı, genç, kadın, erkek, doktor, müzisyen vs. demeden sırf farklı bir ırktan olduğu için insanları katledenleri alkışlayanlar da dönemine ve o toplumun -aslında yok olan- değerlerine uyum sağlamıştı. Daha özele indirgersek… Bir başka toplumun Lale Devri'nde o dönemin padişahından aldığı maaş kesilmesin, sarayda yaşamaya devam etsin diye bütün

maharetlerini ortaya koyup, söz hünerleri sergileyip methiyeler dizenler de dönemine, koşullara uyum sağlayanlardandı. Verilebilecek binlerce örnek varken, başımızı çevirip günümüzde baktığımızda… Okumak yerine başını kaldırmadan televizyona gömülen… Düşünmek, sorgulamak, öğrenmek yerine maddiyata, gösterişe önem veren… Ahlaki, insani değerleri yok etme pahasına makam peşinde koşan… Üretmenin hayati önemini kavramak yerine sadece tüketmeyi marifet sayan… Bilgi olmadan laflar uçuşmaktayken, başka insanlarla empati kurmak bir yana dursun kendini bile anlayamayan… Telaşlar, koşuşturmacalarla bir yaprak gibi savrulurken, maskelerin ardında, beton yığınları arasında "mış gibi" geçen ömrünü yaşamak sanan… Ormanları yakan ya da yanan ormanların ardından gösterişli enkazlar yaratmayı tasarlayan… Yabancılaşmanın, çürümenin ayırdına varamayan… Hayatta kalmayı, nefes almayı yaşamak zannedip korkakça bir yaşam süren… İnsan yığınları da… Robotlaşan, betonlaşan, yabancılaşan; yoksulla zengin, açla tok, eğitimle öğrenmek, gelişmekte olanla gelişmiş arasındaki uçurumların derinliğine tapan bu döneme uyum sağlamamış mı? Öyleyse olması gereken; yaşanılan topluma, dönemin koşullarına kayıtsız şartsız uyum sağlamak mıdır gerçekten?

Günümüzde tanık olduğumuz milyonlarca örnekten bir tanesiyle somutlaştıracak olursam… "Görme yetersizliği" olan bir bireyin "kör" olarak nitelendirildiği, onun için yapılan sarı çizgileri takip ederek duvara toslayabildiği, hele eğer çocuksa ve okula devam ediyorsa diğer çocukların velileri tarafından istenmediği ya da arkadaşlarının dalga geçebildiği bir toplumda -asıl yetersizlik zihinlerdeyken- yetersizliği olan bireyin topluma uyum sağlamaya çalışması mıdır olması gereken? Yoksa toplumun dönüşmesi midir? Cevap açık değil mi? O zaman kitlelerin belli bir dönem kabul ettikleri ya da farkında olmadan alışageldikleri genel geçer doğrulara uyum sağlamak mı? Yoksa genel geçer doğruları sorgulamak, olumlu olan yönleri ayıklamak, farkında olmak, gerektiğinde kendin olabilme cesaretini gösterebilmek ve toplumun olumlu yönde dönüşmesine olanak sağlamak mı?

Şayet, günümüzde… Farklı olanı reddeden… Doğa kırımının, insan kıyımının hak görüldüğü… Ahlaki değerlerin yozlaştığı… Çürümenin ayak seslerinin duyulduğu… Liyakatsizliğin, ahlaksızlığın, adam kayırmanın marifet sayıldığı… Çözüm üretmek yerine, şikâyet etmenin kanıksandığı… Korkulardan tanrılar yaratan ve bunlara tapan, müjdeciler, kurtarıcılar bekleyen… Kadını ücretsiz aile işçisine dönüştüren, kadına şiddeti normalleştiren… Kadının emeğini, kadının doğasına atfedip görünmez kılan… Üretmek yerine tüketmeyi marifet sanan… Zenginliğin paradan, gücün makamdan-zorbalıktan-riyakarlıktan, başarının sayılardan ibaret görüldüğü… Okumayan, düşünmeyen, sorgulamayan, üretmeyen… "Mış gibi" yaşamların süregittiği… Bir toplumda yaşamasaydık, uyum sağlamak daha gerçekçi ve daha sağlıklı bir yol olabilirdi. Fakat birçok yönünün törpülenmesi, bazı yönlerininse ayıklanarak yüceltilmesi gereken bir topluma uyum sağlamaya çalışmak, hızla akan bir nehrin tersi yönünde kürek çekmeye benzer. İnsan elinde sonunda tükenir ve kürek çekmekten vazgeçer. O zaman belki de yeniden sorgulayıp dağıtacağım şu gerçeğe yaklaşıyorum: Gerektiğinde -topluma rağmen- farkında olmak, topluma değil yaşama uyum sağlamak, farklılığıyla kendini kabul etmek, toplumun olumlu yönlerini ayıklayarak güçlendirmek ve böylece toplumu da aydınlatmak ve dönüştürmek daha anlamlı bir yol olabilir.

Peki özünde dünyayı şekillendiren, diller, kültürler oluşturan, üreten, yaratan, değişti-

ren, dönüştüren insan; neden farklı olanları dışlıyor ya da yapay seçilimle yok ediyor? Ya da neden dönemine uyum sağlayamayanları, farkındalığı yüksek olup toplumu aydınlatmaya çalışanları "anormal" kabul ediyor? Ya da neden toplumun törpülenmesi gereken yönlerine uyum sağlayabilme bir zekâ göstergesi sayılabiliyor? Ya da okumayan, düşünmeyen, sorgulamayan, safsatanın belkemiği metalara inanan, sürekli tüketen insan tipi yaratmayı tasarlayan unsurları reddetmek neden "uyumsuzluk" olarak kolayca etiketleniyor? Ya da neden ideoloji, görüş, kural, yasa gibi adlar altında türeyen unsurlarla insanlar bir kalıba sokulmaya çalışıyor?

Sorgulamalar, durgun suya düşen bir taşın yarattığı halkalar gibi genişlerken biraz daha uzak bir çerçeveden baktığımda belki de yeniden sorgulayıp dağıtacağım bir gerçeğe yaklaşıyorum: Bizden beklenen "topluma uyum sağlamak değil", "emperyalizme, kapitalizme, pragmatizme, neoliberalizme, antiekolojiye, ataerkilliğe" hizmet eden sistemin devamına uygun bir parça olmamız. O kadar.

Peki bu sistemin içindeyken, bu sistemin uygun bir parçası olmayı reddederek yaşamak mümkün mü? Sosyal bir varlık olduğumuz için, *Maslow*'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde bahsettiği en temel ihtiyaçlarımızı karşılayabilmemiz için sistemin bir parçası olmak zorundayız. Daha açık bir ifadeyle insani özelliklerimiz uygarlık dediğimiz kavramı yaratmayı mecburi ve doğaya karşı bir arada yaşamayı gerekli kılıyor. Ama aynı zamanda sosyal psikolojide yapılan pek çok deneye ya da *Platon*'un sürü metaforuna göre insanın toplumla uyumlu olması onun kendini gerçekleştirdiği ya da insanın toplumla uyumsuz olması onun anormal olduğu anlamına gelmiyor. O zaman sistemin bir parçası olmak zorunda olsak da uyumlu bir parçası olmak zorunda değiliz. Peki bunun bedelini ödemeye, arafta kalmaya hazır mıyız?

Şayet bu sistemde kendi özümüzü kaybetmeden var olabildiğimiz, farklılıklarımızı yargılamayan, dışlamayan, ötekileştirmeyen, yok saymayan, rencide etmeyen, acıtmayan bir toplum modeli mümkün olsaydı mücadele etmek yerine uyum sağlamak, kırılmak yerine esnemek, topluma uyum sağlamak elbette sağlıklı olabilirdi. Fakat biz bunları yapmaya çalışırken "mış gibi yaşamların" mutsuzluğuyla, yabancılaşan kimliğimizle yeterince baş başa kalmadık mı? Özümüzden yeterince kopmadık mı? Toplum, kalabalıklar içinde yalnız hisseden bireylerin arttığı bir enkaza dönüşmüyor mu? Oysa bizi asıl güzel kılan farklılıklarımız değil mi? Bir'liklerden bütün, bütün'lerden bir'lik değil miyiz? Üstelik biz zaten toplum olarak da bireysel olarak da, "mış gibi yaşamların, mış gibi işlerin, mış gibi ilişkilerin" bedelini yeterince ödemedik mi? O zaman soru şu: "Bu sistemin uyumlu bir parçası olmaya çalışmanın bedelini ödemek mi? Bu sistemin uyumsuz bir parçası olup varoluş mücadelesinin bedelini ödemek mi?"

Üstelik her dönemde kırılıp dağılmayı, paramparça olmayı ve hatta ölmeyi göze alan, kendi bedeninin yaşadığı döneme uyum sağlayamamış insanlar olmasaydı bugünümüzde de zerre kadar umudumuz olabilir miydi? Bilim de, sanat da, gelişim de, değişim de, dönüşüm de uyum sağlamayı reddedenlerin, kendi özgünlüğünü, kendi özgürlüğünü yaşayanların ve bunun için bedel ödeyenlerin eseri değil mi? *Hesiodos, Socrates, Hypatia, Stefan Zweig, Sabahattin Ali, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Nietche, Galileo, Tesla, Leonardo Davinci, Maslow, Jung, Ömer Hayyam* ve daha nice varoluş mücadelesi veren, mücadelesine kendini adayan insan... Sistemin uyumlu bir parçası olsaydı, kendi döneminin koşullarına, toplumun benimsetilen değer yargılarına boyun eğseydi; insanın haklı mücadelesinin umudu, insancıl olanların varoluş mucizesi

devam edebilir miydi? Belki de, her dönemde, toplum farklılıklara değer veriyor, farklılıkları eksiklik ya da fazlalık olarak değil de zenginlik olarak görüyor, empati kurabiliyor, merhameti, vicdanı ve sevgiyi ön planda tutuyor olsaydı... Yani uyumdan önce insan somut işlemler döneminde ya da ahlak yasasına göre en dipte takılıp kalmasaydı... Her şeyi belirleyen para, makam ve güç hırsı olmasaydı... Uyum sağlama, duyarlı insanların aykırılıklarından doğan içsel acılarına, bir nebze olsun çare bile olabilirdi. Onların acılarını dağlamak yerine.

En nihayetinde, doğduğumuz coğrafya, toplumsal yapı, alışılagelmiş düzen'sizlik kaderimiz değildir. Sistemin iltihaplı damarlarından sızan kanın yarattığı kalıpları zihin süzgecinden geçirmeden kabul etmek de kaderimiz değildir. Sistemin uyumlu bir parçası olmaya çalışırken özümüzden kopmak da kaderimiz değildir. Çünkü insan edilgen bir varlık değildir. İnsan okur, düşünür, hisseder, sorgular, farkında olur, anlar, çalışır, üretir, yaratır, değişir, değiştirir, değiştiremediğini dönüştürür, mücadele eder... Sistemin, uyumlu bir parçası olmayı reddedip insanca yaşamak mümkün. Farklılıklarımız; bizim zenginliğimiz -sonumuz değil- olana dek. O halde asıl uyum nedir biliyor musunuz?

On yaşında bir çocuk, savaşta gözlerinin önünde vurularak öldürülmüş ailesine rağmen tutunabiliyorsa yeniden hayata... On yedisinde en inatçı kanser türlerinden birine yakalanan bir genç kızın gözleri umutla bakabiliyorsa yine de geleceğe ve mücadeleden vazgeçmiyorsa bir nefes daha alabilmek için... Yüzlerce ölüme tanık olan, bazen de yani başında duran arkadaşlarının bedenlerinin parçaları, sağır edici bir gürültüden sonra, yağmur gibi üzerine yağan bir komutan iyi duygularını ve aklını kaybetmemek için direniyorsa hala... On üçünde on beş kişi tarafından tecavüze uğrayan bir çocuk, hayallerine tutunup adaleti bir nebze olsun sağlayabilmek için avukat olabiliyorsa... Bir kadın, ailesinin geçimini sağlayabilmek için yurt dışında çalışmak zorunda kalan kocasının, patlamada yanıp kül olduğu için bir kaç kemikten ibaret olan bedenini defnediyor ve çocukları için yüreği cehennem yeri olsa da ayakta kalabiliyorsa mezar başında... Bir adam, canından çok sevdiği, doğum yapan karısını, kar yolları kapattığı için hastaneye yetiştiremeyip, karısını kan kaybından, bebeğini de soğuktan kaybettiği halde çıldırmıyorsa... Duvarları kamıştan örülmüş, üzeri naylonla örtülmüş, tek odadan ibaret olan bir evi, yuva yapan bir kadın, evladı kollarında son nefesini verdiği halde, onun hatıralarıyla devam edebiliyorsa nefes almaya... Sekiz yaşında bir çocuk, altı üstü saklambaç oynarken pencereden düştüğü için ömür boyu tekerlekli sandalyeye mahkum kaldığı halde hayatta kalabildiği için kendini şanslı görebiliyorsa günün birinde... Fukaralıktan yurda verdiği çocuğu, ihmalden cayır cayır yanarak ölen bir baba, geride kalan, böbrek yetmezliği olan tek evladı için, üç beş kuruşu kabul etmek, adaletsizliği sineye çekmek zorunda kaldığı halde gülümseyebiliyorsa hayata... Depremde göçük altından çıkarılan, tüm sevdiklerini kaybeden bir çocuk başarabiliyorsa hayatına bir amaç bulmayı, kabus görmeden uykuya dalmayı, bir evde tek başına kalmayı... Uyum budur işte!

Uyum, sistemin iltihaplı damarlarına hizmet ettiğinin farkında olmayan kitlelere rağmen, insan kalabilmektir. Sistemin uyumsuz bir parçası olmayı göze alıp varoluş mücadelesine devam edebilecek gücü yaratabilmektir. Yaşama direngence anlam katabilmektir. Dik durup onurlu yaşama kavgasına devam edebilmektir. Umutsuzluklardan bile umut yaratabilmektir.

Çetin ÖRGEN

ÇOCUKLAR AĞLIYOR DUYUYOR MUSUNUZ

kentin karmaşasında sessiz bir çığlık
aç çocuklar
içini kıyar insanın
çöp kutularına uzanan minicik eller
içini kıyar

atın hüznünüzün incilerini denize
atın
atın
darmadağın tüm değerler
kulaklarda bir uğultu
minicik bebeklerin çığlıkları

çocuklar ağlıyor duyuyor musunuz
açlar
susuzlar
yoklar

Binbir Renk Binbir Çiçek*
“Yaşar Kemalli Anılar” (1)

Ali TAŞ Adn.

Yaşar Kemal’in kadim dostu, hemşerisi, oğlu gibi sevdiği adam sinemacı *Arif Keskiner*. Oğlu da yalnız o olsa neyse... Naif, saygıyla andığımız büyük yürekli insan *Yaşar Kemal* kime babalık yapmamış ki… *Arif Keskiner*’e mi, *Yılmaz Güney*’e mi, *Ataol Behramoğlu’*na mı? Kim bilir sırada daha kimler var… En zor zamanlarında sanat, iş ortamı yaratmalar, koruyup kollamalar, nişanlandırmalar, evermeler… Hayatın bataklığından bata çıka gelip edebiyatın doruğuna çıkan bir *Yaşar Kemal* olmak kolay değil… Hem *Yaşar Kemal* olacaksın, hem de *Yaşar Kemal* gibi insan olacaksın… Çok gün görmüş geçirmiş, bedel vermiş, belâ almış… Yokluk, yoksulluk, kötülük, eziyet, baskı görmüş. Adamın bozuk para gibi harcandığı zamanlarda susup, bana değmeyen yılan bin yaşasın dememiş. Direnmiş, hem koca bir ilçede, iftiraların, zulümlerin, gözdağıların fırtınasında kendini kaybetmemiş. Bata çıka o günlere gelmiş. İşte böyle bir adam için yazmış *Arif Keskiner*, yazmaya değen koca yürekli bir adam için. Helâl olsun, iyi de etmiş.

Arif Keskiner, ’Herkese kalemini kabul ettirdiği gibi *Yaşar Kemal*’e de kabul ettirmiş. Yazdıkça “yaz” demiş *Yaşar Kemal. Yaşar Kemal*’in diplomasız piyasa okulundan yetişmiş *Arif Keskiner*… Yapıtlarından bu anlaşılıyor.

Tabii biraz benimki başka bir versiyon!... *Arif Keskiner* ağabey de bir yazdı pir yazdı doğrusu diyorum. Hem öyle ipe sapa gelmez şeyler değil… Namına uygun çiçek gibi şeyler... “*Çiçek Gibi*” önce, sonra *“Elbette Çiçek”*, daha sonra “*Yine mi Çiçek*” geldi ardından. Bu yapıtları hakkında Söylem’e uzun bir yazı yazmıştım özlenen kadeh tokuşturmaları arasında. Ve artık çiçek dizisi bitti diye düşünüyordum. Sen misin düşünen… Bu kez binbir türlü çiçekleri devşirmeye başladı yazın bahçesinden. “*Binbir*

Renk Binbir Çiçek" çıkıp geldi bir gün. *Arif Abi* Adana'da imza günü yapınca sağ olsun bizi unutmamış. Sevgisiyle, dostluğuyla göndermiş. "Amanın yine mi güzeliz yine mi çiçek" dedim *Sezen Aksu*'yu anımsayarak. Hak vermedim de değil doğrusu *Sezen Aksu*'ya… Büyük yürekler böyledir işte. Dolu başak örneği küçülürler. Şarkılar da yazılır adlarına besteler de yapılır. Açan çiçekler kokularını saçmaya başlayınca da yazın fabrikasının borusu çalmaya başladı içimde…

Nasıl çalmasın ki… Kitap geldikten sonra beni bir düşünce almıştı. "Bu çiçekler sürecek artık" dedim. Öyle ya, "binbir çiçek" olduğuna göre. Daha önce böyle bir dizini saçmaca adlarla kurgulamaya çalışan 10 kuruşluk şiiri olmayan biri geldi aklıma. Her mevsim açan bu binbir çiçeğin elvan türlü kokusu dağıttı düşüncelerimi. Dedim güzel, güzel de, *Yaşar Kemal, Cengiz Gündoğdu, Ataol Behramoğlu, Ethem Aydın, Arife Kalander* ve diğerleri adına, acil bekleyen 'hak edici' o gönül borçları ödemelerinin kabardığı hesap hep zamanda bozguna uğrarken, şimdi nasıl olacak peki… Çifteleşmeye başlayan 850 sayfalık, 100, 300, 500 sayfalık yetenekli bir emek ürünü kitaplar dururken. Ama olsun dedi biri içimden! Ve yüklendim yine üretken yoğunluk adına bir zaman dilimi oluştururken. Ve sonra… Şu var ki… Hakkımı aldığıma inandığım vefalı dostların kitaplarına, 'yapıtların zaman yenilmeyeceğine' olan inançla doluydu bu yöneliş. İlk hafta da oldukça üretken geçmeye başlamıştı bile bu üçüncü yapıtla. Her neyse ayrılalım ordan. Bıraktığımız yere dönelim. *Yaşar Kemal* diyelim, dalalım "Binbir renk binbir çiçek" bahçesinin içine…

Arif Keskiner'in anılarından oluşan "*Binbir renk, binbir çiçe*k" tam 50 bölümden oluşmakta. *Arif Keskiner*'in *Yaşar Kemal* ile tanışması, onun sayesinde işe girmesi, *Yaşar Kemal*'in kendisine nikâh şahidi olması, *Yaşar Kemal*'lerin Hemite'ye yerleşmesi, babası *Koca Sadık*'ın ölümü, kendisinin kör olması, çöküş ve çocukluk yılları, karakola düşmesi, eğitmenliği, ağıtları, Kadirli, Osmaniye ve Adana yılları, *Karacaoğlan* ve başkaldırı şairi *Dadaloğlu, Dino* ailesi; *Nâzım Hikmet, Orhan Kemal, Azra Erhat, Arif* ve *Abidin Dino, Yılmaz Güney, Zülfü Livaneli, Mitterand, Cornellus Bischoff* ile olan anıları, askerliği, İstanbul yılları, cezaevine düşmesi, *Cumhuriyet* gazetesine girmesi, Van'a kadar uzanan Anadolu röportajları, haberleri, *İnce Memed* serüveni, *Nâzım*'la Paris'te buluşmaları ve mektuplaşmaları, *Yaşar Kemal*'ın Strasbourg Cambridge günleri, Türkiye İşçi Partisindeki çalışmaları, "Yılanı Öldürseler'in filme alınması, Del Duca Ödül Töreni, Alman Yayıncılar Birliği Barış Ödülü, Fransa'dan aldığı Büyük Ödül, Boğaziçi Üniversitesi Doktorası, *Yaşar Kemal* adına şenlik düzenlenmesi, Çukurova'nın doktoru olduğu, *Yaşar Kemal*'ın eserleri, ve *Yaşar Kemal* fotoğrafları yer almakta.

Arif Keskiner "Önsöz"de "Sanatçsısının saymakla bitmez" dediği "çukurun, Çukurova'nın sanatçının döl yatağı, bereketli toprağı..." olduğunu onurla belirtiyor… *Dadaloğlu, Karacaoğlan, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Arif Dino, Abidin Dino, Yılmaz Güney, İlhan Selçuk, Turhan Selçuk, Suna Kan, Ruhi Su, Demirtaş Ceyhun, Menderes Samancılar, Aytaç Arman, Özdemir İnce, Nebil Özgentürk, Ferdi Tayfur* gibi sanatçıları onurla belirtiyor. Elbette ki hepsi bu değil… Sanatın her alanında ülke çapında sanatçı yetiştiren Çukurova, Adana denince *Muzaffer İzgü, Ümit Yaşar Oğuzcan, Rıza Polat Akkoyunlu, Nihat Ziyalan, Turan Oflazoğlu, Ali Özgentürk, Hasan Turan, Mustafa Sağyaşar, Ali Şenozan, Faruk Tınaz* gibi onlarca isim daha sıralayabiliriz. Bu nedenle bular akla ilk gelenler. İsmi yer almayanlar alınmasın lütfen.

Yaşar Kemal ile olan 60 yıla yakın dostluğun tanıklığını yazan *Arif Keskiner* bunu yaparken, önce ustayla olan anılarını yazdığı,

daha sonra ise hakkında yazılan kitaplardan oluşan 68 kaynaktan yararlandığı görülmektedir. *Arif Keskiner*, herkesin birtakım eksiklikleri olduğu gibi kendisinin de eksiklikleri olabileceğini özgüven rahatlığı içerisinde belirtirken; "*…bence gerçek Yaşar Kemal kitabı, adına bir enstitünün kurulmasından ve hepimizin kendi Yaşar Kemallerimizi yazdıktan sonra ortaya çıkacaktır. İşte bu kitap, o günler için konulmuş ilk tuğlalardan biridir. Ayrıca da Yaşar Abime ithaf edilmiş bir anılar ve anımsamalar kitabıdır.*" demektedir.

Yaşar Kemal hakkındaki ortada dolaşan ve doğru bilinen bu yanlış bilgilerin kendisini üzdüğünü söyleyen *Arif Keskiner,* belgelere kadar incelemelerde bulunup, doğruları araştırıp, yazmayı ve bunları paylaşmayı *Yaşar Abi*'ye bir borç, bir görev bildiğini vurguladıktan sonra 1923 olarak bilinen doğumunu 1926 olarak düzeltmektedir.

Yaşar Kemal hakkında kitap yazmadan önce *Yaşar Kemal*'den izin ister yazar, öyle ya bunun garip bir tarafı yok, koca *Yaşar Kemal, Keskiner* ailesine dayanan "*Demirciler Cinayeti*"ni yazmadan önce *Arif Keskiner*'den izin almamış mıdır? O da istediği izini alır ustadan, böylece bir yapıt yoluna çıkar sabırsızlanan delikanlı bir yürekle. Daha sonra dönerler o yıllara, Osmaniye'deki Kürt Sülemenler'den yiğit, devrimci kız Siper'den söz eder "yiğit kızdı" der, "Ne çok işkence çekmişti yavrum…" Siper de *Keskiner*'in dayısının kızıdır. *Keskiner*'in teyzesi olan Siper'in annesinin de cumhurbaşkanına kadar çıkan, gazetelere manşet olan yiğit bir kadın olduğundan söz edilir. "Osmaniye'den hep *Bahçeli*'ler çıkacak değil ya…" *Arif Keskiner,* "böyle solcu devrimci yiğitler" de çıkar. Tabii bu geriye dönüşler bir kent tarihi kıvamı da oluşturuyor yer yer. Kürt Sülemen'in amcası olan ve Osmaniye'de uzun yıllar belediye başkanlığı yapan Abdürrezzak Bey'in Osmaniye'ye ilk elektrik fabrikasını kuran kişi olduğunu da belirtir. (s. 16).

Arif Keskiner'e bakınca, "*Hösem Ağalar'dan, Dede Efendiler'den, yenilerde Keskinerler diye biliniyorlar. Ailede ayrıca Keksinbaşlar, Keskin Timurlar, Keskin Kanlar, Erkanlar, Eroğlular, Kılıçlar, Köylüler, Çenetler'de var*". Babası Nalbant Hasan Dede Efendi'nin oğlu, anne tarafı Çenetler'in bir kolu olan Eroğlu'lardan. Ayrıca Ali Bekiroğulları, Divlimoğlu Hacıefendiler, Yüceller, Müftüler gibi birçok aileyle de hısım ve akrabalıkları olan geniş bir aşiret ailesi Keskiner'ler. Bir höyük üzerine kurulan, Ceyhan'a bağlı Ağfatma çiftliğinin sahipleri. Osmaniye'nin Hacıosmanlı Mahallesindeki konaklarının büyük avluya bakan balkonlarını Romalılar döneminden kalma iki büyük mermer sütun ayakta tutmakta. Aileden bir tek Arif Keskiner'in ortanca amcası Mehmet Ağa, çiftlikte ve çiftliğin bağlı olduğu Burhanlı köyündeki konağında otururmuş. Bu Ağfatma çiftliğinde Yaşar Kemal de pamuk toplamış. Demirciler Çarşısı Cinayeti adlı romanın başkahramlarından biri olan Derviş Bey de, Arif Keskiner'in amcası olan Mehmet Bey'den çok izler taşıdığı yer almaktadır. (s.17)

Adana'dan İstanbul'a

Arif Keskiner ablasıyla birlikte beş kardeştirler. Anne, baba, babaanne, dayığlunun ortaokula giden oğlu Nafiz Çenet ile birlikte 9 kişi bir evde yaşamaktadırlar. Eski adı, Fransız işgalinden kurtulduğu günün adını taşıyan 7 Kânunsani, yeni adı 7 Ocak İlkokulu olan okuldan mezun olduktan sonra Düziçi Köy Enstitüsüne başvuran Keskiner kasabalı olması nedeniyle okula alınmaz. Kasabada ortaokula başlar. O yılarda şiirler de yazsa da kötü yazdığı için bırakır şiiri ama şiirden hiç kopmaz. (s.18) "Hâlâ da severim…" der, "kafayı bulunca Nâzım'dan, Attilâ İlhan'dan, Pir Sultan'dan, Dadaloğlu'dan, Karacaoğlan'dan, hatta Apollinaire'den okurum" der; "Dostlarım, iyi şiir okuduğumu söyler, ben onların yalancısıyım."

Okul biter sonuçta. Lise yoktur. Okumak ister, nalbant olan babası "seni okutacak param yok" deyip, nalbant olmasını ister. Adana onlar için "Aladağ'ın ardındadır." Gerçi 7 yaşında bir kuduz olayı nedeniyle Adana'ya gitmelerini daha sonra kardeşi Abdurrahman Keskiner ile birlikte filme alırlar. Filmde *Tarık Akan, Necla Nazır, Tuncer Necmioğlu* oynarlar. Sonuçta okullar açıldıktan iki ay kadar sonra aileden *Muharrem Kılıç*'ın Adana'ya gitmesini fırsat bilerek, annesinin "işten artmaz, dişten artar" diyerek biriktirdiği parayla Adana'nın yolunu tutar. Ailenin tek Demokrat Partili üyesi olan Muharrem amcasının sayesinde, Fenerbahçe yönetiminde hâlâ yer alan *Mahmut Uslu*'nun babası olan Demokrat Parti Adana İl Başkanı *İsmet Uslu* tarafından saygıyla karşılanırlar. İyiliksever bir insandır *İsmet Uslu*. Fakir bir aile çocuğu olduğu için Ticaret Lisesine yazılıp, bir an önce hayata atılabileceğini söyler *İsmet Uslu…*

Şimdi bu *İsmet Uslu* ismi babamla *Arif Ağabey*'in ortak tanıdığı bir isim ve teyzemin eşi nedeniyle de bizle de hısımlığı var. Adana yollarında ticari taksiler yaygınlaşmadan önce fayton işleten babam zaman zaman İsmet *Uslu*'yu ziyaret ediyor. Ziyaret nedeni de trafik polislerinin faytonuna el koyması. Babam ehliyeti olmaması nedeniyle her ekmek teknesi elinden alındığında *İsmet Uslu Bey*'in yanına gidiyor. İyilik sever *İsmet Uslu* hemen bir telefon ediyor, babam gidip faytonunu alıyor. Alırken de şaşırıyorlar trafik polisleri. Azarlayarak el konulan faytonu bu kez, "Al babam al git, nerden tanıyorsun" falan gibi sözler eşliğinde faytonuna bindirerek gönderiyorlar. Babam da *Arif* Ağabey gibi *İsmet Uslu*'nun iyi bir insan olduğundan söz ederdi hep. Allah yolunu açık etsin.

Arif Keskiner'e dönecek olursak, *İsmet Uslu* kanalıyla Ticaret Lisesine kayıt olmakla kalmıyor, liseye giden arkadaşı Nuri'yi de kandırıp, naklini aynı okula aldırıyor. Aylığı 5 lira olan bir gecekondunun bodrum katını kiralıyorlar Nuri'yle. O yıl sadece zeytin, ekmek, çaya talim ediyorlar ki 15 yıl bir daha zeytini ağzına almıyor Keskiner. Daha sonra evdeki bir çuval buğdayı 24 liraya satarak İstanbul'a ablasının yanına kaçıyor. Nuri de Mersin'e ablasının yanına gideceğini söylemiştir. İki yıl sonra İstanbul'da buluşup, Yüksek Ticaret Lisesine birlikte gitmek üzere sözleşmişlerdir.

Arif Keskiner 1954 yılının yaz aylarında gittiği İstanbul'da Adanalı yazıhanesiz bir avukat olan *İhsan Akbaş*'ın yanında bulduğu iş karşılığı olarak ayda 40 lira kazanmaya başlasa da, avukatın ekonomik sıkıntı yaşaması nedeniyle, bir süre sonra maaşı 30 liraya düşer. On lira da eniştesinin Galatasaray Lisesinde muhasebeci olan ablası *Fatma Akbaş* verir her ay. *Keskiner*, yıllar sonra bu avukatın, gazete satarak hukuk fakültesini bitirdiğini ve *Yaşar Kemal*'in de yakın dostu olduğunu öğrenir. O sırlarda akşamları bir kahvede garson, daha sonra da altı yıl çalışacağı, Uşak Nakliyat Ambarı'nda katiplik işini bulur. (s. 20)

Evlenir, yedek subay öğretmen olarak Bursa'nın Mustafa Kemal Paşa ilçesinin Güllüce köyünde askerliğini tamamlar. (s. 21) Dönüşte, arkadaşı olan *Yılmaz Güney* ile birlikte sekiz ay çalıştıktan sonra Ağaoğlu Yayınevinde müdür olarak çalışmaya başlar. Dört yıl sonra da *Nezih Örencik*'le birlikte kitap dağıtım şirketi kursalar da bir yıl sonra batarlar. Daha sonra, 6 ayını İsviçre'de sürdüreceği spor muhabirliği işi nedeniyle *Fotospor* gazetesine girer. İsveç'de 5 ay bulaşık yıkar. İstanbul'a döndüğünde *Pazar* ve *Günaydın* gazetelerinde muhabirlik, ardından da *Saklambaç* gazetesinde fotoroman yapım ve yönetmenliğinde sinemaya girer.

(Sürecek)

Osman AKYOL

AŞK VE GURUR

Aşkımız…

Büyüdü, olgunlaştı
ve düştü yere

Eğilip de alamadık

Şairime Mektuplar (12)

Ahmed Arif

Mustafa GÜÇLÜ

Merhaba Sevgili *Ahmed Arif,*

2 Haziran 1991'de, güzel bir dünya özlemiyle çarpan kalbinin yankısında, gökyüzünü aydınlatan yıldız sağanakları altında geçtin karanfil kokulu ömürlerimizden.

Tam yirmi dokuz yıl olmuş aramızdan ayrılalı, aynı tekmil ufuklara şöyle karşılıklı bir dağ gibi bakmayalı. Minareleri adımlayan balerin güvercinlere rüzgâr, vadileri boylayan toy cerenlere nefes olmayalı. Silinmiş gitmiş yıllar zamanın taşlaştığı sulardan, yumrukları sıkılı meydanlardan nice sevinçler, hasretler kalmış kalbimize.

Sevgili Şairim,

Bu satırlar bir iç dökme, seslenme babında olacak, dilimin döndüğünce kalemimin yazdığınca anlatmaya çalışacağım sana yaşadığım zehirlendiğim zamanı. Umarım sıkılmaz, kızmazsın şairlerin, has şiirin görün-

mez kılındığı çağların eşiğinde kalbine açılmaya çalışan güneyli bir şaire. Toroslardan bir kardeşlik, Yörük seslenişi olsun isterim kanayarak yazdığım bu mektuptaki özlemli satırlar. Akdeniz'in laciverdinde vurulmuş bir albatros gibi soluklanabileyim şiirindeki sessizliğin makamında.

Sevgili *Şairim,*

Şiirlerle, içli ezgilerle bir halk ormanın derinliği diye, aşkın kıyılarında hasretle selamlıyorum gülüşlerini. Anadolu'nun keklik avazlı bozkırlarında, dağlarında çok derinden yankılanıyor, efsaneler, masallarla yüklü söylenişin. Sesinin çatallaşan ritmindeki kırmızılığı alıp iliştiriyorum coğrafya kitaplarından kaçırılmış yeryüzü ayetlerine. Gölgesiz bir pınar alıyor sesinin çatlağındaki sızıyı, sonra çağıldıyor hiç durmaksızın içimizdeki çöl kımıltısında mavinin ateş suyu. Mor bulutlar işliğinde upuzun sıradağlar gibi kırlangıçlar, gülüşünü yakalıyor yeni yetme çocukların çamların buğulu uğultusundan ellerini.

Pars, avının bakışlarındaki tedirginliği giyiniyor oracıkta, yaralı bir menekşenin külleriyle serpiştiriyor zemheriyi vadilere. Bayır aşağı koştuğu patikada har soluk keskin dişleriyle söküp aldığı merhameti atıyor ağzından merdivensiz kuyuya. Kuyu açılıyor, açıldıkça yitiriyorum rengimi, gün yirmi dört saat, öptüğüm yüzler geçiyor penceremden dört mevsim bütün yönlere.

Sülfür soluyoruz; havamız, suyumuz, toprağımız yağmalanmış kanamalı. Çok uluslu maden şirketleri siyanürle zehirliyor geleceğimizin beklentisini, çocuklarımızın dağlarda açan o şakayık gülüşünü. Bire bin veren bereketli topraklar küsmüş sadık yârine, ne Eber ne de Meke Gölü var artık. Kederimize ortak gam yükü, yüreğimizin mızrabı telli turnalar, terk eylemiş Murat Suyunu. Öksüz kalmışız, hala bekler dururuz bir çölün hevesinde dönüşlerini, kulağımız uzak seslerde, çöllerde.

Gün geçtikçe kuruyor ve kurutuyoruz insan olmanın utancıyla dokunduğumuz, bölüştüğümüz her şeyi. Ellerimizde ve dilimizde bulanıklaşıyor berrak sular, çamur akıyor yan yana yattığımız modern zaman gömütlerindeki paslı musluklardan. Beton mikserine bayılıyor, yeni zaman dervişleri ve yükseklere kondurulmuş bir TOKİ şekilsizliği didikliyor her yanımızı.

Hasankeyf'te sular altında binlerce yıllık ayak izleri, koklanmış çiçekler ve taşların tarihi. Silinmiş mavi gökyüzünün teyellediği yaşanmışlıklardan sürülmüş hayat Hades'in ülkesine. Suyun altından el sallıyor geçmiş zaman mitosları gün yüzüne çıkacağı zamanı daha şimdiden iple çekiyor. Kültürel miras bir yok oluş canavarının cenderesinde, gün geçtikçe para hırsıyla tarihin tozlu sahnesinden silinip kayboluyor insanlık.

Hayatı ziyan ettik biz, bir acının yamaçlarında seferi çulluklarla soluklandık, vurulduk. Zindanlar doldu taştı, dağlar küstü, deniz çekildi istiridyeye. Uğursuz bir güzden bayatlamış sesimizle saflaştık döküldüğümüz yerde, yakılmış ormanın çakalları uluyordu çatal dilli aleviyle üstümüze.

Cesetlerimizin başında aralıkta, ah o hiç sevmediğin, netameli ayda *Taybet Ana* ağlıyor, sanki hiç ölmemiş de biz ölmüşüz gibi duyarsızlığımızla. Diyarbakır'da Dört Ayaklı Minare'nin önünde yeryüzü tedirginliğiyle bakıyor, ölüm öncesi bir kaç saniyelik iyimserlikle kameralara *Tahir Elçi.*

Düşlerimizin kanatıldığı günlerden çok geçtik, sen buralardan gittin gideli hiç de hoş değildi halimiz, ahvalimiz. En uzun kışımızı yaşadık bu yıl, bütün kara parçalarında ellerimiz nasırlı ve kan ter içinde bıçkılanmış uykularımız.

Sevgili *Şairim,*

Soma'da 301 madencinin ilkel çalışma koşullarına kurban vermemizin 6. yıl dönümüydü geçen 13 Mayıs. İşçileri ölüme gönderenler göstermelik bir şekilde usulen yargılandı. Son infaz yasasındaki değişiklikle birlikte kalan son 4 tutuklu sanık da serbest kaldı. *Adalet* diye bağırıyordu, elleri havada eşlerini yitirmiş kadınlar sıralanmış tabutların başında, oğulsuz analar, caddeler, sokaklar…

Adalet mi? Ah unuttuk biz onu nicedir, o başka bir bahara(mı) kaldı. Ama ne olursa olsun işte, dişe diş getireceğiz elbet Ustam, fabrikalardan, tarlalardan, maden ocaklarından o büyük görkemli günde özlediğimiz kardeşliğin büyük adaletini.

"*Çukurova bayramlığın giyerken"* demişti Karacaoğlan biz de Anadolu'm bayram yerine döndüğünde, giyeceğiz kır çiçeklerinden, ıtırlardan bayramlığımızı; çıkacağız o büyük günü kutlamaya ırmaklar boyu çocuklarla.

En uzun koşudayız, en uzun yolda ayaklarımız titriyor, girdiğimiz sokaklar karartılı kentler, obüsler, namlular çevrili gecelerimize. Bütün masumiyetimizle güzel bir dünya özlemiyle kucaklarken şafağın kızıl süsünü, düşler ortasında kuşatılmış, kıstırılmışız kanlı geçitlerde. Tekleyen kalbimizin deltasında ilk çağ sürüngenleri, yılanlar, çıyanlar bile masum kalır, karadan havaya atılan füzeler, hayalet uçaklarla korku duvarını tetikleyen kıyım çağındaki karmaşada.

Masumiyetimiz örselenmiş, Suruç'tan, Ankara Tren Garı'na, hep cellâtların kanlı yüzleriyle bölünmüş sevinçlerimiz.*"Uçurtmasıyla bir çocuk/kuşlarla kanatlanırken göğe"* düşürülebiliyor nefretin gaz fişeğiyle Gezi halayında. En çok kuşlar selam veriyordur şimdi uçurtmanın ucunda bulutları selamlayan çatık kaşlı *Berkin'*e.

İşte *Şairim*, bildiğin gibiyiz, biraz kederli biraz deli fişek. Senin de uzak olmadığın resmi tarihin söyleminden geçiriyoruz gövdemizi, keskin bıçakların sırtında. Onurlu yüzünde hırçın bir kırlangıç gibi ağıyor maviye o yorgun kadim Dicle. Bulutlara değmek istercesine gökyüzü yollarından dökülüyor, ağıtlarla koptuğumuz yangınların yanı başında ömrümüze.

"Ben buralarda, bu hastanelerde, bu topraklarda değil, gene oralarda, Dicle kıyısında bir çadırda ölmek isterim. O kadar güzel ağıt yakar ki o kadınlar… Hiçbir müzik o kadar dokunaklı olamaz…"

Evet, *Ustam* Cebeci Asri Mezarlığında, hasreti nazlı Ankara'nın burçlarında sonsuz uykundasın. Her ne kadar sen Dicle'yi işaret etmişsen de ölüm bu, ne zaman nerede yakalayacağı belli değil ki insanı. Ama yine de çok uzaklarda değil Dicle'nin eteklerinde bir dengbejin sesinde, öfkemizde çığlığımızdasın.

O kadınlar ki hala ağıt yakıyor uzaklığımızın kıyılarındaki yapboz evlerde. Yitirdiklerimize ağlamaktan göz pınarları kurumuş, tutuşmuş dilleri. Saksılarda yaprağını dökmüş pencere önü çiçekleri, mevsim dönmüş sokaklarda her yer tutulmuş.

Ağıtlar susacak, oralara güzel baharlar getireceğiz şiirlerinin direnciyle.

Çocuklarımız ellerinde pranga olmadan karşılayacak hayatı.

Güzel bir ninniyle uyanacağız elbette binlerce uçurtmanın ortasında gökyüzü şenliğine.

Hasretler dinmiş, anlamını yitirmiş eski bir sözcük olarak kalacak kavuşmanın yurdunda.

"Gözlerinden gözlerinden öperim." şairim.

Ha bir de *Nazım*'a selam ederim.

Öykü

Pazarda

F. Nurten ERGEN

İş çıkışı, pazartesi günleri kurulan semt pazarına uğradım bugün. Meyve sebze tezgahları rengarenk görünümleri, özenli dizilimleriyle insanın içini açıyordu. Gıda dışında öteberi satan tezgahların satıcıları, mallarını ufak ufak toplamaya başlamışlardı bile… Giysiler özenle katlanıp üst üste diziliyor, plastik ürünler iç içe geçirilip büyük karton kutulara yerleştiriliyor, halı ve yolluklar yuvarlanıp sarılıyordu.

Bir giysi tezgahı ilişti gözüme… elbise, bluz, gömlek vb. ürünler vardı satılan. Tezgahın üstüne gerilmiş ipe asılı elbiseler arasından bir tanesine uzandım. Kumaşının dokusunu anlamak istedim. Pamukluydu, güzeldi niteliği. Ederini merak ettim sonra, sordum:

-Ne kadar bu elbise?

Satıcı bir yandan ürünlerini katlamayı sürdürürken, soruma yanıt verdi:

-Yüz seksen lira abla.

Elbise falan alacak değildim gerçekte, sadece merak etmiştim.

-Teşekkür ederim, iyi akşamlar…

deyip ayrılmak üzere bir adım atmıştım ki satıcının ufak çaplı ani bir haykırışıyla, olduğum yerde kalakaldım.

Adam başını ellerinin arasına alıp, komşu tezgahlara doğru seslenerekten,

-Heyyy duydunuz mu? Bakın bakın, kaç yıldır ilk defa şu tezgaha konuşan, yanıt veren, üstelik bir de teşekkür eden bir insan geldi! Abla sen kusura bakma da… teşekkürü meşekkürü geçtim, nezaket falan da değil artık beklediğim! Ama sadece kendisine bilgi verdiğimde ses çıkaran, o da olmadı hiç olmazsa kafasını sallayan bir insan görmeyeli o kadar uzun zaman oldu ki… Direk gibi yürüyüp gitmeyen bir insan... Hey Allah'ım! Görüyor musunuz arkadaşlar? Bugünü de gördüm ya daha ne isterim!"

-Ne güzel, oturup yazın o zaman bugünü dedim. Adam,

-Valla haklısın abla. Gerçekten yazmak lazım… Ama gözünü seveyim, şuraya bir sandalye koyayım, bir gün sabahtan akşama dek otur da insanları bir izle. Hiçbir şey demeden yalnızca izle. Sus ve izle… Bakalım ne diyeceksin.

Kendisine inanmadığımı falan düşünmüş olmalı ki böyle bir öneride bulundu. Sözü uzatmak istemedim, söylemedim artık başkaca bir şey.

-İyi akşamlar size. Yanıt veren, konuşan insanlarınız çok olsun.

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

27 Kasım Cuma

İnsancıl'dayım… bir işim yok… boş boş oturuyorum. Düşler kuruyorum. Dergiyi baştan başa *Berrin Taş* yapıyor.

Kime kitap gönderilecek… kime fatura kesilecek… Sürdürümcüye kitap gitmemiş… bütün bunlarla *Berrin Taş* uğraşıyor. Bu arada yazı da yazıyor, sağa sola sözler de atıyor…

Bugün *İnsancıl*'a gelirken düşündüm… yolda… Yıllar hızla geçivermiş… tatsız günler, güzel günler… hepsi… hepsi geçti gitti.

Sonra dağları düşündüm. Dağlar dendi mi bizde ayrılıklar akla gelir.

Yalnızlık da dağlarla anlatılır. "*Sıra dağlar gibi yalnızım*" denilse yoğun bir yalnızlık anlatılmak istenir.

Havalar da beklediğim gibi değil. Kış beklerken yaz geldi. Dünden beri günlük güneşlik havalar.

Arif Sağ'ı dinliyorum. "*Başı duman pare pare / Yol ver dağlar yol ver bana / Gönül gitmek ister yare / Yol ver dağlar yol ver bana // Ömrümüzün uzun yolu / Geçip gitsem yare doğru / Gözlerim yaş dolu dolu / Yol ver dağlar yol ver bana*"

1 Aralık Salı

Biliyorum, az sonra yağmur yağacak… serpintileri geldi. *Sabahat Akkiraz*'ı dinliyorum. "*Ne ağlarsın benim zülfü siyahım / Bu da gelir, bu da geçer ağlama / Göklere erişti feryadım ahım / Bu da gelir, bu da geçer ağlama // Bir gülün çevresi dikendir hardır / bülbül har elinde ah ile zardır / Ne de olsa kışın sonu bahardır / Bu da gelir, bu da geçer ağlama // Daimi'yem her can ermez bu sırra / Gerçek kamil olan yeter O Nur'a / Yusuf sabrı ile vardım Mısır'a / Koyun oldum ağladım ardı sıra / Bu da gelir, bu da geçer ağlama*"

Sabahat Akkiraz, insanımızın acısını çok güzel dillendiriyor. Türküyü söyleyiş biçimi çok güzel.

Sabırla direncin eşliğinde bir türkü.

3 Aralık Perşembe

Murat Karahan'ı dinliyorum. "*Senede bir gün*" diyor. "*Gönlümde açmadan solan bir gülsün*" diyor.

Acaba yaşımda böyle uzun süre aşklar yaşanabilir mi… Yaşanabilir… niçin yaşanmasın.

Kimin ne yaşadığı bilinmez. İlle de belli bir kişiyi yıllarca beklemek gerekmez. Beklenmedik bir anda, beklenmedik kişiye aşık olabilir insan.

Böyle diyorum ama aşık olmak kolay değildir. Şu anlamda kolay değildir. Bana göre aşk, estetik yaratıdır.

Birinden hoşlanma… birinden cinsel zevk alma aşk değildir. Aşk da da cinsel zevk,

hoşlanma vardır. Ama aşk bu ikisinin üstünde daha köklü bir duygudur. Çabucak biten ilişki aşk değildir. Yalnızca hoşlanmadır ya da cinsel istektir. İkisi de çabuk tükenir.

Aşk köklü bir duygudur… adanmış bir hayattır.

Kimileri aşkı cıvıklık gibi algılar. Aşk değildir bu. Aşk, sevdiğine bile nesnel davranmaktır. Yanlışı varsa söylenmelidir.

Aşk, dik başlılıktır. Yasa, töre, ahlak tanımaz.

Aşkın temel ahlakı bağlılıktır. Aşk, sevdiğinle doyuma ulaşmaktır. Bu doyum estetik hazdır.

4 Aralık Cuma

Murat Karahan'ın müzikle ilgili konuşmasını dinledim. *Murat Karahan*'ın görüşleri, benim yıllardır savunduğum görüşlerin yaşama geçirilişi…

İlkin şu. Ben, insanımızın kültürünün varsıl olduğunu gördüm, bunu söyledim. Halkın ördüğü halılar, halkın söylediği türküler bunun kanıtıdır.

İş, bu güzelliği, çağdaş estetikle yoğurmaktır.

Müzikte bunun yolu arabesk değildir. Bu yol, çok sesli diye on tane bağlamayla sahneye çıkmak değildir.

Bunun yolu çok sesliliktir.

Murat Karahan'ın yaptığı bu.

Ben bu yazıyı yazarken *Murat Karahan*, "*Urfa'nın etrafı dumanlı dağlar / Ciğerim yanıyor kardeş gözlerim ağlar / benim zalim derdim cihanı yakar.*"

Çok uzun yıllardan sonra az da olsa seviniyorum. Az sevincim şundan. Sermaye sınıfı bu genci bozar diye korkuyorum. O sermaye sınıfı, nice umutlarımı söndürdü.

Direngen biri olmasaydım, çeker giderdim. küserdim bu dünyaya. Ama ben sermaye sınıfına karşın, *Doğan Hızlan*'a karşın, *Enis Batur*'a karşın… daha birçok karşınlara aldırmadan diri tuttum umudumu...

İşte *Murat Karahan*… birden çıkıverdi karşıma. "*Odam kireçtir benim / Yüzüm güleçtir benim (…) / Sevda baştan gitmiyor / sarılıp yatmayınca // Baba ben derviş miyem / Hırkamı giymiş miyem / Ben sevdim eller aldı / Baba ben ölmüş miyem*"

Bugün *Sevim Kahraman* geldi… Üçümüz, *Berrin Taş*, *Sevim Kahraman*, ben oturup konuştuk. Sade kahve içtik…

Sevim Kahraman konuşurken düşündüm. Kaç yıl oldu tanıyalı. Yirmi… belki otuz yıl…

İlkin *Özgür Üniversite*'ye geldi… Sonra görünmez oldu. *ABD*'ye gitti… sonra bir gün geliverdi.

Geliş gidişler bir yana… hep çalıştı… hep okudu. Yeterli görmedi kendini… *Merdan Yanardağ*'la evli… bir de oğlan çocuğu var. İlginç yapıtlar yazdı. Yeni yapıtı *Lev Troçki* (Destek Yayınları, İstanbul 2020)

Murat Karahan

6 Aralık Pazar

Kazancı Bedih ile oğlunu dinliyorum. "*Mevlam birçok dert vermiş / Beraber derman vermiş / Bu tükenmez derde / Neden ilaç vermemiş*"

İnsanımızın bitmez tükenmez çilesidir bu. Çoktur derdi… sevdiğine kavuşamaz… çalıştığı fabrikada ciğerleri çimentoya dönmüştür… bir dolu sorunu vardır, çözemez. Ondan sonra ağıtlar, türküler, uzun havalar başlar.

Savaş türküleri de vardır. Kimi, "*Burası Muş'tur*" diye başlar. Kimi "*Ey onbeşli onbeşli*", "*Çanakkale içinde aynalı çarşı*" diye başlar.

Kimi türkülerin öyküsü vardır. *Mamoş*… *Sarı Gelin*, *Bir Fırtına Tuttu Bizi*, *Drama Köprüsü.*

Kazancı Bedih'le oğlunu dinlerken bunlar düştü aklıma.

Urfa'nın Sıra Geceleri… bağdaş kurmuş oturmuşlar… *Kazancı Bedih* ile oğlunun yanık… acı yüklü sesi…

İnsanımızın derdini "*tabibler bile bilemez*". O dertle yaşar, o dertle ölür insanımız… ben de onların… insanımızın acısını taşırım…

7 Aralık Pazartesi

Yazar *Sevim Kahraman*'ın yeni yapıtı… *Lev Troçki*. (Destek Yayınları, İstanbul 2020)

Şöyle diyor *Sevim Kahraman*, "*Lenin'in 'partinin en yetenekli insanı' diye nitelediği Troçki, 20. yüzyılın büyük devrimcileri arasında, yetenekleri birikimi ve devrimde oynadığı rol bakımından Lenin'e en yakın olan sosyalistti.*" (y. 83)

Ayrıca *Troçki*, Kızıl Ordu'nun kurucu komutanı, Sovyetlerin ilk Dışişleri bakanıydı.

Troçki, bütün bunların ötesinde güzel, etkili konuşan, entelektüel bir sosyalist liderdi. Ben, *Sevim Kahraman*'ın yapıtını bu açıdan okudum. *Troçki*'yi, yenilgiye getiren nedenleri aradım.

Niçin bu yenilginin üstünde durdum. Bana göre bu yenilgi tikel değil, tümeldir.

"*İç savaş*" ta, yalnız *Troçki* yenilmedi. *Zinoviyev* ile *Kamenev* de yenildi.

Tikel gibi görünen bu yenilgiler, tümelde sosyalizme ne kazandırdı.

Hiçbir şey kazandırmadı. Tümelde sosyalizmin yenilgisine yol açtı.

Peki, *Troçki*'yi yenilgiye götüren nedenler neydi.

Sevim Kahraman şöyle diyor, "*1907-1914 yılları Bolşevik Parti'sinin biçimlenme, kadroların seçilmesi, eğitilmesi ve sağlamlaşması yıllarıydı. Troçki'nin bu süreçte partide yer almaması, o yılların biraz da boşa geçirilmiş yıllar olduğu duygusunu verir. Troçki'nin temel hatalarından biriydi bu.*" (y. 33)

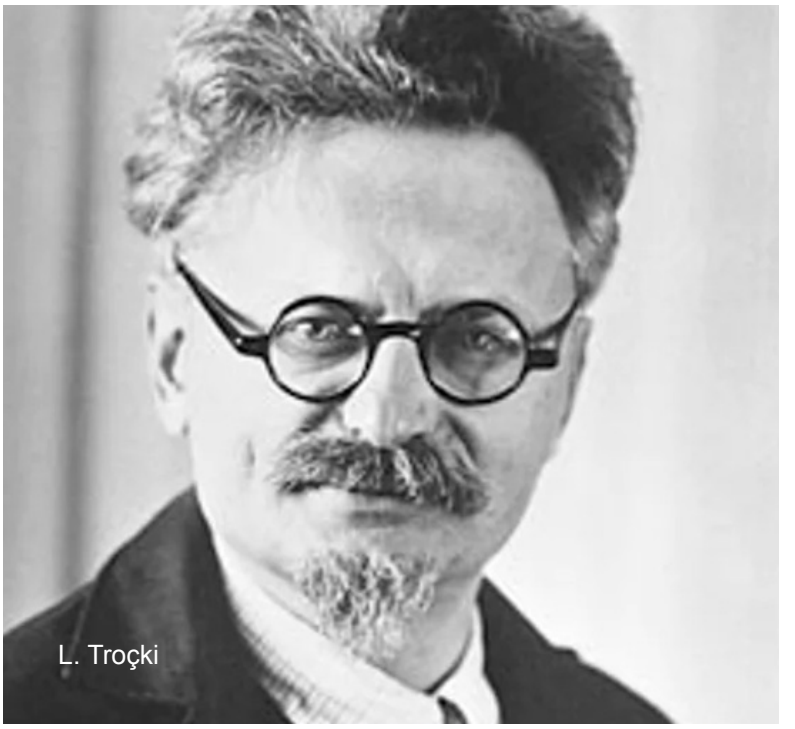
L. Troçki

Bir başka yerde şöyle der *Sevim Kahraman*, "*Troçki ile Stalin arasındaki anlaşmazlık su üstüne çıkmaya başlamıştı. İç savaş sırasında kendini göstermeye başlayan sorunlar büyümeye devam ediyordu. Öncelikle yaradılış, eğitim, yetişme ve politika bakımından birbirlerinden çok farklıydılar. Bu çatışmada aktif ve saldırgan olan Stalin'di, öyle ki Troçki'nin aralarında rekabet olduğunu anlaması epey zaman aldı. Troçki kendine öyle güveniyordu ki rakibi olabileceğini bile düşünmüyordu.*" (y. 75)

Bir başka yanlış "*Kızılordu Siyasi Komiseri Antonov-Ovseenko, silahlı kuvvetlerin Troçki'yi bir tek insan gibi destekleyeceğini söylemesi üzerine Troçki buna karşı çıkar.*" (y. 76)

Çatışma *Bolşevik Partisi* 15. Kongresinde açığa çıktı. (y. 77) *Stalin*, tek ülkede sosyalizmi savunuyordu. *Troçki* buna karşı çıktı.

Max Eastman, *Lenin Öldüğünden Beri* adlı yapıtında, *Lenin* vasiyetnamesinde *Troçki*'yi işaretliyordu. *Troçki* bunu yalanladı. (y. 80)

Bir yanlışı da buydu *Troçki*'nin.

Bir gün sonra *Troçki* ile *Zinoviyev* karşı devrimci suçlamayla partiden atıldılar.

Sevim Kahraman daha sonra *Troçki*'nin öldürülene kadar eylemlerini anlatır.

Yapıttaki *Troçki ve Kültür, Troçki ve Ahlak* bölümleri ile yapıt entelektüel bir derinlik kazanır.

Sevim Kahraman eksisiyle, yanlışıyla bir bütün olarak nesnel bir bakışla anlatmış *Troçki*'yi…

9 Aralık Çarşamba

Editörlüğünü üstlendiği bir yapıt. *Gezgin Filozof Uluğ Nutku.* Bu yapıt filozof *Uluğ Nutku*'yu dört bir koldan anlatıyor. (Çizgi Kitabevi, Konya 2020)

Yapıt şu bölümlerden oluşuyor.

-Kişi / Kişilik Olarak *Uluğ Nutku*'ya Bakışlar

- *Uluğ Nutku*'nun Felsefesine Bakışlar

- *Uluğ Nutku*'nun Ardından Yazılanlar / Söylenenler

Editör *Mustafa Günay* yetkin bir yapıt oluşturmuş.

Ben de *Uluğ Nutku*'yla ilgili bir anımı anlatmak isterim.

1990'lı yıllar… 12 Eylül faşizmi, insanlarda ciddi bir moral bozukluğuna yol açtı. 1990 yılının Kasım ayında *Berrin Taş*'la *İnsancıl*'ı çıkardık. Temel amacımız, insandaki moral bozukluğuna karşı savaşımdı… Bir süre sonra savaşımı daha da genişletmek istedik *Berrin Taş*'la. İstanbul'da *Özgür Üniversite*'yi kurduk. Çok yoğun bir ilgi gördü *Özgür Üniversite*.

Afşar Timuçin, *Betül Çotuksöken*, *İzzettin Önder* dışında da hoca bulamadık. Ne yazık, birçok profesör faşizmden yılmıştı. Etliye sütlüye karışmadan yaşamak istiyorlardı.

Böyle bir ortamda ben Mersin'de *Uluğ Nutku*'yu aradım. *Özgür Üniversite*'yi anlattım. Burda ücretsiz ders vermesini istedim.

Uluğ Nutku bir saniye duraklamadan, "*Evet, gelir dersi veririm*" dedi.

Ama *Özgür Üniversite*'yi açamadık. Devlet engelledi. Ama şunun bilinmesini istiyorum. *Uluğ Nutku* faşizme boyun eğmedi. Yürekli bir insandı.

10 Aralık Perşembe

Türkiye'de tatsız olaylar zinciri yaşanıyor. Üzüntü üstüne üzüntü…

Bir yıldan beri salgınla uğraşıyor insanlık. *Türkiye*'de de durum böyle. Salgını önlemek için sınırlamalar getiriliyor. Sözgelimi kahveler kapatılıyor.

Peki kahveler kapanınca, kahve sahibiyle çalışanlar nasıl geçinecek… bu düşünülmüyor.

Bunlara üzülürken, bir başka üzücü haber. *AST*, kira yüzünden kapandı. Salgın yüzünden, kira yüzünden bir tiyatro kapanıyor.

AST kapanmamalı. Ankara belediyesi buna bir çözüm bulmalı. AST, bir anlamda kültür dünyası salon sahiplerinin keyfine kurban edilmemeli.

Sorun, yalnızca kira sorunu değil. Devrimci bir tiyatroyu susturma da var işin içinde…

Bir yöntem bu… Bu geçici önlemlerle düzeltilemez. Tiyatroları, salon sahiplerinin sultasından korumak zorunlu.

12 Aralık Cumartesi

AST'ı düşünüyorum.

Mal sahibi yerinden yurdundan etti *AST*'ı. Mülkiyetin sınırsızca sorumsuzca kullanma hakkı, kapitalist sisteme özgü bir durum.

Hafta sonu *Sözcü*'de (11 Aralık Cuma) *Deniz Zeyrek* yazdı.

Deniz Zeyrek hem Ankara Belediye Başkanı *Mansur Yavaş*'la hem Çankaya Belediye Başkanı *Alper Taşdelen*'le görüşmüş. Hem *Yavaş*, hem *Taşdelen AST*'ı desteklemişler. Ancak mal sahibi orayı otel yapmak istediğini söylemiş. Bu görüşünü de değiştirmemiş.

Deniz Zeyrek şöyle diyor mal sahibi için, "*(…) Çağrılara kulak tıkarsa ve 58 yıllık tiyatroyu ve milyonlarca insanın anılarını tarihe gömen kişi olarak ilan edilir ve oteli de bitmeyen boykotlardan başını alamaz. / Benden söylemesi.*"

Şimdi ben şöyle düşünüyorum. Milyonlarca izleyici, kişi başı 100TL verse o binayı satın alır, *AST*'a veririz.

Düşünelim.

15 Aralık Salı

Eski romanları okuyorum. *Sabahattin Ali*'den başladım. Şimdi *Ahmet Hamdi Tanpınar*'ın *Huzur* romanına başladım. Belli bir sıra gözetmiyorum.

Huzur'un arka kapağında şöyle deniyor, "*Huzur için belli bir dünya görüşüne, bir hayat nizamına kavuşamamış Cumhuriyet aydınlarının 'huzursuzluklarını' dile getiriyor denebilir.*"

Öyle mi, o zaman konuşalım.

Osmanlı aydını mı belli bir dünya görüşüne, bir hayat nizamına kavuşmuştu da, Cumhuriyet geldi bunu bozdu.

Cumhuriyet'e kızgınlık… karşıtlık insanın bilincini de dumura uğratıyor.

Eski romanlarımızda, romanın temel sorunu şu. Süre uzatmak… Birkaç tümcede anlatılabilecek bir durum bitmez tükenmez bir anlatıma dönüşüyor.

Anlaşılan yazarlarımız bu uzun anlatımları pek seviyorlar. Yayıncılar kelimesine dokunamıyor. Konuyla ilgisiz betimlemeler de bir başka sorun.

Yine de okuyorum ben.

17 Aralık Perşembe

Sabah… *İnsancıl*'a gelirken… boz bulanık… soğuk bir hava. İlk kez görüyormuşçasına dışarı bakarken aklıma düşüverdi.

Biri kalkıp "*Üniversiteler fuhuş yuvasıdır*" derse buna ne denir.

Bu kişiye ne denmesi gerektiğini biliyorum. Ancak bunu söylersem, bu kişi, önce hakaret davası açacak, 10 milyon 20 milyon para isteyecek, ayrıca ceza davası açıp hapise girmemi isteyecek.

Böyle bir dava dört yıl sürer. Nasıl sonuçlanacağı da bilinmez.

Yaşadık, biliyorum. Yazar *Nurşen Aydoğan* bir yayınevini eleştirdi diye cehennem yelleri estirildi.

Bir yazarı anımsıyorum. Haksızlığa uğramıştı. Bir yazı yazmıştı kendine haksızlık edene… yazıyı yayınlamadım. "*Bu yazı yayınlanırsa hem sen, hem İnsancıl ağır cezalara çarptırılır*" dedim. "*Haklı mıyım*" "*Haklısın*" dedim.

O yazar şunu bilmiyordu. *Platon* ne derse desin, devlet erdemli kişiyi korumuyor. *Platon*'un adalet erdemi daha yerleşmedi dünyada.

Ben, bu dünyada büyük haksızlıklar yaşadım.

Ama ben yaşama küsmedim.Umutla insan için kavgamı sürdürdüm.

19 Aralık Cumartesi

Bu cumartesi… pazar da evdeyiz. Böylelikle salgını durdurabileceğimizi düşünüyoruz.

Salgın konusunda yazmak istemiyorum. Sözgelimi aşıda geç kaldık.

Cem Adrian'ı dinliyorum. Kimdir *Cem Adrian*, bilmiyorum. Değişik bir sesi var. Sevdim *Cem Adrian*'ın sesini…

Salgın gösteri sanatlarını sıfırladı. İlle de yasaklar var demiyorum. Yasağa karşı halay çekenler, asker uğurlayanlar, eğlence düzenleyenler, sözgelimi tiyatrolara gitmedi.

AST'ın durumu ne oldu, bilmiyorum. *Sözcü* yazarı *Deniz Zeyrek*'e bu konuda bir ileti göndermiştim. Ses çıkmadı *Deniz Zeyrek*'ten. Bir kampanya açar diye düşündüm. Yanıldım…

Düşkırıklığına uğradım. İlk değil düşkırıklığım. Bunun için gazete yazarlarıyla ilişki kurmam. *Deniz Zeyrek* de bir umudum vardı. Boşa çıktı.

Sabahat Akkiraz, "*Bu da gelir, bu da geçer, ağlama*" diyor… Ağlamıyorum ama canım sıkılıyor.

20 Aralık Pazar

Birgün Pazar'da *Güray Öz*'ün söyledikleri, "*… Şu sıralarda yeniden piyasa yapmaya çalışan gerçeğin gerçek olmadığı yolundaki post modern iddiaya 'Post Truth' diyorlar, çeviriyi beğenirseniz, 'gerçek ötesi' diyebilirsiniz. (…) 'Filozofların eserleri ya da felsefenin temel sorunu, düşüncenin varlık ile ilişkisidir' denilmiştir. Antik çağ filozoflarından aydınlanmacılara, oradan Hegel'e Feurbach'a uzanan derin düşünce maratonu felsefeden koptu, Marx'la en büyük atılımını gerçekleştirdi. Engels'in söylediği gibi bu tartışma aslında bitti. Açık ve nettir; varlığı belirleyen bilinç değil, bilinci belirleyen varlıktır.*"

*Güray Ö*z doğru söylüyor. Tartışmanın ötesinde uyduruk konularla bilinci bulandıran yazarlara ders veriyor.

Bu yazıya şunu da eklemek gerekiyor. İdealizme öldürücü vuruşu *Lenin* yapıyor. *Lenin*'in *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, gerçeğin ışıldağı olarak pırıl pırıl parlıyor.

21 Aralık Pazartesi

Usuma takıldı ya, günlerdir dönüp dolaşıp o noktaya geliyor.

Zafer Toprak'ın *Atatürk* adlı yapıtını okudum, beğendim, yazdım. Ancak yapıttaki bir yanlış beni duraklattı. Yazmasan da olur dedim, konunun üstünden atladım.

Zafer Toprak'ın üzülmesini istemedim.

Zafer Toprak benim eleştirimi okur mu, ya da önemser mi, orasını bilmiyorum… günlerce bunları düşündükten sonra bugün yazmaya karar verdim.

Zafer Toprak, *Aristoteles'ten Montesquieu*'ye alt başlığından sonra şöyle diyor, "*Kuvvetler ayrılığı, eski deyişle 'tefrik-i kuva' prensibini öne süren ilk düşünür siyaset teorisi kitaplarına Aristoteles olarak geçmişti. Montesquieu'dan önce güçler ayrımı ilkesini savunan İngiliz düşünürü Locke idi. Essay on Civil Government başlıklı eserde üç güç ayırt ediliyor, yasama ile yürütme güçlerinin ayrı ellerde bulunması gerektiği belirtiliyordu. Montesquieu, kısmen İngiltere'deki gözlemlerinden, kısmen Locke'dan ilham alarak güçler ayrımı ilkesinin önemini vurgulamıştı. Locke kuvvetler ayrılığı prensibinin üzerinde durmuş olsa da bu ilkenin siyaset literatüründe yer etmesi Montesquieu sayesinde oldu.*" (y. 24)

Burda yanlış olan şu. *Montesquieu* güçler ayrılığı ilkesini savunmamıştır. Bu düşünürün güçler ayrılığını savunduğu görüşü uydurulmuş bir masaldır.

Ayrıca *Zafer Toprak*'ın bir metinde bir yerde güçler ayrılığı, başka bir yerde kuvvetler ayrılığı, bir yerde ilke, bir başka yerde prensip demesini, bir de literatür kelimesini yadırgadım.

Yapıtın bir başka yerinde *Babanzade İsmail Hakkı* için şöyle deniyor, "*Özellikle Rousseau'nun ve de Montesquieu'nun görüşlerini ayrıntılı bir biçimde tartışıyordu.*" (y. 257)

Olmayan bir konu nasıl olur da tartışılır bir başka sorun.

Bütün bunlara karşın *Zafer Toprak*'ın yapıtı değer yitimine uğramaz.

22 Aralık Salı

42 yıl öncesini düşünüyorum. 19 Aralık 1978'i…

Maraş kırımının başladığı kara gün… 42 yıl sonra bugün *Birgün*'de *Uğur Şahin* şöyle diyor, "*Bundan 42 yıl önce bu toprakların en utanç verici olaylarından biri yaşandı: Maraş Katliamı Hedeflerinde Aleviler ve solcular vardı; 19 Aralık 1978'de başladı, 26 Aralık'a kadar sürdü. Resmi verilere göre 111 kişi hayatını kaybetti.*"

Uğur Şahin Maraş Kırımı üstüne *Orhan Gazi Ertekin*'le konuşmuş. *Ertekin Demokrat Yargı Derneği Eşbaşkanı*. Yargıç. Yapıtının adı *Maraş Katliamı. Vahşet Direniş ve İşkence*. (Dipnot Yayınevi)

Söyleşi çok ayrıntılı. Tamamının okunması gerekiyor. Ben söyleşiden şu bölümü aktarıyorum,"*Kurucu şiddetten; yani Maraş Katliamı'nın kriminal laboratuarını 12 Eylül devletinin resmi siyasal faillerine taşıma sürecinden iki kastım var. Birincisi 1960'ların sonundan itibaren yükselen yeni dinamik toplumsal güçlerin Maraş Katliamı ile açık fiziksel imhasıdır. İkincisi ise yine 1960'larla birlikte yükselen devlet içindeki demokrat güçlerin, demokrat devlet kadrolarının olağanüstü fiziksel tasfiyesi ile muhafazakar sağ bir devlet kadro kültürünün oluşturulmasıdır. Demokrat polis, demokrat öğretmen bu katliam ile birlikte çok can alıcı yaralar almış ve 12 Eylül Darbe'sinin son müdahalesi ile de bir daha toparlanamaz hale gelmiştir.*"

Son derece doğru bir saptama. Maraş Kırımı, ardında 12 Eylül faşist kırımı. Bunlar yeterli görülmedi ki 1993'te Sivas Kırımı yaşandı.

Sivas Kırımı sola, Alevilere doğrudan yapılmış bir kırımdı.

Saat 18.10

Bugün *İnsancıl*'a giderken… soğuk… puslu… yağmurlu bir hava… *İnsancıl'*a gidiyoruz ya, biliyorum, hiçbir insan gelmeyecek.

Berrin Taş odasında işlerle uğraşırken, ben odamda müzik dinleyeceğim. Bitmez tükenmez düşlerimden birini kuracağım… Biliyorum hiçbir düşüm gerçekleşmeyecek… zaman alıp götürecek düşlerimi…

Bir zamanlar orkestra şefi olmayı düşlemiştim. Kendi kendime büyük senfonileri yönetmiştim.

Bir başka zamanda şair olmayı düşlemiştim. Dillerden düşmeyen şiirler yazmıştım.

Yıllar… yıllar önce Esenköy'de bir manzaradan büyülenmiştim. Ressam olmayı düşlemiştim. Bir resimle bütün insanların o manzarayı görmesini istemiştim.

Zaman bütün düşlerimi aldı götürdü.

yeni

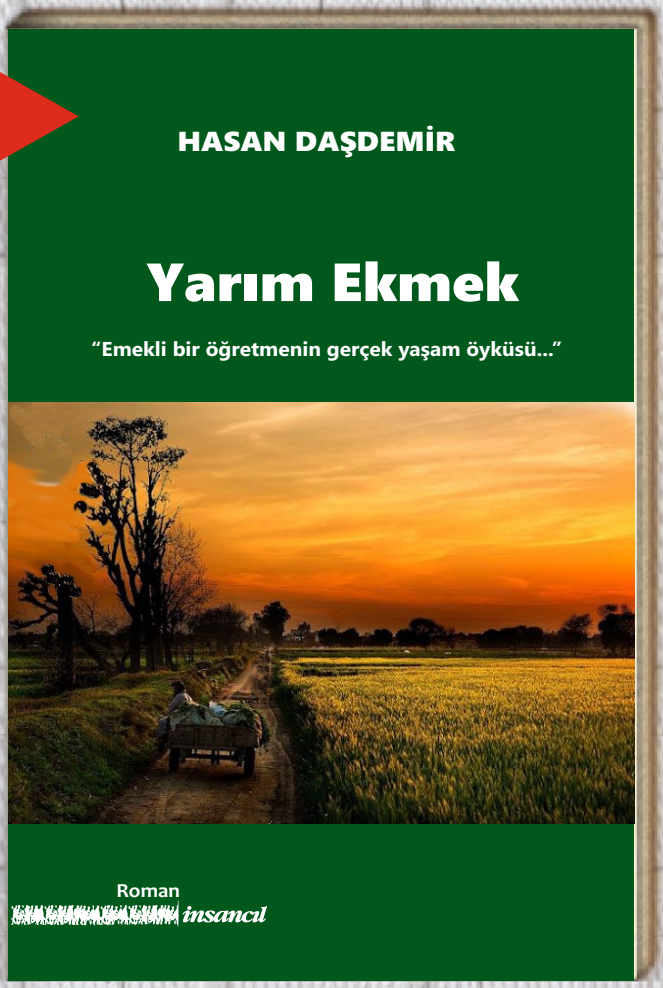

Yarım Ekmek yazar Hasan Daşdemir'in ilk romanı. Roman, bir köy çocuğunun serüvenidir. Bu serüven Cumhuriyet okullarında yaşanır. Köy çocuğu Adnan, Cumhuriyet'in olanaklarıyla okur, ilköğretim müfettişi olur.

Cengiz GÜNDOĞDU

insancıl

Yayınlarımıza ulaşabilirsiniz...

ISSN 1300-4158

D&R MUSIC BOOK STORE

babil com

///idefix www.idefix.com

oda kitap

eganba